Seria de autor

VLADIMIR NABOKOV

OPERE
21

VLADIMIR NABOKOV

Glorie

Traducere din limba rusă, postfață și note
de Emil Iordache

POLIROM
2014

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de
Bogdan-Alexandru Stănescu.

Vladimir Nabokov, *Podvig / Glory*

Copyright © 1971 by Dmitri Nabokov
All rights reserved

© 2003, 2014 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Foto copertă: © Michael Smith/Dreamstime.com
Foto autor: din arhiva personală

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, Bdul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. I, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

NABOKOV, VLADIMIR

Glorie / Vladimir Nabokov ; trad. din lb. rusă, postf. și note: Emil Iordache. – Iași : Polirom, 2014

ISBN print: 978-973-46-1135-5
ISBN ePub: 978-973-46-5008-8
ISBN PDF: 978-973-46-5009-5

I. Iordache, Emil (trad.)

821.111(73)-31=135.1
821.161.1-31=135.1

Printed in ROMANIA

Se dedică soției mele

VLADIMIR VLADIMIROVICI NABOKOV (1899-1977) s-a născut la Sankt-Petersburg. În 1919, din cauza situației politice din Rusia, familia sa a fost nevoită să emigreze. Nabokov a studiat limbile slave și romanice la Trinity College din Cambridge (1919-1922), apoi a locuit la Berlin (1923-1937) și la Paris (1937-1940), scriind cu fervoare, în rusă, mai multe romane, zeci de povestiri, sute de poeme și câteva drame. În 1940 a plecat în America, împreună cu soția și fiul său, de teamă să nu fie trimis într-un lagăr de concentrare. A predat la universitățile Wellesley, Harvard și Stanford. Între 1948 și 1959 a fost profesor de literatură rusă la Cornell University. Din seria rusă a scrierilor lui fac parte romanele *Maşenka* (1926), *Rege, damă, valet* (1928), *Apărarea Lujin* (1930), *Ochiul* (1930), *Glorie* (1932), *Un hohot în beznă* (1932), *Disperare* (1934), *Invitație la eșafod* (1938). După stabilirea în Statele Unite, își începe strălucita carieră de romancier în limba engleză și publică *Adevărata viață a lui Sebastian Knight* (1941), *Blazon de bastard* (1947), *Lolita* (1955), *Pnin* (1957), *Foc palid* (1962), *Ada sau ardoarea* (1969), *Lucruri transparente* (1972), *Privește-i pe arlechini* (1974). În 1967 îi apare volumul autobiografic *Vorbește, memorie*. Pentru activitatea sa literară, scriitorul a fost distins cu National Book Foundation Medal. În 2008, Editura Polirom a inițiat Seria de autor Vladimir Nabokov, care a ajuns în prezent la volumul 21.

I

Edelweiss, bunicul lui Martin, fusese, oricât ar părea de amuzant acest lucru, un elveţian înalt, cu mustăţi stufoase, care prin anii '60 fusese preceptorul copiilor moşierului Indrikov din Petersburg şi se căsătorise cu fiica cea mai mică a acestuia. Martin presupusese mai întâi că tocmai în onoarea bunicului său fusese numită astfel alba şi catifelata floare alpină, răsfăţata ierbarelor. Nici mai târziu nu a putut renunţa cu totul la acest gând. Pe bunic şi-l amintea foarte bine, dar numai într-o singură înfăţişare, numai într-o singură poziţie: bătrânul, îmbrăcat tot în alb, gras, cu mustăţile colilii, cu pălărie panama, cu vestă din pichet bogată în brelocuri (dintre care cel mai interesant era un pumnal miniatural, nu mai mare decât o unghie), stă pe banca din faţa casei, în umbra mişcătoare a unui plop. Chiar pe această bancă bunicul şi murise, ţinând în palmă ceasul său preferat, de aur, cu capacul strălucitor ca o oglindă de aur. Apoplexia l-a surprins tocmai în timp ce făcea acest gest oportun, şi acul, după cum spunea o legendă a familiei, se oprise odată cu inima lui. Apoi, mulţi ani, bunicul Edelweiss a fost păstrat într-un album masiv de piele; pe timpul lui, fotografii lucrau cu gust, compuneau cadrul cu grijă, ceea ce făceau ei era o operaţiune serioasă, pacientul trebuia să stea ţeapăn mult timp – încă nu se obţinuse, odată cu fotografia la minut, permisiunea de a zâmbi. Complexitatea fotografierii explica impresia de masivitate şi rigiditate a bravelor poze în care era imortalizat

bunicul pe fotografiile cam șterse, dar de bună calitate – bunicul în tinerețe, cu pușca de vânătoare, cu un sitar ucis la picioare, bunicul călare pe iapa Daisy, bunicul pe banca vopsită în dungi de pe verandă, cu boldeiul negru, care nu voise să stea cuminte și de aceea ieșise cu trei cozi. Și de-abia în o mie nouă sute optsprezece bunicul Edelweiss a dispărut definitiv, căci a ars albumul, a ars biroul în care se păstra albumul, a ars tot conacul, căruia, din prostie, țăranii din satul învecinat i-au dat foc și l-au lăsat să se mistuiască, în loc să se procopsească cu mobilierul și lucrurile de acolo.

Tatăl lui Martin trata boli de piele, era celebru și, precum bunicul, alb și gras, îi plăcea și lui să pescuiască guvizi în timpul liber și poseda o excelentă colecție de pumnale, săbii și pistoale străvechi, lungi, din pricina cărora era cât pe ce să fie împușcat de către adepții unor sisteme mai noi. În primăvara lui '918 s-a îngreuiat, s-a umflat, a început să se sufoce și a murit în circumstanțe neclare. Soția lui, Sofia Dmitrievna, se afla în momentul acela, împreună cu fiul ei, lângă Ialta: orășelul proba când o putere, când alta și tot făcea nazuri.

Era o femeie rumenă, pistruiată, încă tânără, cu o claie de păr bălai, cu sprâncenele arcuite, cam dese la rădăcina nasului, dar aproape inobservabile în dreptul tâmplelor, cu găuri în lobii alungiți ai urechilor ei gingașe, în care altădată purta cercei. Nu trecuse prea mult timp de când Sofia Dmitrievna juca sprintenă și îndemânatică tenis pe terenul din parc, care exista din anii '80; toamna se plimba cu o bicicletă neagră Enfield pe alei, pe covoarele foșnitoare de frunze uscate sau parcurgea pe jos, călcând iute pe marginea tare a șoselei, tot drumul – pe care îl iubea încă din copilărie – de la Olhovoe la Voskresenskoe, ridicând și coborând, ca un pieton inveterat, capătul bastonului scump, cu măciulie de coral. În Petersburg trecea drept anglomană, își iubea această faimă, vorbea elocvent

despre Boy Scouts[1], despre Kipling şi îşi găsea o plăcere deosebită în a frecventa magazinul firmei Drew's, unde, chiar de pe scară, chiar din faţa reclamei mari (o femeie săpunind din belşug capul unui băieţel), te întâmpina mirosul de săpun, levănţică, cu un adaos de încă ceva, care amintea de căzile din cauciuc, de mingile de fotbal şi de budincile de Crăciun, rotunde, greoaie, strâns înfăşate. Şi, firesc, primele cărţi ale lui Martin au fost în limba engleză. Sofia Dmitrievna se temea ca de ciumă de *Cuvântul din inimă*[2] şi îi insuflase fiului ei un dezgust atât de mare faţă de oacheşele eroine, cu titluri de noblеţe, ale doamnei Cearskaia[3], încât ulterior Martin se temea de orice carte scrisă de o femeie, simţind în cele mai bune din aceste cărţi tendinţa inconştientă a unei femei trecute şi poate durdulii de a se travesti sub un nume drăgălaş şi a se încovriga, precum pisica, pe canapea. Sofia Dmitrievna nu putea suferi diminutivele, avea grijă să nu le întrebuinţeze şi se supăra când soţul ei îi spunea: „Băieţelul tuşeşte din nou, ia să vedem dacă nu cumva are temperaturică". Iar literatura rusă pentru copii foia de cuvinte sâsâite sau avea alt păcat: tonul moralizator.

Dacă numele de familie al lui Martin înflorea în munţi[4], în schimb numele bunicii ţinea de fauna fantastică rusă[5], diferenţiindu-se prin provenienţa sa fabuloasă

---

1. Organizaţie educativă pentru copii: *boy* – băiat şi *scout* – cercetaş (engl.).
2. În original: *Zaduşevnoe slovo* – revistă pentru copii care a apărut la Petersburg în perioada 1877-1917.
3. Lidia Cearskaia (1875-1937) – scriitoare pentru copii, foarte populară, ale cărei opere se remarcau prin tonul lor dulceag şi sentimental.
4. *Edelweiss* – floare-de-colţ (germ., engl.).
5. Indrikov – de la Indrik, personaj din stihurile duhovniceşti şi din cântecele istorice ruseşti, animal fantastic mai cunoscut sub numele de inorog sau unicorn.

de feluriţi Volkov, Kuniţîn sau Belkin[1]. Fiare miraculoase hălăduiseră cândva pe pământul nostru. Însă Sofia Dmitrievna găsea că basmul rusesc e de prost gust, cântecul rusesc – absurd, ghicitoarea rusă – prostească şi nu prea credea în dădaca lui Puşkin, spunând că însuşi poetul o inventase împreună cu istorisirile, andrelele şi melancolia ei. Astfel, din fragedă pruncie, Martin nu a aflat ceva care, ulterior, prin valul preţios al amintirii, ar fi putut să mai adauge vieţii sale încă o încântare, însă încântări au fost şi aşa destule şi nu a trebuit să regrete că nu Eruslan[2], ci fratele occidental al lui Eruslan i-a trezit imaginaţia încă din pruncie. Deşi, la drept vorbind, nu are importanţă de unde vine acel impuls gingaş, care mişcă şi rostogoleşte sufletul, condamnat după aceea să nu-şi mai sfârşească niciodată mişcarea.

II

Deasupra patului mic, îngust, cu gratii de frânghie pe laturi şi cu o iconiţă la căpătâi (într-o ferestruică grosolan tăiată în staniol se vede chipul cafeniu, lăcuit al unui sfânt, iar pluşul zmeuriu al tapiseriei e ros poate de molii, poate chiar de Martin), pe peretele alb, atârnă un desen în acuarelă: un codru des şi o potecă şerpuită, care se pierde în el. Or, într-una din cărticelele englezeşti pe care mama sa le citea împreună cu el – şi cât de încet şi misterios rostea ea cuvintele,

1. Numele Volkov, Kuniţin şi Belkin provin din cuvinte care înseamnă: lup, jder, veveriţă (rus.).
2. Eruslan (Lazarevici) – eroul unei poveşti ruseşti, care s-a bucurat de mare succes în rândurile cititorilor din secolul al XVII-lea, datorită isprăvilor sale vitejeşti şi erotice.

cum, ajungând la sfârșitul paginii, își rotunjea ochii punându-și pe ea mâna mică, albă, pistruiată, întrebându-l: „Ce crezi că s-a întâmplat mai departe?" – era o povestire despre un tablou cu un codru și cu o potecă, aflat chiar deasupra patului unui băiat, care odată, înainte de culcare, așa cum era, numai în cămășuță, s-a sculat din pat și a intrat în tablou, pornind pe poteca ce se pierdea în pădure. Martin se temea ca nu cumva mama lui să observe asemănarea dintre desenul în acuarelă de pe perete și pictura din cărticică: își închipuia că mama, speriindu-se, ar împiedica această drumeție nocturnă luând tabloul de acolo și de aceea, ori de câte ori se închina în pat înainte de culcare (mai întâi o scurtă rugăciune în limba engleză: „Iisuse gingaș și blând, ascultă-l pe micul copil", iar apoi *Tatăl nostru* în slavonește, în care, cine știe de ce, îl lăsa pe un oarecare Iakov datornicilor noștri [1], bâiguind repede și încercând să-și pună genunchii pe pernă – ceea ce mama considera inacceptabil din punctul de vedere al rânduielii ascetice – Martin se ruga ca ea să nu observe ispititoarea potecă aflată chiar deasupra lui. La tinerețe, amintindu-și vremea aceea, se întreba dacă nu cumva sărise într-adevăr odată de pe căpătâiul patului de-a dreptul în tablou și dacă nu cumva această săritură fusese începutul călătoriei fericite și chinuitoare în care se prefăcuse apoi toată viața lui. Parcă își amintea răcoarea pământului, amurgul verde al pădurii, cotiturile potecii traversate din loc în loc de rădăcini cocoșate, licărul copacilor pe lângă care fugea desculț și aerul bizar, întunecat, plin de posibilități fantastice.

---

1. Datorită asemănărilor și deosebirilor dintre limba rusă și slavona bisericească, adverbul slavonesc *iako* („cum") poate fi confundat cu numele propriu Iakov.

Bunica Edelweiss, născută Indrikova, ocupându-se cu pasiune de pictura în acuarelă in zilele tinereţii ei, nu prevăzuse probabil, atunci când pe paleta de faianţă amestecase albastrul cu verdele, că prin frunzişul care se năştea va rătăci cândva nepotul ei. Emoţia pe care Martin o descoperise şi care de atunci, în felurite manifestări şi combinaţii, avea să-i însoţească viaţa era tocmai sentimentul pe care mama voia să i-l cultive, deşi ar fi întâmpinat dificultăţi încercând să-l denumească, ştiind doar că, seară de seară, trebuie să-l hrănească pe Martin cu ceea ce pe ea însăşi o hrănise cândva guvernanta ei, răposata, bătrâna, înţeleapta doamnă Brook, al cărei fiu culesese orhidee în Borneo, zburase cu aerostatul peste Sahara şi murise din pricina exploziei cazanului dintr-o baie turcească. Ea citea, iar Martin asculta şezând în genunchi pe fotoliu şi sprijinindu-se cu coatele pe masă, şi era foarte greu să termine, să-l ducă la culcare, pentru că băiatul o tot ruga să-i mai citească. Uneori îl ducea în dormitor purtându-l în cârcă pe scară, ceea ce se numea „tăietorul de lemne". Înainte de culcare, primea un biscuit englezesc, care era scos dintr-o cutie de tablă cu etichetă albastră. Sus erau sortimente minunate cu glazură de zahăr, mai jos – biscuiţi cu ghimber, nucă de cocos, iar în câte o seară tristă, când ajungea la fundul cutiei, trebuia să se mulţumească cu cei de mâna a treia, simpli şi fără gust.

Şi toate îi priau lui Martin, şi crocanţii biscuiţi englezeşti, şi aventurile cavalerilor lui Arthur – clipa aceea dulce, când un tânăr, poate chiar nepotul lui Sir Tristram, îşi pune pentru întâia oară, bucată cu bucată, armura bombată şi merge la primul duel; şi nişte insule îndepărtate, rotunde, spre care, de pe ţărm, priveşte o fată cu veşmintele fluturânde, ţinând pe braţ un şoim cu comănac; şi Sindbad, cu o basma roşie, cu un inel de aur în ureche; şi balaurul mării, care iese din apă cu uriaşele lui inele verzi, acoperind orizontul;

şi copilul care a găsit locul unde curcubeul s-a înfipt în pământ; şi, ca un ecou a toate acestea, ca o imagine prin ceva înrudită – un splendid model de vagon lung, cafeniu, din placaj, aflat în vitrina Societăţii Vagoanelor de Dormit şi a Marilor Exprese Internaţionale – pe Nevski Prospekt, într-o zi posomorâtă şi geroasă, cu viscol uşor, când eşti nevoit să porţi pantaloni negri, tricotaţi, peste ciorapi şi chiloţi.

III

Îl iubea cu patimă, sălbatic, până la un fel de răguşire sufletească, şi când, după despărţirea de soţ, se mutase cu Martin în altă casă, iar acesta, duminica, îşi vizita tatăl la noua sa locuinţă, unde îşi făcea mult de lucru cu pumnalele şi pistoalele, în vreme ce tatăl lui citea liniştit ziarul şi, fără să-şi ridice ochii, răspundea din când în când: „Da, e încărcat" sau: „Da, e otrăvit", Sofiei Dmitrievna îi era greu să stea acasă, chinuită de gândul absurd că indolentul ei soţ va întreprinde ceva ca să-şi păstreze fiul. Însă Martin era foarte drăgăstos şi respectuos cu tatăl lui, încercând pe cât posibil să îndulcească pedeapsa, întrucât considera că tatăl fusese îndepărtat din familie pentru o boroboaţă, pentru faptul că odată, într-o seară estivală, îi făcuse ceva pianului, astfel încât acesta scosese un zgomot absolut cutremurător, de parcă l-ar fi călcat cineva pe coadă – şi a doua zi tatăl lui plecase la Petersburg şi nu se mai întorsese. Asta se întâmplase tocmai în anul când ducele austriac fusese ucis în grajdul lui[1] – Martin îşi imagina foarte viu acest grajd,

1. Joc de cuvinte de la Sarajevo (oraşul în care a avut loc celebrul atentat) şi *sarai evo* – „grajdul lui" (rus.).

cu hamuri pe pereţi, pe duce, cu o pălărie panaşată, respingând cu spada vreo zece complotişti îmbrăcaţi în pelerine negre; şi s-a întristat foarte tare când a aflat că greşea. Lovitura peste clape s-a produs în absenţa lui – era în camera de alături şi se spăla pe dinţi cu o pastă spumoasă şi dulceagă la gust, care era deosebit de atrăgătoare datorită următoarei inscripţii în limba engleză: „Pasta n-am reuşit s-o îmbunătăţim, de aceea am îmbunătăţit tubul" – şi într-adevăr, orificiul era ca o ferestruică, astfel că pasta nu se întindea pe periuţă ca un vierme, ci ca o panglică.

Ultima discuţie avută cu soţul ei Sofia Dmitrievna şi-o aminti complet, cu toate amănuntele şi nuanţele, în ziua când, la Ialta, îi parveni ştirea morţii acestuia Soţul ei şedea lângă măsuţa din nuiele împletite, examinându-şi vârfurile degetelor scurte, răşchirate, iar ea îi spunea că aşa nu se mai poate, că sunt de mult doi străini, că e gata chiar şi mâine să-şi ia băiatul şi să plece. Soţul ei zâmbise leneş şi, cu vocea răguşită, joasă, îi răspunsese că are dreptate, vai, are dreptate şi mai spusese că el va pleca de acolo şi că va închiria o locuinţă separată în oraş. Vocea lui înceată, masivitatea lui paşnică şi, în primul rând, pila cu care îşi chinuia orişicând unghiile moi o enervau – şi i se părea că există ceva monstruos în calmul acela cu care amândoi discută despre despărţire, deşi, firește, cuvintele nervoase sau lacrimile ar fi fost şi mai îngrozitoare. Puţin mai târziu, el se ridicase şi, pilindu-şi unghiile, începuse să umble înainte şi înapoi prin cameră şi, cu un zâmbet moale, îi vorbea de amănuntele cotidiene ale vieţii separate (un rol stupid juca aici careta) – şi deodată, din senin, trecând pe lângă pian, trântise un pumn zdravăn pe claviatură şi asta a fost ca şi cum prin uşa deschisă pentru o clipă a pătruns un geamăt indecent; după aceea, cu tonul liniştit de mai înainte,

şi-a continuat fraza întreruptă şi, trecând iar pe lângă pian, i-a coborât cu grijă capacul.

Moartea tatălui, pe care îl iubise puţin, îl cutremură pe Martin tocmai pentru că nu-l iubise cum se cuvine şi, în plus, nu se putea descotorosi de gândul că tatăl lui a murit în dizgraţie. Abia atunci Martin a înţeles că viaţa omului înaintează cu cotituri şi că, iată, prima răstoacă e străbătută şi viaţa lui şi-a schimbat cursul în clipa când era pe aleea cu chiparoşi, iar maică-sa l-a chemat pe verandă şi i-a spus cu o voce ciudată: „Am primit o scrisoare de la Zilanov", după care a continuat în limba engleză: „Vreau să fii curajos, foarte curajos, este vorba de tatăl tău care nu mai e". Martin s-a albit la faţă şi a zâmbit derutat, iar apoi a rătăcit îndelung prin parcul Voronţovski, repetând din când în când porecla pe care taică-său i-o dăduse în pruncie şi încercând să-şi imagineze – şi imaginându-şi cu caldă şi duioasă putere de convingere – că tatăl lui e lângă el, înainte, în spate, îndărătul acelui cedru, pe pajiştea aceea povârnită, aproape, departe, pretutindeni.

Era foarte cald, deşi plouase torenţial cu câteva ore mai înainte. Deasupra unui moşmon lucios bâzâiau muştele. În bazin plutea o lebădă neagră, rea, scuturându-şi ciocul roşu-aprins, parcă vopsit. De pe migdali frunzele se scuturaseră şi zăceau, îngălbenite, pe ţărâna neagră a aleii ude, amintind de migdalele presărate pe turta dulce. Nu departe de uriaşii cedri libanezi creştea singuratic un mesteacăn, cu acea înclinare deosebită a frunzelor (parcă s-ar fi pieptănat, lăsându-şi buclele să cadă într-o parte şi încremenind astfel) pe care o au numai mestecenii. Pluti un fluture coada-rândunicii, întinzându-şi şi strângându-şi cozile sale de rândunică. Văzduhul strălucitor, umbrele chiparoşilor – bătrâni, roşcovani, cu conurile mărunte ascunse în sân – apa verde şi lucioasă a bazinului, unde, împrejurul lebedei, jucau cercuri, sineala strălucitoare, în

care se înălța, cu brâu larg de cetină ca o blană de caracul, crenelatul munte Ai-Petri – totul era saturat de o chinuitoare beatitudine, iar lui Martin i se părea că, în mod tainic, tatăl lui participă la distribuția acestor umbre și străluciri.

„Dacă n-ai avea cincisprezece, ci douăzeci de ani, îi spuse Sofia Dmitrievna în seara aceleiași zile, dacă ai fi absolvit deja liceul și dacă eu n-aș mai fi pe lume, firește, ai putea, mai degrabă ai avea obligația..." Căzu pe gânduri la mijlocul frazei, imaginându-și o stepă, niște călăreți cu cușme pe cap, încercând să-l recunoască, printre aceștia, de la distanță, pe Martin. Însă el, slavă Domnului, era lângă ea, cu cămașa descheiată, tuns scurt, ciocolatiu din pricina soarelui, cu niște raze mici și albe, nebronzate, împrejurul ochilor. „Dacă am pleca la Petersburg...", rosti ea întrebător – și într-o gară neștiută explodă un obuz, locomotiva cabră pe roțile dinapoi... „Probabil că toate acestea se vor sfârși odată și-odată, spuse ea după câteva clipe. Deocamdată trebuie să inventăm ceva." „Mă duc să mă scald, rosti împăciuitor Martin. Acolo-s Kolea, Lida, toți." „Firește, du-te, zise Sofia Dmitrievna. La urma urmei, revoluția va trece și va fi foarte ciudat să ne amintim că te-ai întremat foarte bine în Crimeea. Și-o să-ți termini cumva studiile la gimnaziul din Ialta. Ia uită-te, nu-i așa că lumina de-acolo e foarte frumoasă?"

Noaptea, amândoi, mama și fiul, nu putură să adoarmă și se gândiră la moarte. Sofia Dmitrievna încerca să se gândească în liniște, adică să nu izbucnească în plâns și să nu ofteze (ușa de la camera fiului era întredeschisă), iarăși își aminti, amănunțit și meticulos, tot ceea ce dusese la ruperea relațiilor cu soțul ei, verificând fiecare clipă, vedea clar că în cutare și în cutare moment nu putea proceda altfel, și totuși undeva se ascundea o greșeală; și totuși, dacă nu s-ar fi despărțit, el n-ar fi murit așa, singur, în camera pustie,

sufocându-se, neajutorat, amintindu-şi, poate, ultimul an al fericirii lor (o fericire nu prea grozavă) şi ultima călătorie în străinătate. Biarritz, plimbarea pe Croix-de-Mouguère, micile galerii din Bayonne. Exista o forţă, în care ea credea cu tărie, la fel de asemănătoare cu Dumnezeu cum seamănă cu un om pe care nu l-ai văzut niciodată casa şi lucrurile lui, sera şi prisaca lui, vocea lui îndepărtată, auzită întâmplător noaptea pe câmp. Se jena să-i dea acestei forţe numele lui Dumnezeu, aşa cum există Piotri şi Ivani care, fără să simtă ceva fals, nu pot rosti „Petea" sau „Vanea", în timp ce există alţii care, relatându-ţi o discuţie lungă, îşi pronunţă cu satisfacţie de cel puţin douăzeci de ori numele, patronimicul sau, şi mai rău, porecla. Această forţă n-avea legătură cu biserica, nu ierta nici un fel de păcate şi nu pedepsea – însă pur şi simplu îi era uneori ruşine de un copac, nor, câine, îi era ruşine de văzduhul care, cu tot atâta grijă şi sfinţenie, purta cuvântul rău, ca şi pe cel bun. Şi acum, gândindu-se la nesuferitul, neiubitul soţ şi la moartea lui, Sofia Dmitrievna, deşi repeta cuvintele unor rugăciuni dragi din copilărie, în realitate se încorda din răsputeri, pentru ca, sprijinindu-se pe două-trei amintiri frumoase – prin ceaţă, prin spaţii mari, prin tot ce nu poate fi înţeles – să-şi sărute soţul pe frunte. Cu Martin nu vorbea niciodată pe faţă despre asemenea lucruri, însă simţea întotdeauna că toate celelalte amănunte despre care discută creează pentru Martin, prin vocea şi iubirea ei, aceeaşi simţire a lui Dumnezeu, care trăieşte şi în propria ei fiinţă. Martin, care stătea întins în camera de alături şi sforăia, prefăcându-se că doarme, îşi amintea şi el chinuitor, încerca şi el să conştientizeze moartea şi să sesizeze în întunericul odăii gingăşia postumă. Se gândea la taică-său cu toată forţa sufletului, făcea chiar nişte experienţe, îşi zicea: dacă acum va scârţâi o scândură din duşumea

sau va bate cineva la uşă, înseamnă că el mă aude şi îmi răspunde... I se făcea frică să aştepte aceste bătăi, se simţea înfierbântat şi împovărat, vuia marea, bâzâiau subţire ţânţarii. Iar uneori, brusc, absolut clar, vedea faţa rotundă a tatălui său, lornionul, părul blond, tuns scurt, aluniţa rotundă, din naştere, lângă nară şi inelul strălucitor, alcătuit din doi şerpişori de aur, dimprejurul nodului de la cravată – şi când, în sfârşit, adormi, visă că se află în clasă, că nu ştie lecţia, iar Lida, scărpinându-se pe picior, îi spune că gruzinii nu mănâncă îngheţată.

IV

Nici Lidei, nici fratelui ei nu le spuse de moartea tatălui său; nu le spuse pentru că era prea puţin probabil s-o poată face pe un ton firesc şi n-ar fi fost decent să le vorbească cu înflăcărare. De mic, maică-sa îl învăţase că a-ţi exprima în public o trăire profundă, care imediat se degradează în aer liber, se decolorează şi, într-un mod ciudat, ajunge să semene cu aceeaşi trăire a altuia – nu e doar ceva vulgar, ci şi un păcat faţă de sentiment. Ea nu putea suporta panglicile funerare cu dedicaţii argintii: „Tânărului erou" sau: „Fiicei noastre, pe care nicicând nu o vom da uitării" – şi îi dezaproba pe oamenii cuviincioşi, dar sentimentali, care, pierzând pe cineva apropiat, consideră că e posibil să verse lacrimi în public şi totuşi altă dată, în zilele norocoase, plesnind de bucurie, nu-şi permit niciodată să le râdă trecătorilor în faţă. O dată, pe când avea vreo opt ani, Martin a încercat să tundă până la piele căţelul flocos din curte şi din greşeală l-a tăiat la o ureche. Jenându-se, fără să ştie de ce, să explice că, retezându-i laţele de prisos, avea de gând

să-l vopsească pentru a-l preface în tigru, Martin a întâmpinat cu tăcere stoică furia mamei. Ea îi porunci să-şi sloboadă pantalonii şi să se întindă cu faţa în jos. În cea mai deplină tăcere, Sofia Dmitrievna îl şfichiui cu un bici galben, din piele de bou, după care băiatul îşi trase pantalonii, iar ea îl ajută să şi-i prindă de brasieră, întrucât el şi-i prinsese strâmb. Martin plecă în parc şi numai acolo îşi permise să plângă, îşi uşură sufletul în linişte, înghiţind afine printre lacrimi, iar în acest timp Sofia Dmitrievna plângea la ea în dormitor şi seara mai că nu izbucni din nou în plâns când Martin, foarte vesel şi dolofan, şedea în cadă şi dădea bobârnace unei lebede de celuloid, iar apoi, ridicându-se ca s-o lase să-i săpunească spinarea, ea văzu dungi roz în locurile cele mai moi. Această execuţie a fost efectuată o singură dată şi, desigur, Sofia Dmitrievna n-a mai ridicat niciodată mâna asupra lui din pricina oricărui fleac, aşa cum fac franţuzoaicele şi nemţoaicele.

Învăţând de timpuriu să-şi stăpânească lacrimile şi să nu-şi arate sentimentele, Martin şi-a uimit profesorii de la liceu cu insensibilitatea lui. Însă şi-a descoperit în curând o trăsătură ce se cerea ascunsă cu deosebită grijă, iar la vârsta de cincisprezece ani, în Crimeea, aceasta a fost cauza unui anume chin. Martin a remarcat că uneori se teme atât de mult să pară lipsit de curaj, să-i meargă vestea de laş, încât i se întâmplă tocmai ceea ce i s-ar întâmpla unui laş: sângele i se urcă în obraji, picioarele îi tremură, inima îi tresaltă. Recunoscând în sinea lui că nu posedă sânge rece veritabil, s-a decis totuşi să se comporte întotdeauna cum s-ar comporta, în locul lui, un om curajos. În plus, orgoliul îi era mult prea mare. Kolea, fratele Lidei, avea aceeaşi vârstă ca şi el, însă era plăpând şi scund. Martin simţea că, fără eforturi deosebite, l-ar putea pune în patru labe. Totuşi, îl speria posibilitatea unei înfrângeri întâmplătoare pe care şi-o

imagina cu atâta claritate dezgustătoare, încât niciodată nu încercase să-l înfrunte pe Kolea, însă accepta cu plăcere provocarea lui Vladimir Ivanîci, un cornet de douăzeci de ani, cu mușchii cât pietrele de pavaj, ucis peste o jumătate de an lângă Melitopol, care îl strivea cu cruzime, îl frângea și, după o luptă obositoare, îl trântea, roșu și cu limba scoasă, în iarbă. Altă dată, când Martin se întorcea acasă de la Adreiz, unde locuia familia Lidei, într-o noapte cum sunt nopțile în Crimeea, pe alocuri de un albastru aproape negru din pricina chiparoșilor, în alte locuri albă ca varul datorită palorii nevii a pereților tătărești luminați de lună, la o cotitură a drumului îngust, pietros, care ducea spre șosea, i-a apărut în față silueta unui om și o voce profundă a întrebat: „Cine-i?". Încîudat, Martin și-a dat seama că inima a început să-i bată mai tare. „Ah, păi ești Umerahmet", spuse omul amenințător și înaintă puțin prin umbra neagră, sfâșiată, care îi aluneca pe față. „Nu, spuse Martin. Lăsați-mă să trec, vă rog." „Îți spun că ești Umerahmet", repetă bărbatul încet, dar și mai amenințător și imediat, la o străfulgerare a lunii, Martin văzu că celălalt are un pistol mare în mână. „Ia lipește-te de zid", spuse insul, înlocuind tonul amenințător cu unul de seriozitate înspăimântătoare. Mâna palidă cu revolverul fu înghițită de umbra lunecătoare, însă punctul de strălucire rămase pe loc. Martin își imaginase două posibilități: prima, să obțină lămurirea lucrurilor, a doua, să sară în beznă și să fugă. „Am impresia că mă confundați cu altcineva", spuse el cu stângăcie și își rosti numele. „La zid, la zid!" strigă insul cu glas subțire. „Aici nu-i nici un zid", spuse Martin „Aștept până apare unul", se pronunță misterios celălalt și făcu să scrâșnească pietricelele: era întuneric și Martin nu-și putu da seama dacă individul se lăsase pe vine sau se așezase de-a binelea. Martin rămase pe loc, simțind parcă o

mâncărime ușoară în partea stângă a pieptului înspre care, probabil, era îndreptată țeava aceea acum nevăzută. „Dacă faci un pas, te omor", spuse omul foarte încet și mai adăugă ceva ininteligibil. Martin stătu ce stătu, chinuindu-se să-și imagineze ce-ar face în locul lui un om curajos, fără armă; nu reuși să-și imagineze nimic și deodată întrebă: „Nu vreți o țigară? Am". Nu știa de ce lăsase să-i scape aceste vorbe și imediat i se făcu rușine, mai ales că oferta îi rămăsese fără răspuns. Și atunci Martin își zise că singura faptă prin care își poate răscumpăra rușinoasa frază este să înainteze drept spre omul acela, să-l doboare, dacă va fi nevoie, dar să treacă. Se gândi la picnicul de a doua zi, la picioarele Lidei, bronzate atât de uniform, încât păreau acoperite cu un lac auriu-roșcat, își închipuia că, poate, tatăl lui îl așteaptă în noaptea aceea, că, poate, face niște pregătiri în vederea întâlnirii și simți față de acesta o bizară ostilitate, pe care și-a imputat-o mai apoi multă vreme. Marea vuia și, la intervale regulate, bubuia, greierii țârâiau pe întrecute, iar dobitocul acela din întuneric... Martin își dădu seama că stă cu mâna la inimă și, spunându-și pentru ultima dată că este un laș, porni hotărât înainte. Și nu se întâmplă nimic, se împiedică de piciorul insului, iar acesta nu și-l retrase. Ghemuit, cu capul în piept, omul ședea pe pământ, sforăia încet și împrăștia împrejur un miros greu de vin.

După ce ajunse cu bine acasă, după ce dormi, dimineața, când ieși în balconul decorat cu glicine agățătoare, Martin regretă că nu-l dezarmase pe hoinarul cel beat: cu revolverul confiscat ar fi putut să se laude, făcând-o pe misteriosul. Rămase nemulțumit de sine, întrucât, după propria lui părere, se dovedise a nu fi tocmai la înălțime atunci când se întâlnise cu primejdia de mult dorită. Doar de-atâtea ori, pe drumul mare

al reveriei sale, se văzuse cu mantie şi cizme încreţite oprind ba o diligenţă, ba o *dormeuse*[1] masivă, ba un călăreţ, iar ducaţii negustorilor îi împărţea săracilor. Fiind căpitan pe o corvetă de piraţi, respingea, cu spatele lipit de arborele mare, atacul echipajului răsculat. Era trimis în junglele Africii ca să-l caute pe Livingstone[2] şi, în sfârşit, găsindu-l într-o pădure sălbatică, într-o zonă fără nume, se apropia de el cu o plecăciune respectuoasă, remarcându-se prin stăpânirea de sine. Evada de la ocnă prin mlaştinile tropicale, mergea spre pol pe lângă pinguinii încremeniţi de mirare; tot el, în şaua unui cal înspumat, cu sabia goală în mână, intra primul în Moscova răzvrătită. Şi Martin se surprindea că, retrospectiv, înfrumuseţează absurda şi destul de banala întâmplare nocturnă care semăna cu viaţa adevărată pe care şi-o trăia în reverii tot atât de puţin cum seamănă un vis incoerent cu realitatea temeinică. Şi cum se întâmplă uneori că, povestind ce am visat, fără să vrem, netezim ceva, rotunjim, înfrumuseţăm, ca să ridicăm visul măcar la nivelul unei absurdităţi reale, posibile, tot aşa şi Martin, punând în scenă povestirea despre întâlnirea nocturnă (pe care, totuşi, nu avea de gând să o divulge), făcea ca individul cu pricina să fie mai puţin beat, pistolul să fie mai eficace şi propriile cuvinte – mai spirituale.

---

1. *Dormeuse* - cupeu adaptat astfel încât pasagerii să poată dormi în timpul călătoriei (fr.).
2. David Livingstone (1813-1873) – celebru explorator englez. În timpul expediţiei sale în Africa, nu a trimis nici o veste în Europa între anii 1866 şi 1871, a fost găsit de un alt explorator englez, Stanley, pornit în căutarea lui.

V

Şi în zilele următoare, pasându-i lui Kolea mingea de fotbal sau culegând de pe prundişul de pe malul mării, împreună cu Lida, mărunte curiozităţi marine (o pietricică rotundă cu brâu colorat, o potcoavă mică, zgrunţuros-roşcată din pricina ruginii, cioburi de sticlă verde-pal, lustruite de mare, care îi aminteau copilăria timpurie, plaja de la Biarritz), Martin se mira de întâmplarea nocturnă, se întreba dacă a avut loc cu adevărat şi tot mai temeinic o împingea pe tărâmul unde prindea rădăcini şi începea să vieţuiască sublim şi independent tot ce alegea el din lume pentru trebuinţele sufletului. Câte un val se înălţa, se înspuma şi se rostogolea, aşternându-se pe prundiş, apoi, nerezistând, se târa îndărăt, acompaniat de bolboroseala pietricelelor trezite, pentru ca de îndată alt val, cu acelaşi plescăit rotund şi vesel, să se rostogolească, întinzându-se ca o fâşie transparentă până la hotarul la care îi era hărăzit să ajungă. Kolea arunca departe scândurica găsită, iar foxterierul Lady, săltându-şi deodată labele din faţă, sărea prin apă şi înota încordat. Îl înşfăca valul următor, îl împingea cu putere şi apoi îl depunea nevătămat pe ţărm, iar foxterierul, scăpând din dinţi scândurica răpită mării, se scutura din răsputeri. Lida – care se scălda numai dimineaţa, în zori, împreună cu mama ei şi cu Sofia Dmitrievna – se retrăgea la stânga, spre stânci (cărora le spunea „aivazovskiene"[1]), în timp ce băieţii făceau baie: Kolea înota tătăreşte, de-a berbeleacul, iar Martin se mândrea cu craulul lui rapid şi corect, pe care îl învăţase în ultima vară petrecută în

1. De la numele celebrului pictor Ivan Konstantinovici Aivazovski (1817-1900), care a pictat cu predilecţie peisaje marine.

nord, de la englezul care-i fusese preceptor. De altminteri, nici unul dintre băieţi nu înota prea departe – şi una dintre cele mai dulci şi sinistre visări ale lui Martin era o noapte întunecoasă în marea pustie, răscolită de furtună, după naufragiul corăbiei, când nu se vede nimic împrejur şi el e singur, ţinând-o deasupra apei pe creola cu care în ajun dansase tango pe punte. După scăldat, se simţea nemaipomenit de bine întins gol pe pietrele fierbinţi, privind, cu capul dat pe spate, la pumnalele negre ale chiparoşilor, adânc înfipte în cer. Kolea, fiul unui doctor din Ialta, care-şi trăise toată viaţa în Crimeea, lua aceşti chiparoşi şi cerul încântător, şi marea splendid de albastră, plină de solzi strălucitori, ca pe ceva firesc, cotidian, şi lui Martin îi era greu să-l atragă în jocurile lui preferate şi să-l prefacă în soţul creolei, aruncat şi el întâmplător pe aceeaşi insulă pustie.

Seara, prin culoarele înguste ale chiparoşilor, urcau în Adreiz, şi vila mare, stupidă, cu multe scăriţe, coridoare, galerii, atât de amuzant construită, încât uneori era greu să-ţi dai seama la ce etaj te afli, căci, urcând nişte trepte abrupte, te pomeneai deodată nu la mezanin, ci pe terasa grădinii – deci vila era de-acum inundată de lumina galbenă a lămpilor cu petrol, iar de pe veranda principală se auzeau voci, zdrăngănit de vase. Lida trecea în tabăra adulţilor; Kolea, mâncând pe săturate, se trântea imediat în pat; Martin şedea în întuneric pe treptele de jos şi, mâncând cireşe din palmă, asculta vocile acelea vesele din lumină, hohotele de râs ale lui Vladimir Ivanîci, flecăreala domestică a Lidei, discuţiile contradictorii dintre tatăl ei şi pictorul Danilevski, un bâlbâit vorbăreţ. De obicei erau mulţi oaspeţi – domnişoare gata mereu să pufnească în râs, îmbrăcate în rochii viu colorate, ofiţeri din Ialta şi vecini în vârstă, panicarzi, care plecau de-a valma în munţi odată cu ofensiva de iarnă a

roșiilor. Nu era clar niciodată cine pe cine a adus, cine cu cine e prieten, dar ospitalitatea mamei Lidei, o femeie ștearsă, cu etolă și ochelari, era nemărginită. Astfel își făcu apariția într-o bună zi Arkadi Petrovici Zarianski, un ins deșirat, palid ca mortul, care avea o vagă relație cu scena, fiind unul dintre acei oameni inepți care circulă pe front cu recitări melodramatice, organizează spectacole în ajunul pustiirii vreunui orășel, dau fuga să-și cumpere galoane, nu ajung niciodată până la locul cu pricina și se întorc, gâfâind de bucurie, cu un țilindru, de care au făcut rost ca prin minune, pentru ultimul act din *Visul de iubire*. Acesta era cam chel, cu profil frumos, energic, însă când îl vedeai din față, părea mult mai puțin impunător · sub băltoacele ochilor se umflau două pungi și-i lipsea un incisiv Era un om blând, bun la suflet, sensibil, și seara, când ieșeau cu toții la plimbare, cânta cu glas catifelat: „Ții minte cum stăteam pe malul mării..." sau spunea în întuneric o anecdotă armenească și cineva râdea în întuneric. Întâlnindu-l pentru prima oară, Martin a descoperit cu mirare și chiar cu un fel de spaimă că el e vagabondul care l-a pus la zid, însă, după toate aparențele, Zarianski nu-și amintea nimic, așa că în cele din urmă a rămas o enigmă cine era Umerahmet. Arkadi Petrovici era un băutor încercat și făcea urât la beție, însă pistolul, care a reapărut în timpul unui picnic pe platoul masivului Iaila, într-o noapte plină de țârâitul greierilor, îmbibată de lumina lunii și de vin muscat-lunel, avea încărcătorul gol. Zarianski a țipat multă vreme, amenințând, bâiguind ceva despre o iubire fatală, după care cineva l-a învelit cu mantaua și a aținit. Lida ședea lângă foc și, sprijinindu-și fața în palme, cu ochii ei strălucitori, jucăuși, rumen-căprui din pricina focului, se uita la scânteile care săreau în sus. După un timp, Martin s-a ridicat ca să-și dezmorțească picioarele și, urcând panta neagră,

smălţuită parcă, s-a apropiat de marginea povârnişului. Chiar la picioarele lui se întindea o fâşie lată de beznă, iar dincolo de ea, parcă apropiată, parcă ridicată puţin, se vedea marea cu calea Ţarigradului pe mijloc, cu drumul lunii, care se îngusta către orizont. În stânga, în întuneric, în profunzimea misterioasă, Ialta îşi juca luminile tremurătoare, diamantii. Când se răsucea, Martin vedea în depărtare cuibul neliniştit al focului, siluete de oameni în jurul lui, mâna cuiva care arunca vreascuri. Greierii ţârâiau, adia din când în când un miros dulce de cetină arsă – şi deasupra negrei Iaile, deasupra mării mătăsoase, cerul uriaş, atoateacaparator, vânăt de stele era ameţitor, iar Martin a simţit brusc ceea ce mai simţise de-atâtea ori în copilărie – un avânt insuportabil al tuturor simţurilor, ceva fermecător şi exigent, datorită prezenţei căruia viaţa merită să fie trăită.

VI

Această cale scânteietoare pe mare îl chema precum altădată poteca din pădurea pictată – iar luminile îngrămădite ale Ialtei, prin imensa întunecime de o compoziţie necunoscută, cu proprietăţi neştiute, îi aminteau şi ele ceva văzut deja în copilărie: la nouă ani, numai în cămăşuţă, cu călcâiele înfrigurate, Martin stătea în genunchi la fereastra unui vagon: expresul de sud traversa Franţa. După ce-l culcase pe băiat, Sofia Dmitrievna plecase cu soţul ei la vagonul-restaurant; camerista dormea dusă în patul de sus; în compartimentul îngust era întuneric, lumina puţin doar manşonul demontabil al becului; se clătina şnurul întrerupătorului, trosnea pereţii. Ieşind de sub cearşaf, târându-se pe aşternut până la fereastra acoperită

pe jumătate de capătul patului de sus și ridicând perdeaua de piele – pentru aceasta trebuise să-i desfacă o capsă și ea alunecase lin în sus – Martin stătea înfrigurat, simțea că-l dor genunchii, dar nu se putea dezlipi de fereastra dincolo de care noaptea fugea pe costișe. Și atunci a văzut deodată ceea ce și-a amintit acum la lalta – un ciorchine de lumini în depărtare, în poala beznei, între două dealuri negre: luminile ba se ascundeau, ba apăreau din nou, iar apoi începuseră să joace în cu totul altă parte și, brusc, dispăruseră, ca și cum cineva le-ar fi acoperit cu o maramă neagră. Când trenul frână și se opri în întuneric, începură să se audă sunetele bizar de imateriale din vagon, vocea mormăită a cuiva, tusea altcuiva, apoi răsună pe coridor vocea mamei și, dându-și seama că se întorc părinții de la vagonul-restaurant și, în drum spre compartimentul de alături, ar putea deschide ușa ca să vadă ce face, Martin se strecură iute în așternut. Mai apoi trenul se puse în mișcare, dar curând se opri de tot, slobozind un oftat de ușurare prelung, încet, iar prin compartimentul întunecat se perindară lin dâre palide de lumină. Martin se târî iarăși spre fereastră și văzu prin sticlă o rampă iluminată; cu bocănituri surde, un om împingea pe-alături o roabă de fier, iar pe aceasta era o ladă cu misterioasa inscripție *„Fragile"*. Gâze și un fluture imens se roteau împrejurul unui bec cu gaz; niște oameni lipăiau pe peron, discutând din mers despre lucruri numai de ei știute; apoi trenul scrâșni din tampoane și își începu plutirea - apărură și rămaseră în urmă felinarele de pe stâlpi, apăru și rămase și ea în urmă o căsuță de sticlă, viu iluminată pe dinăuntru, cu un șir de manete, vagonul se clătină, se schimbă macazul și totul se întunecă afară, iarăși se instaură noaptea care fugea. Și iarăși ca din pământ, dar nu între cele două dealuri, ci mult mai aproape și mai palpabile, se ivirà, presărate, luminile știute, iar

locomotiva șuieră atât de languros, atât de melancolic, încât s-ar fi zis că îi pare rău să se despartă de ele. În clipa aceea răsună un pocnet puternic, trecu în goană un tren din direcția opusă, în goană dispăru și, ca și cum nici n-ar fi existat, o luă iar la fugă întunecimea vălurită și luminile imperceptibile se răriră încet.

După ce rămaseră toate în urmă, Martin fixă perdeaua la loc și se culcă, dar se trezi foarte devreme și i se păru că trenul merge mai lin, mai dezinvolt, ca și cum s-ar fi deprins cu alergarea rapidă. Și când desfăcu capsa perdelei, simți o ameteală de-o clipă, căci pământul fugea acum în direcția opusă celei din ajun ; lumina timpurie, palid-cenușie a cerului senin era și ea neașteptată, iar terasele de măslini de pe coline erau o noutate cu totul surprinzătoare.

De la gară au plecat la Biarritz într-o trăsură închiriată, pe un drum prăfos, mărginit de rugi de mure prăfuiți și întrucât Martin vedea pentru prima dată rugi de mure, iar stația – cine știe de ce – se numea „Negresa", el era plin de întrebări. La cincisprezece ani compara marea din Crimeea cu marea de la Biarritz : da, valurile din Biscaya erau mai înalte, se izbeau mai tare de țărm și *baigneur*-ul basc, gras, îmbrăcat într-un tricou negru, întotdeauna ud („o profesie ucigașă", spunea tatăl lui) îl lua pe Martin de mână, îl băga în apa puțin adâncă, apoi se întorceau amândoi cu spatele spre larg și, venind dindărăt, se năpustea un val uriaș, inundând și răsturnând întreaga lume. Pe prima fâșie, ca oglinda, a plajei, o femeie cu fața bronzată, cu cârlionți cărunți sub bărbie, îi întâmpina pe cei care ieșeau din apă, le arunca pe umeri cearșafuri pufoase și mai departe, în cabina mirosind a rășină, un servitor îi ajuta să-și dezbrace costumul de baie ud și le aducea câte un ciubăr cu apă fierbinte, aproape clocotită, în care trebuiau să-și cufunde picioarele. Apoi, îmbrăcându-se, ședeau cu toții pe plajă – mama, cu o

pălărie mare și albă, sub o umbrelă albă, elegantă, tatăl – tot sub o umbrelă, dar bărbătească, de culoarea cafelei cu lapte. Iar Martin, cu pantalonași suflecați până sus, cu o flanelă dungată și cu o pălărie de paie, arsă de soare, cu o inscripție englezească în jurul calotei („Invincibilul Maiestății Sale"), construia din nisip o cetate înconjurată de șanțuri de apărare. Trecea un vânzător de napolitane cu beretă, învârtea cu scrâșnet toarta butoiașului roșu din tabla cu marfă, și bucățile mari, îndoite de napolitane, amestecate cu nisipul volatil și cu sarea mării, au rămas ca una dintre cele mai vii amintiri din acea perioada. Iar dincolo de plajă, pe promenada de piatră, care în zilele urâte era inundată de valuri, o florăreasă dezghețată, nu prea tânără, dar bine fardată, înfigea câte o garoafa la butoniera sacoului alb al tatălui său, iar acesta urmărea caraghios și binevoitor procedura înfigerii, împingându-și înainte buza de jos și lipindu-și de rever bărbia zbârcită. Le-a părut rău să părăsească la sfârșitul lui septembrie marea veselă și vila albă cu smochini noduroși în livadă, care nu voiseră cu nici un chip să le dăruiască măcar un fruct copt. Pe drumul de întoarcere s-au oprit pentru vreo lună și jumătate la Berlin, unde pe trotuarele asfaltate, zuruind, băieții se plimbau cu patinele cu rotile și din când în când, tot pe rotile, trecea și câte un adult cu servieta la subsuoară. Și a avut parte de uimitoarele magazine de jucării (locomotive, tunele, viaducte) și de tenis în afara orașului, la Kurfürstendamm, de noaptea înstelată de la Wintergarten, de escapada în padurile de pini de la Charlottenburg, făcută într-o zi proaspătă și senină, cu un taxi alb, electric. La graniță, Martin a descoperit că și-a uitat în vagon tubul de sticlă în care, dacă-ți apropiai ochiul, răsărea un peisaj sidefiu-albastru și, în timp ce luau masa la gară (ierunci cu coacăze), i l-a adus conductorul, iar tatăl lui i-a dat o rublă pentru

asta. La Verjbolova era zăpadă, ger, pe tender se înălța un munte întreg de lemne, locomotiva purpurie, rusească era prevăzută cu un plug de înlăturat zăpada, aburul alb și des se încolăcea ieșind pe uriașul coș în rafale haotice. Nord-expresul, rusificându-se la Verjbolova, își păstrase căptușeala cafenie, dar devenise cumva cumpătat, larg în șolduri, bine încălzit și nu lua imediat viteză, ci se clătina mult timp după fiecare oprire. În culoarul albastru era foarte plăcut să te ghemuiești pe scaunul rabatabil de lângă fereastră, iar pe Martin îl mângâie în trecere pe creștet conductorul gras, gușat, cu o tunică de culoare ciocolatie. Dincolo de fereastră se întindeau câmpiile înzăpezite, pe alocuri, dintre troiene, se iteau sălcii; la o barieră stătea o femeie încălțată cu pâslari, ținând un steag verde în mână; un țăran, sărit din sanie, îi astupa cu mănușile ochii căluțului său care dădea înapoi. Iar noaptea s-a întâmplat ceva deosebit: pe lângă sticla neagră ca oglinda au trecut în zbor mii de scântei, trăgând parcă după ele cozi de foc în formă de săgeată.

VII

Din anul acela Martin a îndrăgit cu patimă trenurile, călătoriile, luminile îndepărtate și gemetele sfâșietoare ale locomotivelor răsunând în întunericul nopții, panopticele clare ale unor gări de-o clipă, cu oameni pe care n-o să-i mai vezi niciodată. Tragerea lentă a ancorei, scrâșnetul lanțului de la cârmă, tremurul din rărunchi al vaporului canadian de marfă, cu care, împreună cu maică-sa, părăsise Crimeea în primăvara lui 1919, marea nepotolită și ploaia șfichiuind oblic nu prea erau dătătoare de emoții de călătorie ca expresul, și doar foarte treptat Martin se lăsă pătruns

de acest nou farmec. Într-o manta de ploaie, cu un fular alb-negru împrejurul gâtului, însoţită peste tot – până nu l-a biruit marea – de soţul ei palid, o tânără doamnă ciufulită, suflând şuviţele de păr care îi gâdilau obrajii, se plimba încoace şi încolo pe punte şi în silueta ei, în fularul zburător Martin simţi toată emoţia aceea scumpă, de călătorie, prin care cândva îl fermecau şapca în carouri şi mănuşile din piele de antilopă pe care şi le punea tatăl lui în vagon sau poşeta de piele de crocodil prinsă de cureaua trecută peste umăr pe care o avea fetiţa franţuzoaică, cu care era atât de amuzant să galopezi pe culoarul lung al expresului împlântat în peisajul zburător. Numai această tânără doamnă arăta a călătoare-model – nu ca restul oamenilor pe care acceptase să-i ia la bord, ca să nu se întoarcă cu golul, căpitanul acestui vas închiriat într-un mod nechibzuit, care nu găsise marfă în Crimeea sălbăticită. Cu toată abundenţa de bagaj, împachetat diform, în grabă, cu sfori în loc de curele, cine ştie de ce, persista impresia că aceşti oameni pleacă cu mâinile goale, întâmplător; formula peregrinărilor în depărtări nu putea cuprinde dezorientarea şi deprimarea lor – păreau că fug de o primejdie de moarte. Martin nu-şi prea făcea probleme că situaţia era într-adevăr aşa, că acel speculant cu faţa cenuşie şi cu carate în cingătoarea de corp, dacă ar fi rămas pe ţărm, chiar ar fi fost ucis de primul soldat roşu, amator de potroace de diamante. Şi Martin petrecu cu o privire aproape indiferentă ţărmul Rusiei, rămas în urmă în ploaia tulbure, atât de sobru, atât de simplu, fără nici un semn care să facă aluzie la durata supranaturală a despărţirii şi de-abia după ce dispăru în ceaţă îşi aminti brusc, cu nesaţ, Adreizul, chiparoşii, casa naivă, ai cărei locatari răspundeau la întrebările uimite puse de vecinii lor care nu puteau sta locului: „Păi unde să trăim, dacă nu în Crimeea?“ Şi amintirea Lidei era

colorată altfel decât în relaţia lor de atunci, reală : îşi aminti cum odată, când ea se plângea că a pişcat-o un ţânţar şi îşi scărpina pulpa bronzată, înroşită în locul cu pricina, el a vrut să-i arate cum trebuie să facă cu unghia o cruce peste umflătura rămasă de la pişcătură, iar ea, din senin, l-a lovit peste mână. Şi vizita de adio şi-o aminti – când amândoi nu ştiau ce să-şi spună şi, cine ştie de ce, vorbeau despre Kolea, plecat la Ialta după cumpărături, şi ce uşuraţi s-au simţit la întoarcerea acestuia. Faţa prelungă, gingaşă a Lidei, care avea în ea ceva de căprioară, îi apărea acum lui Martin cu oarecare insistenţă în faţa ochilor. Şi stând întins pe pat, sub pendula ce ţăcănea neîntrerupt în cabina căpitanului, cu care se împrietenise la toartă, sau, în tăcere evlavioasă, împărţind cartul cu unul dintre secunzi, un canadian ciupit de vărsat, care vorbea rar şi cu o pronunţie deosebită, parcă mestecată, dar care atinsese inima lui Martin cu un fior misterios, când îi spusese odată că bătrânii marinari ajunşi la pensie nu se aşază niciodată, că nepoţeii stau jos, dar bunicul umblă, pentru că marea rămâne în picioare – obişnuindu-se cu această nouă locuinţă pe mare, cu mirosurile uleioase, cu tangajul, cu variatele şi ciudatele feluri de pâine, dintre care unul semăna a prescură, Martin încerca să se convingă că a plecat în pribegie din pricina amarului, că-şi prohodeşte dragostea nefericită, dar că, privindu-i faţa calmă, deja înăsprită de vânturi, nimeni nu-i ghiceşte suferinţa. Apăreau oameni misterioşi, remarcabili : era canadianul care închiriase vaporul, un puritan posac, a cărui pelerină atârna în WC-ul defect şi fără speranţă de a mai fi reparat al căpitanului, pendulând chiar deasupra tablei ; era cel de-al doilea secund, cu numele de familie Patkin, un evreu originar din Odessa, care, de sub vorbirea lui americană, îşi amintea vag contururile cuvintelor ruseşti, iar printre matrozi era unul, Silvio, spaniol american,

care umbla totdeauna desculţ şi cu pumnalul la brâu. Căpitanul a apărut odată cu mâna julită, a spus mai întâi că l-a zgâriat o pisică, apoi, din prietenie, i s-a destăinuit lui Martin că şi-a rănit-o în dinţii lui Silvio, pe care-l pocnise pentru că se îmbătase la bordul vasului. Astfel, Martin luă contact cu marea. Complexitatea, arhitectura vaporului, toate aceste trepte, fundături şi uşi batante îi destăinuiră în curând toate secretele şi mai târziu îi era foarte greu să găsească un colţişor încă neştiut. În acelaşi timp, doamna cu fularul în dungi, parcă împărtăşind curiozitatea lui Martin, îşi făcea apariţia în locurile cele mai neaşteptate, mereu ciufulită, mereu privind în depărtare, iar soţul ei, căzut la pat chiar de-a doua zi, se zvârcolea, fără guler, pe o banchetă de muşama din sala de mese, iar pe altă banchetă zăcea Sofia Dmitrievna cu o felie de lămâie între buze. Din când în când şi Martin simţea un gol absorbant la lingurică şi un fel de instabilitate generală; însă doamna era neastâmpărată şi Martin şi-o fixase deja drept obiect de salvare în cazul unei catastrofe. Dar, deşi marea era agitată, vaporul atinse cu bine ţărmul Constantinopolului într-o dimineaţă rece, ceţoasă ca laptele şi pe punte apăru subit un turc ud, iar Patkin, care considera că şi carantina trebuie să fie reciprocă, a strigat la el: „Te înec!" şi chiar l-a ameninţat cu pistolul. Peste o zi, au pornit-o mai departe, în Marea Marmara, şi Bosforul nu a lăsat nimic în amintirea lui Martin, în afară de trei-patru minarete care, prin ceaţă, semănau cu nişte coşuri de fabrică, şi de glasul doamnei în manta de ploaie, care vorbea singură cu voce tare, privind ţărmul mohorât; trăgând cu urechea, Martin auzi cuvântul „ametist", dar îşi zise că s-a înşelat.

VIII

După Constantinopol, cerul se limpezi, deşi marea rămase „*foarte choppy*"[1], după cum se exprima Patkin. Sofia Dmitrievna îşi luă inima în dinţi şi urcă pe punte, însă imediat se întoarse în sala de mese, spunând că pe lume nu există nimic mai dezgustător decât această servilă cădere şi ascensiune a tuturor mărunţaielor, pe măsura coborârii şi urcării prorei vaporului. Soţul doamnei gemea, îl întreba pe Dumnezeu când se vor sfârşi toate acestea şi, grăbit, cu mâinile tremurătoare, înşfăca ligheanul. Martin, pe care mama îl ţinea de mână, simţi că dacă nu iese afară, i se întoarce şi lui stomacul pe dos. În acest moment, fluturându-şi fularul, intră doamna, îi adresă soţului ei o întrebare compătimitoare, iar acesta, tăcând, nedeschizându-şi ochii, făcu un gest de tăiere cu palma peste mărul lui Adam; atunci ea îi puse aceeaşi întrebare Sofiei Dmitrievna, care îi zâmbi chinuit. „Mi se pare că şi dumneata ai cedat", spuse doamna, îl privi aspru pe Martin, îşi aruncă peste umăr capătul fularului şi ieşi. Martin o urmă şi se simţi mai bine când îl mângâie pe faţă vântul proaspăt şi văzu marea strălucitor de albastră şi încreţită. Femeia şedea pe un colac de parâme şi scria într-un carneţel cu coperte de marochin. În ultimele zile unul dintre pasageri spusese despre ea că-i „muiere bunicică", şi Martin, explodând, se răsuci pe călcâie, însă, nu-l descoperise pe bădăran printre cei câţiva apatici în vârstă, cu gulerele ridicate. Şi acum, privindu-i buzele roşii, pe care ea şi le tot lingea, în timp ce-şi mişca iute creionaşul pe pagină, era derutat, nu ştia ce să spună şi simţea un gust sărat pe

1. Agitată (engl.).

buze. Ea scria şi părea că nu-l observă. Însă faţa pură, rotundă a lui Martin, cei şaptesprezece ani neîmpliniţi ai lui, eleganţa siluetei şi mişcările lui – care se întâlnesc frecvent la ruşi, dar, cine ştie de ce, trec drept „ceva englezesc" – deci acest Martin, îmbrăcat în paltonul lui galben, pufos, cu cordon, o impresionase întru câtva pe doamnă.

Avea douăzeci şi cinci de ani, o chema Alla, scria versuri – trei lucruri care, s-ar părea, nu puteau să nu facă fermecătoare o femeie. Poeţii ei preferaţi erau Paul Géraldy[1] şi Viktor Hofman[2]; propriile ei versuri, foarte sonore, foarte picante, i se adresau întotdeauna bărbatului cu „dumneata" şi străluceau de rubine roşii ca sângele. De curând una dintre poezii avusese un succes extraordinar în cadrul înaltei societăţi din Petersburg. Începea astfel:

> Pe purpura mătăsii, sub cuverturi subţiri,
> Mă mângâia întreagă cu buze de vampir
> Şi mistuiţi muri-vom nedespărţiţi, ca mâine,
> Ne vom surpa-n nisipuri făpturile sublime.

Doamnele o copiau una de la alta, o învăţau pe de rost şi o recitau, iar un aspirant la marină o pusese chiar pe muzică. Măritându-se la optsprezece ani, ea îi fusese fidelă soţului vreo doi ani şi ceva, dar de jur împrejur lumea era saturată de scrumul rubiniu al păcatului; bărbaţi bărbieriţi, perseverenţi îşi fixau propria sinucidere joi la şapte seara, la miezul nopţii în ajunul Crăciunului, la ora trei dimineaţa sub ferestre –

---

1. Paul Géraldy (1885-1983) – poet şi dramaturg francez, în centrul operei căruia se află tema dragostei în spiritul „tragediei uşoare" (după propria sa expresie).
2. Viktor Hofman (1884-1911) – poet rus, în a cărui lirică abundă „aluzii de sentimente" şi „reverii" romantice; s-a sinucis într-o stare de depresie nervoasă.

aceste date se amestecau, era dificil să fie prezentă peste tot. Suferea din pricina ei unul dintre marii duci, în decurs de o lună o săcăise cu telefoanele Rasputin. Şi Alla spunea uneori că viaţa ei nu este decât fumul uşor al unei ţigări „Regie" cu aromă de ambră.

Martin nu înţelese deloc toate acestea. Era într-un cătun intrigat de versuri. Când îi spuse că ametistul n-are nimic de-a face cu Constantinopolul, Alla îl contrazise, susţinând că n are imaginaţie poetică, iar la sosirea în Atena îi dărui *Cântecele lui Bilitis*[1], o ediţie ieftină, ilustrată cu figuri de adolescenţi goi, şi îi citi cu voce tare din carte, pronunţând expresiv cuvintele franţuzeşti, seara pe Acropole, în locul cel mai potrivit cum s-ar zice. În vorbirea ei, lui Martin îi plăcea cel mai mult maniera umedă de a rosti litera „r", ca şi cum aceasta nu ar fi fost o literă, ci o întreagă galerie, ba pe deasupra şi oglindită în apă. Şi în loc de orice Bilitise franţuzoaice, de nopţi albe petersburgheze, cu chitare, de sonete frivole cu câte cinci strofe dactilice, el izbuti să descopere în această doamnă cu nume greu asimilabil cu totul altceva, cu totul altceva. Prietenia lor, începută imperceptibil pe vapor, continuă în Grecia, pe ţărmul mării, într-unul din hotelurile din Phaler. Sofia Dmitrievna şi fiul ei avură ghinion să găsească o cameră proastă, mică, a cărei singură fereastră dădea spre o curte prăfoasă, unde în zori, cu feluri pregătiri chinuitoare, cu bătăi preliminare din aripi şi cu alte zgomote, începea să ţipe, viol şi răguşit, un tânăr alector[2]. Martin dormea pe un pat cu arcuri, albastru, tare, iar patul Sofiei Dmitrievna era îngust,

1 *Chansons de Bilitis* (1895) – poem în proză al poetului, prozatorului şi traducătorului francez Pierre Louÿs (1870-1925), pe care l-a publicat ca traducere din greceşte; în numele imaginarei poete Bilitis, poemul cântă frumuseţea trupească şi senzualitatea.

2. Cocoş (în *Biblie*).

şubred, cu salteaua plină cu umflături. Dintre insecte, în cameră trăia numai o ploşniţă, care, în schimb, era foarte ageră, vorace şi nu putea fi prinsă nicidecum. Alla, care avusese norocul să se instaleze într-o cameră excelentă cu două paturi, propuse s-o ia pe Sofia Dmitrievna la dânsa, iar pe soţul ei să-l disloce în cameră cu Martin. Spunând de câteva ori la rând: „Nu se poate, nu se poate", Sofia Dmitrievna acceptă cu plăcere şi mutarea avu loc în aceeaşi zi. Cernosvitov, mare, deşirat, posac, umplu cu fiinţa sa cămăruţa; pesemne că sângele lui a otrăvit numaidecât ploşniţa, căci aceasta nu şi-a mai făcut apariţia; lucrurile lui – ustensilele pentru bărbierit, oglinjoara crăpată la mijloc, apa de colonie, pămătuful pe care uita să-l spele şi care, încleiat cu spumă cenuşie, întărită, rămânea toată ziua pe pervaz, pe masă, pe scaun – îl iritau pe Martin şi îi era greu, mai ales seara, când, înainte de culcare, era nevoit să-şi elibereze patul de diferite cravate şi fileuri de păr. Dezbrăcându-se, Cernosvitov se scărpina leneş, căsca de-i trosneau fălcile; apoi, sprijinindu-şi enormul picior desculţ pe marginea scaunului şi înfigându-şi degetele în păr, încremenea în această poziţie incomodă, după care se punea iarăşi încet în mişcare, întorcea ceasul, se culca şi mult timp, gemând, strivea salteaua cu trupul. Peste câtva timp, de-acum prin întuneric, se făcea auzit glasul lui, care repeta mereu aceeaşi frază: „Lucrul cel mai important, tinere, e că te rog să nu strici aerul". Bărbierindu-se dimineaţa, spunea invariabil: „Unguent împotriva coşurilor de faţă. E necesar la vârsta dumitale". Când se îmbrăca, dintre ciorapi îi alegea de regulă pe cei care nu aveau gaură în călcâi, ci la degetul mare – garanţia invizibilităţii – exclama: „Eh, am fost şi noi cândva trăpaşi" şi şuiera printre dinţi. Toate acestea erau foarte monotone şi prea puţin comice. Martin zâmbea politicos.

De altminteri, o oarecare consolare o constituia faptul că era conştient de risc. În orice noapte s-ar fi putut întâmpla ca, într-un vis trădător, să rostească limpede numele plenofonic, în orice noapte soţul înfuriat la culme s-ar fi putut furnşa spre el cu briciul ascuţit în mâini De fapt, Cernosvitov utiliza un aparat de bărbierit cu lame; cu aceasta se purta la fel de neglijent ca şi cu pământuful şi în scrumieră era întotdeauna câte o lamă ruginită, cu bordură de spumă pietrificată, neagră din pricina firelor de păr. Faptul că era mereu posomorât şi rostea tot timpul sentinţe plate îi servea lui Martin drept dovadă că soţul Allei tăinuia o gelozie profundă, dar reţinută. Plecând pentru toată ziua cu treburi la Atena, nu putea să nu bănuiască, desigur, că soţia lui îşi petrecea timpul între patru ochi cu acest tânăr blând, calm, dar trecut prin multe, cum îi plăcea lui Martin să se imagineze.

IX

Zilele erau foarte călduroase şi foarte prăfoase. În cafenele se servea câte o ceşcuţă minusculă cu poşircă neagră şi dulce drept supliment la un pahar mare cu apă rece ca gheaţa. Pe gardurile întinse de-a lungul plajei fâlfâiau afişe cu numele unei cântăreţe rusoaice. Trenul electric care mergea la Atena umplea trândava zi albastră cu un vuiet uşor, după care se făcea iarăşi linişte Căsuţele somnoroase ale Atenei aminteau de un mic oraş bavarez Munţii galbeni din depărtare erau minunaţi. Chiar în mijlocul străzii, parcă întâmplător, începeau şinele, staţionau vagoanele trenurilor sosite din suburbii. În livezi se coceau portocalele Pe maidan creşteau foarte frumos câteva coloane; una dintre ele se prăbuşise şi se rupsese în trei locuri. Tot

acest regn galben de marmură, sfărâmat, trecuse în competenţa naturii. Hotelul lui Martin, nou deocamdată, era pândit de aceeaşi soartă.

Şi stând cu Alla pe malul mării, cu fiorul rece al entuziasmului, îşi spunea că se află într-un ţinut îndepărtat, minunat – şi ce condiment pentru îndrăgostire, ce plăcere era să stea în bătaia vântului alături de această femeie surâzătoare, ciufulită; fusta viu colorată îi era ba înfoiată, ba lipită de genunchi de vântul care altădată umfla pânzele lui Ulise. Odată, rătăcind cu Martin pe nisipurile denivelate, ea se împiedică. Martin o sprijini, ea se uită peste umăr la talpa ridicată cu tocul în sus, porni, se împiedică din nou şi în cele din urmă el îşi luă inima în dinţi, îşi lipi buzele de buzele ei pe jumătate deschise şi în timpul acestui sărut lung, nu foarte îndemânatic, mai că nu-şi pierdu echilibrul, se clătină, iar ea se eliberă şi, râzând, îi spuse că sărută prea umed, că trebuie să mai înveţe. Martin simţea un tremur scandalos în picioare, inima îi sărea din piept, îi era ciudă pentru această emoţie care îi amintea clipele de după câte o încăierare la şcoală, când colegii îi strigau: „Oho, ce te-ai albit la faţă!". Însă primul sărut din viaţa lui – cu ochii mijiţi, profund, cu o fină zvârcolire în viscere, a cărei provenienţă nu a înţeles-o imediat – era atât de frumos, răspundea cu atâta dărnicie presimţirilor, încât nemulţumirea de sine se spulberă curând şi toată ziua aceea pustie, vântoasă, se consumă cu repetări şi perfecţionări ale sărutului, astfel că seara Martin era istovit de tot, ca şi cum ar fi cărat bârne. Însă când Alla, însoţită de soţul ei, intră în cantină, unde el şi maică-sa decojeau portocale, şi se aşeză la masa de alături, desfăcu cu îndemânare conul şervetului şi, cu un avânt uşor al mâinilor, şi-l întinse pe genunchi, după care îşi trase scaunul mai aproape de masă – Martin roşi încet şi mult timp nu avu curajul să-i întâlnească privirea, iar

când, într-un târziu, i-o întâlni, nu descoperi în ochii ei aceeași fâstâceală.

Imaginația lacomă, neînfrânată a lui Martin n-ar fi putut face casă bună cu castitatea. Nu era întru totul curat. Gândurile care se numesc „rele" îl hărțuiseră în ultimii doi-trei ani, iar el nu se prea împotrivise. Mai întâi trăiseră separat de timpuria lui disponibilitate de a se îndrăgosti. Când, într-o seară de pomină, la Petersburg, după un spectacol dat acasă, machiat, cu sprâncenele date cu cărbune, îmbrăcat într-o cazacă albă, se încuiase în cămară împreună cu verișoara lui de aceeași vârstă, machiată și ea, cu basmaua până la sprâncene și o privea, îi strângea palmele reci, Martin simțea acut caracterul romantic al comportamentului său, dar nu era excitat de acesta. Maurice Gerald, eroul lui Mayne Reid[1], oprindu-și calul lângă trăpașul Louisei, o îmbrățișa pe blonda creolă, strângându-i talia mlădioasă, iar autorul exclama în numele său „Ce se poate asemui cu acest sărut?". Asemenea lucruri încă de pe atunci îl interesau mai mult pe Martin. De altminteri, tot ce era într-u câtva îndepărtat, prohibit, suficient de vag ca să-i permită gândirii să lucreze pentru elucidarea amănuntelor, fie că era vorba de portretul lui Lady Hamilton[2] sau de băiguiala vreunui coleg de clasă cu ochii bulbucați despre casele de desfrâu – asemenea lucruri, deci, îi impresionau în mod deosebit imaginația. Însă acum ceața se împrăștia, vizibilitatea se îmbunătățea. Prea absorbit de acestea, neglija cuvintele reale ale Allei: „Voi rămâne o poveste

---

1 Thomas Mayne Reid (1818-1883) – scriitor englez de origine irlandeză, autor de romane de aventuri, având ca loc de desfășurare Statele Unite.

2. Lady Hamilton (1761-1815) – celebră aventurieră și spioană, despre care se spune că a fost deosebit de frumoasă. A început ca întreținută și a ajuns soția lordului Hamilton, ambasadorul englez la Neapole.

pentru tine. Sunt nebunesc de senzuală. Nu mă vei uita niciodată aşa cum, ştii şi tu, se uită câte un roman vechi, citit demult. Şi nu trebuie, nu trebuie să le spui de mine viitoarelor tale amante".

Iar Sofia Dmitrievna era şi nu era mulţumită. Când câte un cunoscut îi raporta, făcând grimase : „Ne plimbam azi-dimineaţă şi l-am văzut... mergea la braţ cu poeta, da-da, foarte tandru... Şi-a pierdut capul de tot băiatul dumneavoastră" – Sofia Dmitrievna răspundea că e natural, că aşa-i la această vârstă. Se mândrea că Martin îşi manifestă atât de devreme pornirile masculine, însă nu-şi putea ascunde că, deşi Alla era o femeie simpatică, afabilă, se dovedea totuşi prea „grăbită", după cum se exprimă englezii şi scuzându-i fiului orbirea, nu-i ierta Allei vulgaritatea atrăgătoare. Din fericire, sejurul în Grecia se apropia de sfârşit – în zilele următoare trebuia să sosească din Elveţia, de la Heinrich Edelweiss, vărul soţului ei, răspunsul la scrisoarea ei foarte sinceră, scrisă cu greu – despre moartea soţului ei, despre epuizarea banilor. Cândva Heinrich Edelweiss îi vizita în Rusia, era foarte ataşat de ea şi de soţul ei, îşi iubea nepotul şi totdeauna avusese reputaţia de om onest şi generos. „Nu-ţi mai aduci aminte, Martin, când unchiul Heinrich a fost ultima dată la noi? În orice caz, înainte, nu-i aşa?" Acest „înainte", întotdeauna lipsit de substantiv, însemna înainte de ceartă, înainte de despărţirea de soţ, şi Martin spunea şi el : „înainte" şi „după", fără să precizeze nimic. „Cred că după", răspunse el amintindu-şi cum unchiul Heinrich a venit la casa lor de la ţară, a stat mult de vorbă cu Sofia Dmitrievna şi a ieşit din camera ei cu ochii înroşiţi, întrucât avea o fire foarte lacrimogenă şi plângea până şi la cinematograf. „Desigur, tare proastă mai sunt, spuse repede Sofia Dmitrievna, refăcând brusc în memorie sosirea acestuia, discuţia despre soţ, poveţele de împăcare. Şi-l ţii bine minte,

nu-i aşa? Întotdeauna îţi aducea câte ceva." „Ultima dată, un telefon de cameră", spuse Martin şi se încruntă: era plicticos să monteze telefonul şi când, în sfârşit, făcuse cu el legătura din camera lui în dormitorul mamei, telefonul funcţionase rău, iar peste o zi se defectase de tot, aşa că îl aruncase la un loc cu celelalte cadouri, aduse mai devreme de unchiul lui, cum ar fi, de exemplu, *Robinsonul elveţian*, foarte plicticos după Robinson cel adevărat, sau micile vagoane de marfă din tablă, care-i provocaseră tainice lacrimi de dezamăgire, deoarece lui Martin nu-i plăceau decât cele de pasageri. „De ce te strâmbi?" îl întrebă Sofia Dmitrievna. El îi explică, iar ea izbucni în râs şi spuse: „Aşa-i, aşa-i". Apoi căzu pe gânduri, meditând la copilăria lui Martin, la lucrurile care nu pot fi readuse în prezent, care nu pot fi explicate şi aceste gânduri aveau un farmec apăsător: cum trec toate. „Doamne, îi cresc mustăţile, unghiile îi sunt curate, această cravată liliachie, această femeie..." „Această femeie, desigur, e foarte drăguţă, spuse Sofia Dmitrievna, dar nu crezi că-i prea vioaie? Nu se poate să-ţi pierzi capul într-un asemenea hal. Spune-mi sau – nu, nu vreau să te întreb nimic... Numai că se zice că la Petersburg era un *flirt*[1] teribil. Şi chiar îţi plac versurile ei? Acest demonism de damă? Le recită cu prea multă afectare. Chiar aţi ajuns până la – mai ştiu şi eu – strângeri de mână?" Martin surâse misterios. „Sunt sigură că între voi nu-i nimic, spuse cu viclenie Sofia Dmitrievna, admirând ochii jucăuşi, tot vicleni, ai fiului ei... Sunt sigură că nu e nimic. Încă nu te-ai maturizat destul." Martin izbucni în râs, ea îl îmbrăţişă şi-l sărută lacom, cu poftă, pe obraz. Toate acestea se petreceau lângă o masă de grădină, pe pajiştea din faţa hotelului, într-o dimineaţă, când ziua promitea să fie excelentă, când

1. Cochetă (engl.).

cerul fără nori era încă aburos, așa cum e acoperită cu hârtie pelur câte o imagine neobișnuit de viu colorată, lucioasă de pe pagina de gardă a unei ediții scumpe de povești. Martin întoarse cu grijă această filă semitransparentă și, iată – pe treptele albe ale scării, jucându-și puțin șoldurile joase, într-o fustă albastră, peste care trecea o vibrație vălurită și monotonă pe măsură ce, cu o lipsă de grabă calculată, ba cu un picior, ba cu celălalt, scoțând înainte vârful pantofului de lac, pășea în jos, clătinându-și ritmic poșeta de brocart și zâmbind deja – coborî o femeie pieptănată cu cărare pe mijloc, cu ochi limpezi, cu gâtul subțire, cu cercei mari și negri, care se clătinau și ei. El îi ieși în întâmpinare, îi sărută mâna, se retrase, iar ea, râzând și graseind muzical, o salută pe Sofia Dmitrievna, care ședea într-un jilț de nuiele împletite și fuma o țigară englezească groasă, prima după cafeaua de dimineață. „Dormeați atât de frumos, Alla Petrovna, că n-am vrut să vă trezesc", spuse Sofia Dmitrievna, ținând sus țigaretul lung, emailat și privind – cine știe de ce – pieziș la Martin, care stătea de-acum pe balustradă și dădea din picioare. Vorbind pe nerăsuflate, Alla se apucă să-i povestească ce visase peste noapte – vise splendide, marmoreene, cu sacerdoți antici, de capacitatea cărora de a fi visați Sofia Dmitrievna se îndoia foarte mult. Și lucea umed pietrișul proaspăt udat.

Curiozitatea lui Martin creștea. Plimbările pe plajă, sărutările, pe care oricine le-ar fi putut surprinde, începeau să i se pară o prefață prea lungă; în schimb esența dorită îi provoca neliniștea: unele amănunte Martin nu și le putea imagina și se temea de lipsa lui de experiență. Ziua de neuitat când Alla i-a spus că ea nu-i de lemn, că nu se poate atinge așa de ea și că, după-amiază, când soțul ei va fi cu siguranță în oraș, iar Sofia Dmitrievna va trage un pui de somn în camera

ei, ea va veni în camera lui Martin ca să-i arate poeziile cuiva – deci acea zi de neuitat a fost tocmai ziua începută cu discuţia despre unchiul Heinrich şi telefonul de cameră. Când mai târziu, de-acum în Elveţia, unchiul Heinrich, de ziua lui de naştere, i-a dăruit lui Martin o statuetă neagră (un fotbalist cu mingea la picior). Martin nu putu înţelege de ce, chiar în clipa când unchiul a pus pe masă lucrul acela inutil, şi-a amintit cu extraordinară limpezime acea dimineaţă îndepărtată, gingaşă de la Phaler, cu Alla coborând scara. Imediat după masa de prânz, se duse în camera lui şi se puse pe aşteptat. Pământuful de bărbierit al lui Cernosvitov îl ascunse după oglindă – cine ştie de ce, îl deranja. De afară se auzeau vuietul vântului, plescăitul apei, voci guturale. În fereastră se umfla moale perdeaua galbenă şi o pată însorită se lăţea pe duşumea. Muştele nu descriau rotocoale, ci un fel de paralelipipede şi trapeze împrejurul tijei becului, aşezându-se din când în când pe ea. Martin avea o emoţie insuportabilă. Se dezbrăcă de sacou, îşi scoase gulerul şi se trânti pe pat cu faţa în sus, ascultându-şi bătăile inimii. Când se auziră paşi grăbiţi şi ciocănituri în uşă, parcă i se rupse ceva la lingurică. „Vezi, am un teanc întreg", îi şopti hoţeşte Alla, dar lui Martin nu-i stătea mintea la poezii. „Ce sălbatic eşti, Doamne, ce sălbatic", zicea ea cu voce scăzută, ajutându-l pe ascuns. Martin se grăbea, înainta spre plăcere, ajunse la culme, iar ea, acoperindu-i gura cu palma, murmura: „Mai încet, mai încet... vecinii...".

„Măcar e un lucruşor care-ţi va rămâne pentru totdeauna, a spus cu voce limpede unchiul Heinrich, dându-şi puţin capul pe spate şi admirând sincer statuia. La şaptesprezece ani, omul trebuie să se gândească cum să-şi înfrumuseţeze viitorul birou şi, dacă tot îţi plac jocurile englezeşti..." „E o minune", a spus

Martin, nedorind să-şi jignească unchiul, apoi a atins cu mâna bila imobilă de la piciorul fotbalistului.

Casa era de lemn, de jur împrejur creşteau brazi deşi, ceaţa ascundea munţii. Grecia călduroasă şi galbenă rămăsese într-adevăr foarte departe. Dar cât de vie încă era senzaţia acelei zile mândre, sărbătoreşti: am o amantă! Ce privelişte complotistă a fost mai apoi, seara, lângă patul albastru! Culcându-se, ca şi altădată, Cernosvitov şi-a râcâit omoplaţii, luând poze obosite, apoi a făcut arcurile să scârţâie în întuneric, l-a rugat să nu îngreuneze aerul, apoi, în sfârşit, a început să sforăie, şuierând pe nas, şi Martin se gândea: ah, dacă ar şti... Şi iată că odată, când soţul s-ar fi cuvenit să fie în oraş, iar în camera lui şi a lui Martin, pe pat, Alla îşi aranja rochia, după ce apucase „să arunce o privire în rai", cum îi plăcea ei să se exprime, în timp ce Martin, transpirat şi ciufulit, îşi căuta butonul de la manşetă pierdut în acelaşi rai, deodată, împingând uşa cu putere, intră Cernosvitov şi spuse: „O, aici erai, dragă. Sigur că am uitat să iau scrisoarea lui Spiridonov. Bună afacere ar putea ieşi". Alla îşi netezi cu palma fusta şifonată şi-l întrebă, încreţindu-şi fruntea: „Ţi-a şi dat semnătura?". „Porcul bătrân de Bernstein trage de timp, spuse Cernosvitov, răscolind în geamantan. Dacă vor să întârzie cu banii, n-au decât să se descurce singuri, porcii." „Principalul e, zise Alla, să nu uiţi de amânare. Ei, ai găsit-o?" „În albie la mama naibii, bombăni Cernosvitov, frunzărind nişte plicuri. Trebuie să fie, n-avea cum să dispară." „Dacă s-a pierdut, praful şi pulberea se alege", spuse ea, nemulţumită. „Trag de timp şi iar trag, bodogăni Cernosvitov, iar eu trebuie să-mi bat capul cu ei. Să te tâmpeşti, nu altceva. Aş fi foarte bucuros dacă Spiridonov ar refuza." „Nu-ţi face probleme, o s-o găseşti", spuse Alla, dar se vedea că era şi ea îngrijorată. „E-aici, slavă Domnului!" exclamă Cernosvitov şi-şi plimbă

ochii pe hârtia găsită, citind cu-atâta atenţie, încât maxilarul de jos începu să-i atârne. „Nu uita să-i spui de amânare", îi aminti Alla. „Bine", zise Cernosvitov şi ieşi în grabă.

Această discuţie de afaceri îl intrigă întru câtva pe Martin. Nici soţul, nici soţia nu se prefăceau, uitaseră într-adevăr de prezenţa lui, acaparaţi fiind de grijile lor. Totuşi, Alla îşi recăpătă iute buna dispoziţie, râse că în Grecia zăvoarele de la uşi sunt atât de proaste, încât sar singure şi, la întrebarea alarmată a lui Martin, strânse din umeri. „Ah, te încredinţez că n-a observat nimic."

Noaptea, Martin nu putu mult timp să adoarmă şi, la fel de intrigat, asculta sforăitul satisfăcut al celuilalt. Când, peste trei zile, el şi mama lui plecară la Marsilia, soţii Cernosvitov au venit la Pireu ca să-i petreacă: stăteau pe chei ţinându-se de mână, iar Alla zâmbea şi le făcea semne cu o ramură de mimoză. De altfel, în ajun izbucnise în plâns.

X

Peste ea, peste această imagine de pe pagina de titlu, care, după întoarcerea filei semitransparente se dovedise a fi cam grosolană, excesiv de colorată, Martin coborî iarăşi vălul de ceaţă prin care culorile căpătau un farmec misterios.

Şi pe marele vapor transatlantic, unde totul era curat, lustruit, spaţios, unde era un magazin cu lucruri de toaletă şi o expoziţie de pictură, şi farmacie, şi frizerie, unde seara se dansa pe punte two-step şi foxtrot, el, cu tristeţe exaltată, se gândea la femeia aceea drăguţă, la sânii ei gingaşi, puţin scofâlciţi, la ochii ei limpezi, la cât de fragil îi trosnea trupul în

brațele lui și cum îi spunea: „Ah, mă frângi". Între timp era aproape Africa; la orizont, spre nord, apăruse conturul liliachiu al Siciliei, iar apoi vaporul alunecă printre Corsica și Sardinia și toate acele dantele de pământ fierbinte, care erau de jur împrejur, undeva în apropiere, dar treceau nevăzute, îl fermecau pe Martin cu prezența lor imaterială. Iar pe drumul de la Marsilia în Elveția parcă recunoscu luminile acelea nocturne și iubite de pe dealuri – și deși nu mai era într-un *train de luxe*, ci într-un expres obișnuit, scorojit, negru, murdar de praf, vraja apăru de îndată: aceste lumini și gemete în beznă... Pe drum, în automobil, între Lausanne și casa unchiului, amplasată sus pe munți, Martin, stând pe scaunul de lângă șofer, se întorcea din când în când, zâmbind, spre mama și spre unchiul lui, care purtau amândoi ochelari mari de automobilist și își țineau la fel mâinile pe burtă. Heinrich Edelweiss rămăsese necăsătorit, purta mustăți groase, și unele intonații ale lui, precum și maniera de a-și face de lucru cu scobitoarea sau cu pila de unghii îi aminteau lui Martin de tatăl lui. Întâlnindu-se la gara din Lausanne cu Sofia Dmitrievna, unchiul Heinrich izbucnise în plâns, își acoperise fața cu palma, dar mai târziu, la restaurant, se calmase și, în fastuoasa lui limbă franceză, începuse să vorbească despre Rusia, despre fostele lui călătorii în această țară. „Ce bine, îi spusese el Sofiei Dmitrievna, ce bine că părinții tăi n-au mai trăit să apuce această îngrozitoare revoluție. O țin foarte bine minte pe bătrâna prințesă, părul ei alb... Ce mult îl iubea pe bietul, bietul de Serge." Și, amintindu-și de vărul său, ochii lui Heinrich Edelweiss se umplură iarăși de lacrimi albastre. „Da, e adevărat, mama mea îl iubea, spuse Sofia Dmitrievna, dar ea iubea pe toată lumea. Ia spune-mi: cum îl găsești pe Martin?" continuă ea repede, încercând să-l distragă pe Heinrich de la subiectele triste care, pe buzele lui

cărnoase, căpătau o nuanţă de sentimentalism insuportabil. „Seamănă, seamănă, spuse Heinrich, dând din cap. Aceeaşi frunte mare, dinţi excelenţi..." „Nu-i aşa că s-a maturizat? îl întrerupse grăbită Sofia Dmitrievna. Şi, ştii, a avut deja parte de înflăcărări, de pasiuni..." Unchiul Heinrich trecu la teme politice. „Această revoluţie, întrebă el retoric, poate ţine mult? Da, nimeni nu ştie. Sărmana şi minunata Rusie piere. Poate că o mână forte de dictator va pune capăt excesele. Dar multe lucruri splendide, pământurile voastre, pământurile voastre pustiite, casa voastră de la ţară, arsă de canalii – trebuie să vă luaţi adio de la toate." „Cât costă schiurile?" întrebă Martin. „Nu ştiu, îi răspunse oftând unchiul Heinrich. Niciodată nu m-a pasionat acest sport englezesc. Şi tu ai accent englezesc. Asta-i rău. Le schimbăm noi pe toate." „A uitat de mult, îi luă Sofia Dmitrievna apărarea băiatului. În ultimii ani *M-lle* Planche nu i-a mai dat lecţii." „A murit, spuse cu milă unchiul Heinrich. Încă o moarte." „Ba nu, zise zâmbind Sofia Dmitrievna. De unde ai mai scos-o şi pe asta? S-a măritat cu un finlandez şi trăieşte în pace la Viborg." „Oricum, toate astea sunt foarte triste, spuse unchiul Heinrich. Atât mi-am dorit ca Serge să vină cândva aici împreună cu voi. Dar niciodată nu ai parte de ceea ce visezi şi numai Dumnezeu ştie soarta oamenilor. Dacă v-aţi potolit foamea şi sunteţi siguri că nu mai vreţi nimic, putem porni la drum."

Drumul era alb, şerpuitor; în dreapta se înălţa un zid de stânci, cu tufe de spini înfloriţi, plin de crăpături; în stânga era o văgăună, o luncă, de-a lungul căreia, cu spuma ca secera, în salturi, fugea apa; apoi apărură brazi negri, care se aliniau în şiruri dese ba pe o costişă, ba pe alta; de jur împrejur, mişcându-se neobservaţi, se înălţau munţii verzui, cu rotocoale de zăpadă; peste umerii acestor munţi se uitau alţii, mai

cenuşii şi departe de tot se vedeau munţii de o albeaţă colilie, ca de guaşă, iar aceştia erau absolut imobili şi cerul de deasupra lor părea spălăcit în comparaţie cu luminişurile azurii dintre vârfurile brazilor negri, pe sub care înainta automobilul. Deodată, cu un sentiment încă neobişnuit, Martin îşi aminti păduricea deasă de brazi a unui parc rusesc, văzută prin sticla romboidală a verandei şi când, dezmorţindu-şi picioarele care-i înţepeniseră uşor, cu un vuiet limpede în cap, coborî din maşină, îl întâmpinară miresmele de pământ şi zăpadă topită, mirosul grunzuros, proaspăt şi frumuseţea brazilor dimprejurul casei unchiului său. Aceasta era izolată, la o jumătate de verstă de sat şi din balconul de sus se deschidea una dintre acele privelişti divine, care te sperie de-a dreptul cu perfecţiunea lor eterică, iar în baia curată, unde mirosea a răşină, se îndesea în ferestruică sineala cerului primăvăratic, de vilegiatură, şi împrejur, în grădina cu straturi negre şi goale şi cu meri înfloriţi la margine, în codrul de brazi, care începea de la gardul grădinii, pe drumul moale care ducea spre sat, era o linişte răcoroasă, voioasă, care ştia ceva, iar capul se simţea puţin ameţit poate din pricina acestei linişti, poate din pricina mirosurilor sau, poate, vinovată va fi fost noua, plăcuta amorţeală după cele trei ore de mers cu maşina.

În această casă, Martin a locuit până toamna târziu. Se presupunea că iarna va intra la Universitatea din Geneva ; totuşi, după o corespondenţă intensă cu prietenii ei din Anglia, Sofia Dmitrievna îl înscrise la Cambridge. Unchiul Heinrich nu se împăcă repede cu acest pas – pe englezi îi antipatiza, considerându-i un popor rece şi viclean. În schimb, gândul la cheltuielile pe care le va pretinde celebra universitate nu numai că nu-l supăra, ci, dimpotrivă, era seducător. Plăcându-i să economisească în chestiunile mărunte, strângând în palma stângă un bănuţ, cu mâna dreaptă semna cu

plăcere cecuri cu sume mari, mai ales când cheltuiala era onorantă. Câteodată, înduioşător, o făcea pe idiotul; bătând cu palma în masă, îşi umfla mustăţile şi striga: „Dacă o fac, e pentru că îmi place!". Şi cu un oftat, Sofia Dmitrievna îşi prindea la încheietură un ceas-brăţară nou, cumpărat de la Geneva, iar Heinrich, muindu-se, îşi băga mâna în buzunar, scotea batista mare, cu bordură albastră, o scutura şi, ascunzându-şi lacrimile care dădeau năvală, trâmbiţa o dată, de două ori, după care îşi netezea mustăţile – la dreapta şi la stânga.

Odată cu venirea verii, oile însemnate cu cruci fură mânate şi mai sus în munţi. Nu se ştie de unde, din ce parte, începea să se audă un bâzâit metalic care plutea, învăluia totul, îi provoca ascultătorului o ciudată gâdilătură în gură şi, iată, într-un nor de praf, într-o înghesuială sură, cârlionţată, curgeau, împingându-se uşor, spinările oilor, într-o îmbulzeală schimbătoare şi mişcătoare şi clinchetul clopoţeilor, umed, găunos, care încântă toate simţurile, tot creştea, se târguia atât de tainic, de parcă ar fi răsunat însuşi praful ce se învălătucea deasupra oilor; din când în când, câte una se răzleţea de turmă, fugea cu paşi mărunţi şi un câine flocos, fără să latre, o fugărea înapoi şi din urmă venea, călcând moale, păstorul – şi sunetul clopoţeilor îşi schimba puţin timbrul, devenea iarăşi mai surd, mai încet, dar plutea încă mult timp în aer, la un loc cu praful uşor. „Ah, ce frumos e", şoptea Martin în sinea lui, ascultând clinchetul până la capăt şi îşi continua calea, plimbarea sa preferată, care începea de la drumeagul satului şi de la potecile din hăţişul de brazi. Pădurea se rărea brusc, apăreau păşuni abrupte şi mustoase, cărăruia pietroasă cobora printre garduri vii; câteodată, din direcţia opusă, urca o vacă cu botul roz şi umed, se oprea, plesnea din coadă şi, clătinându-şi capul într-o parte, trecea, urmată de o babă ageră cu ciomagul în mână, care-i arunca

lui Martin o privire lipsită de bunăvoință. Mai jos, printre plopi și arțari, se vedea, alb, hotelul mare, al cărui proprietar era rudă îndepărtată cu Edelweiss.

În decursul acestei veri, Martin se întremă, se făcu mai spătos, iar vocea îi căpătă o sonoritate constantă și gravă. Dar în sufletul lui era haos și un sentiment greu de înțeles i-l trezeau felurite lucruri, cum ar fi răcoarea de vilegiatură a camerelor, atât de izbitoare după arșița de afară, bondarul gras care, cu un aer jignit, se lovea de tavan, labele brazilor pe albăstrimea cerului sau hribul tare și cafeniu găsit în pădurice. Viitoarea călătorie în Anglia îl emoționa și îl bucura. Amintirea Allei Cernosvitova atinse perfecțiunea definitivă și el își spunea că nu apreciase cum se cuvine fericirea de care avusese parte la Phaler. Setea pe care femeia, potolindu-i-o, nu făcuse decât să i-o intensifice îl chinuia atât de mult în aceste zile de vară petrecute la munte, încât noaptea nu se putea mult timp relaxa, imaginându-și-le, printre multe alte aventuri, pe toate femeile care îl așteaptau în orașe luminate și i se întâmpla să repete cu voce tare câte un nume feminin – Isabella, Nina, Margarita – un nume încă rece, nelocuit, o casă pustie și plină de ecouri, în care proprietara tot amână să se mute – și încerca să ghicească, să-și dea seama care dintre aceste nume va deveni deodată viu, atât de viu și firesc, încât niciodată nu-l va mai putea rosti atât de misterios ca acum. Iar dimineața, din sat, venea s-o ajute pe bătrâna cameristă nepoata acesteia, Marie, o fetișcană de șaptesprezece ani, foarte tăcută și drăguță, cu obrajii de un roz-închis și cu codițele blonde strâns încolăcite în jurul capului. Se întâmpla ca Martin să fie în grădină, iar ea deschidea brusc o fereastră de sus și scuturând o cârpă încremenea, privind poate umbrele ovale ale norilor care alunecau pe povârnișurile munților; apoi își trecea dosul palmei pe tâmplă și se întorcea încet

cu spatele. Martin urca la etaj, își dădea seama după curent în care cameră se făcea curățenie, iar Marie, dusă pe gânduri, stătea în genunchi pe duşumeaua udă şi strălucitoare; o vedea din spate, îi vedea ciorapii negri de lână şi rochia verde cu buline. Fata nu se uita niciodată la Martin, l-a privit doar o singură dată – şi aceasta a fost un eveniment – când a trecut pe lângă el cu găleata goală şi a zâmbit gingaş, dar nu lui, ci puilor. El se jura cu încăpăţânare că va intra în discuţie cu Marie şi o va îmbrăţişa, dar o dată, după plecarea ei, Sofia Dmitrievna trase aer pe nări, se strâmbă şi deschise in grabă toate ferestrele – şi Martin fu cuprins de un dezgust înciudat faţă de Marie şi doar foarte treptat, pe măsura următoarelor ei apariţii la distanţă – într-o fereastră deschisă sau în luminişurile din frunzişul care înconjura fântâna – începu să se lase iarăşi fermecat, însă de-acum se temea să se apropie de ea. Astfel ceva fericit, languros îl atrăgea de departe, dar nu îi era adresat lui. Odată, urcând sus în munţi, îşi întinse picioarele pe o piatră mare, teşită, iar jos, pe poteca şerpuită, trecu o turmă bolborosind muzical şi trist, urmată de un bărbat vesel, zdrenţăros şi de o fată care, râzând tot timpul, împletea din mers un ciorap. Trecură fără să se uite la Martin, de parcă ar fi fost imaterial, şi el îi urmări mult timp cu privirea: bărbatul, fără să-şi schimbe pasul, îşi aruncă braţul peste umărul însoţitoarei şi, după cum îşi ţinea ceafa, era clar că fata împleteşte, tot împleteşte, coborând fără grabă în valea cealaltă. Adeseori, lângă terenul de tenis din faţa hotelului, îşi făceau apariţia, ţipând, fluturându-şi rochiile albe şi apărându-se cu rachetele de tăuni, nişte domnişoare cu braţele dezgolite, dar de îndată ce începeau să se joace – câtă neîndemânare, câtă neajutorare! – mai ales că Martin juca excelent, făcându-l praf pe oricare tânăr argentinian din hotel, pentru că de mic îşi însuşise

armonia necesară pentru a te desfăta cu natura sferei, coordonarea tuturor membrelor, astfel că fiecare lovitură aplicată mingii albe, începând cu zborul arcuit, încă mai continua după explozia sonoră a corzilor rachetei, trecând prin mușchii brațului până la umăr, parcă închizând un cerc lin, din care, la fel de lin, se va naște următorul. Într-o zi fierbinte de august, pe teren apăru un jucător profesionist, Bob Kitson din Nisa, și îi propuse lui Martin un meci. Cunoscutul tremur stupid – răzbunarea unei imaginații prea vii. Totuși, Martin începu bine, ba plesnind mingea din zbor chiar de lângă fileu, ba trăgând lovituri puternice de pe fundul terenului, pe care le țintea spre colțul cel mai îndepărtat. Împrejurul terenului erau spectatori, lucru care îi făcea plăcere. Fața îi ardea și simțea o sete nebunească. Servind, năpustindu-se asupra mingii și transformând aplecarea corpului în alergare rapidă spre fileu, Martin se pregătea să câștige ghemul decisiv. Dar profesionistul, un tânăr deșirat, calm, cu ochelari, care până atunci jucase parcă alene, se trezi deodată și, cu cinci lovituri fulgerătoare, egală scorul. Martin se simți obosit și neliniștit. Soarele îi bătea în ochi. Cămașa îi ieșea din pantaloni. Dacă Kitson îi ia acest punct, totul s-a sfârșit. Acesta, dintr-un unghi incomod, ridică o lumânare și Martin, apropiindu-se cu pași mărunți, se pregătea să înfigă mingea în terenul celuilalt. Coborând racheta, timp de-o clipă își imagină că ratează, se gândi la bucuria răutăcioasă a partenerilor săi obișnuiți de joc. Din păcate, mingea căzu stupid în fileu. „N-ai avut noroc", spuse Kitson, iar Martin rânji, învingându-și eroic ciuda.

XI

Întorcându-se acasă, reluă în minte toate loviturile, înfrângerea o transforma în victorie şi clătina din cap: greu, greu se prinde norocul. Ascunse de frunziş, susurau părâiaşele, din locurile umede de pe drum se ridicau în zbor fluturi, în tufişuri foiau păsările – totul era întristător de însorit şi de sărbătoresc. Seara, după masă, stăteau ca întotdeauna în salon, uşa spre terasă era larg deschisă şi, întrucât se defectase instalaţia electrică, în candelabre ardeau lumânări; din când în când, flacăra lor se apleca, şi atunci de sub toate fotoliile se întindeau umbre negre. Scobindu-se în nas, Martin citea un volumaş de Maupassant cu ilustraţii de modă veche: Bel-Ami, mustăcios, cu guler înalt, dezbrăcând cu îndemânare o femeie ruşinoasă, lată în coapse. Punând deoparte ziarul şi ţinându-şi mâinile în şolduri, unchiul Heinrich se uita la cărţile de joc pe care Sofia Dmitrievna le înşira pe masă. De pe terasă, pe fereastră şi pe uşă năvălea noaptea neagră şi caldă. Ridicând capul, Martin îşi încordă brusc atenţia, de parcă ar fi existat o chemare vagă în această armonie a nopţii şi lumânărilor. „Ultima dată mi-a ieşit în Rusia, spuse Sofia Dmitrievna. De fapt, iese foarte rar" Desfăcându-şi degetele, strânse cărţile de joc înşirate pe masă şi începu să le amestece. Unchiul Heinrich oftă.

Plictisindu-se de carte, Martin se întinse şi ieşi pe terasă. Era foarte întuneric, mirosea a umezeală şi a flori nocturne. Căzu o stea şi, firesc, cum se întâmplă de obicei, nu chiar în câmpul lui vizual, ci într-o parte, astfel că ochiul surprinse doar tremurul, schimbarea mută, fulgerătoare, petrecută pe cer. Contururile munţilor erau neclare şi în faldurile beznei, ici-colo, pâlpâiau

câte două, trei lumini. „Călătorie", rosti, cu jumătate de glas, Martin și repetă de multe ori acest cuvânt până stoarse din el orice sens; atunci puse deoparte blănița lungă, pufoasă a vorbelor și, iată, peste o clipă, cuvântul păru iarăși ca viu. „Stea. Ceață. Catifea, ca-ti-fea", rostea el clar și se mira cât de șubred se menține sensul în cuvânt. Și în ce depărtări a ajuns acest om, ce țări a apucat să vadă, ce face aici, noaptea, în munți – și de ce în lume totul e atât de ciudat, de tulburător. „Tulburător", repetă Martin și rămase nemulțumit de cuvânt. Iar căzu o stea. Se holbă la cer așa cum altădată, în caleașcă, pe un drum întunecos de pădure, se întorceau acasă de la moșia vecinului, și Martin, micuț de tot, buimac, gata-gata să adoarmă, se uita la fluviul ceresc care plutea încet printre vălătucii copacilor. Se gândi: unde va mai avea în lume prilejul, ca atunci, ca acum, să privească cerul noptatic, pe care chei, în care gară, în ce piețe? Sentimentul de singurătate bogată, pe care îl trăia adesea în mijlocul mulțimii, sentimentul fericit, când îți zici: uite, nici unul dintre oamenii aceștia, ocupați cu treburile lor, nu știe cine sunt eu, de unde, la ce mă gândesc acum – acest sentiment îi era necesar pentru deplina fericire, și Martin, cu sufletul la gură, cu încântare, își imagina cum, absolut singur, într-un oraș străin, să zicem că la Londra, va rătăci noaptea pe străzi necunoscute. Vedea cabriolete negre huruind prin ceață, un polițist cu pelerină neagră, lucioasă, lumini pe Tamisa – și alte imagini din cărțile englezești. Lăsându-și bagajul la gară, trecea pe lângă nenumărate magazine luminate ale firmei Drew's și, emoționat, căuta o Isabella, o Nina, o Margarita, o femeie cu al cărei nume să boteze această noapte. Iar ea – drept cine îl va lua? Va crede că e pictor, marinar, gentleman-spărgător? Banii îi va refuza, va fi tandră, iar dimineața nu-l va lăsa să plece. Dar ce cețoase sunt străzile, ce aglomerate, cât

de greu să găsești... Și deși multe arătau altfel, deși cabrioletele dispăruseră, el recunoscu totuși câte ceva, când, într-o seară de toamnă, ieși fără bagaj din clădirea gării Victoria, recunoscu aerul întunecat, uleios, pelerina udă a polițistului, reflexiile luminilor, zgomotele plescăite. La gară se spălase excelent sub duș, într-o chichineață veselă și curată, se șterse cu un prosop cald, pufos, pe care i-l adusese un servitor cu obrajii roșii, se îmbrăcase cu lenjerie curată, cu costumul cel mai bun, lăsase cele două geamantane la biroul de bagaje și acum era mândru că se descurcase atât de bine. De-abia dacă simțea oboseala călătoriei · n-avea în el decât sonoritate, emoție. Autobuze uriașe, furioase și greoaie, prefăceau în stropi bălțile de pe asfalt, reclame luminoase apăreau iute și se împrăștiau pe frontoanele clădirilor purpurii. Întâlnea, depășea femei, întorcea capul – dar cu cât chipul era mai frumos, cu atât mai greu îi era să-și facă curaj. Cafenele luminoase, atrăgătoare, ca la Atena sau Lausanne, aici nu existau, iar în barul unde bău un pahar de bere nu văzu decât bărbați congestionați, bulbucați, cu vinișoare roșii pe albul ochilor. Încetul cu încetul, puse stăpânire pe el o vagă iritare: familia rusă la care, conform înțelegerii prin scrisori, urma să locuiască timp de o săptămână chiar acum îl așteaptă, își face griji. Se gândi dacă n-ar fi mai bine să ia liniștit un taxi, să renunțe la această noapte. Dar imediat i se făcea rușine de lipsa de încredere în ea – cu câtă încordare o visase astăzi în zori, privind pe fereastra trenului câmpiile, cerul roz și rece, silueta neagră a unei mori de vânt. „Șovăire și trădare", spuse încet Martin. Își dădu seama că străbate de două ori aceeași stradă, o recunoscu după vitrina plină cu colțere de perle. Se opri, își verifică în grabă vechiul său dezgust față de perle: hemoroizi de stridii, rotunzi, cu strălucire nesănătoasă. Lângă el se opri o femeie cu umbrelă.

Martin o privi cu coada ochiului : slabă, costum negru, ac cu gămălie strălucitor la pălărie. Își întoarse fața spre el, îi zâmbi și, țuguindu-și buzele, slobozi un mic sunet ca un „u" prelungit. Martin văzu cum în ochii ei joacă lumini, nuanțe, lucirea ploii și, cu voce răgușită, îi dădu bună seara.

De cum se pomeniră în întunericul taxiului, o îmbrățișă, înnebunind de tot când simți cât e de slabă și mlădioasă. Ea se apăra cu mâinile și râdea în hohote. Apoi, în camera de hotel, când el scoase stânjenit portmoneul, femeia îi spuse : „Nu, nu, dacă vrei, mâine o să-mi oferi o masă la un restaurant șic". Îl întrebă dacă nu cumva e francez și, la rugămintea lui, încercă să ghicească : belgian ? danez ? olandez ? Și nu-l crezu când îi spuse : rus. În continuare, el îi dădu să înțeleagă că trăiește din banii pe care-i câștigă jucând cărți pe vapoare mari, îi povesti peregrinările lui, înflori câte ceva, adăugă câte ceva și, descriindu-i Neapolele, pe care nu-l văzuse niciodată, se uită cu dragoste la umerii ei goi, de copil, la capul bălai, tuns scurt, fiind absolut fericit în aceste clipe. Dimineața, devreme, în timp ce el dormea dus, femeia se îmbrăcă repede și plecă, șterpelindu-i zece lire din portmoneu. „Dimineața de după tămbălău", se gândi Martin închizând portmoneul pe care îl ridicase de jos. Se spălă cu apă din urcior, făcu un adevărat potop și zâmbea întruna, amintindu-și noaptea aceea splendidă. Îi părea doar puțin rău că fata plecase prostește, că nu o va mai întâlni niciodată. Și o chema Bess. După ce ieși din hotel și o porni pe străzile spațioase, matinale, îi venea să țopăie și să cânte de fericire și, ca să-și ușureze cumva sufletul, urcă pe o scară sprijinită de un stâlp de felinar, din care pricină avu o lungă și comică explicație cu un trecător în vârstă, care-l amenința de jos cu bastonul.

XII

Al doilea perdaf îl primi de la Zilanova, Olga Pavlovna. În ajun îl aşteptase până seara târziu şi întrucât, cine ştie de ce, şi-l închipuia pe Martin mai tânăr şi mai neajutorat decât era de fapt, îşi făcuse griji şi nu ştiuse ce să întreprindă. Îi dădu explicaţia că aseară nu ştiuse ce-a făcut cu adresa şi a găsit-o de-abia astăzi într-un buzunar pe care nu-l prea foloseşte, că noaptea trecută a dormit la un hotel de lângă gară. Olga Pavlovna vru să afle de ce nu i-a telefonat şi cum se numeşte hotelul. Martin inventă un nume frumos, neobişnuit – Good Night Hotel – şi-i spuse că a căutat numărul în cartea de telefon, dar nu l-a găsit. „Mare ştrengar mai eşti!" zise nemulţumită Zilanova şi deodată îi apăru pe faţă un zâmbet extraordinar de frumos, care îi schimbă cu totul chipul veşted, posomorât. Martin ţinea minte acest zâmbet de la Petersburg şi, întrucât pe atunci era un ţânc, iar femeile zâmbesc de obicei când stau de vorbă cu copiii altora, memoria lui o reţinuse pe Zilanova cu chipul surâzător şi fusese acum intrigat găsind-o atât de bătrână şi posacă.

Soţul ei, un cunoscut activist pe tărâm obştesc, era temporar plecat şi Martin fu instalat în biroul acestuia. Biroul şi sufrageria se aflau la parter, salonul la etajul întâi, dormitoarele la etajul doi. Din asemenea case cu faţada îngustă, care nu se deosebeau una de alta şi aveau aceeaşi dispunere a camerelor pe verticală, era alcătuită toată această stradă liniştită, necomercială, înviorată de cutia roşie de scrisori din colţ. Îndărătul şirului de case din dreapta erau grădiniţe unde vara înflorea rododendronul, iar în spatele şirului de clădiri din stânga se îngălbenea şi se desfrunzea un scuar cu ulmi mari şi cu un teren de tenis cu iarbă.

Fiica cea mare a lui Zilanova, Nelly, se căsătorise de curând cu un ofiţer rus, ajuns în Anglia după ce fusese prizonier în Germania. Cea mică, Sonia, termina la Londra şcoala pregătitoare, la care se transferase pe neaşteptate din clasa a cincea a gimnaziului Stoiunin[1] din Petersburg. Mai existau şi o soră a Zilanovei, Elena Pavlovna, şi fiica acesteia, Irina, o fiinţă nenorocită, hidoasă şi pe jumătate idioată.

Săptămâna pe care Martin, aclimatizându-se cu Anglia, şi-o petrecu în această casă i se păru destul de obositoare. Cât era ziua de lungă se afla printre oameni străini, nu era lăsat să facă un pas nesupravegheat. Sonia îl sâcâia, luându-i în râs garderoba, cămăşile cu manşetele scrobite şi piepţii tari, ciorapii violeţi, la care ţinea atât de mult, pantofii portocalii, cu vârfuri late, cumpăraţi de la Atena. „Sunt americani", spuse Martin cu un calm premeditat. „Americanii îi fac special ca să-i vândă negrilor şi ruşilor", îi replică vioaie Sonia. Mai apoi se vădi că Martin nu-şi adusese cu el un halat şi dimineaţa, când mergea la baie, înfăşurându-se mândru în cearşaf, Sonia zicea că, privindu-l, îşi aminteşte de verişorii ei care, venind în vizită la casa de la ţară, dormeau în pielea goală, umblau dimineaţa înfăşuraţi în cearşafuri şi făceau murdărie în grădină. Totul se sfârşi prin faptul că Martin îşi cumpără la Londra atâtea lucruri, încât nu-i ajunseseră zece lire şi fu nevoit să-i scrie unchiului, lucru deosebit de neplăcut, întrucât trebuia să explice vag şi dispariţia celorlalte zece lire. Da, a fost o săptămână grea, cu ghinion. Căci şi pronunţia englezească, cu care Martin se mândrea în taină, se dovedi un pretext pentru corecţii fine şi ironice. Astfel, absolut pe neaşteptate, se pomeni trecut în rândul repetenţilor, al neisprăviţilor,

1. După numele remarcabilului filolog-metodist şi pedagog Vladimir Iakovlevici Stoiunin (1826-1888).

al băieţaşilor care se ţin de fusta mamei. Considera că este o nedreptate, că a trăit şi a simţit de o mie de ori mai multe experienţe decât această domnişoară de şaisprezece ani. Şi, cu o anumită bucurie răutăcioasă, îi bătu măr la tenis pe nişte tineri, iar seara, în ajunul plecării, în plânsetul hawaian al gramofonului, dansă two-step, aşa cum învăţase pe Marea Mediterană.

Cu atât mai mult, la Cambridge se simţi străin, din altă ţară. Întâlnindu-se cu studenţii englezi, el, mirându-se singur, îşi remarca firea de rus. Din copilăria lui semienglezească rămăsese cu nişte lucruri, care, la englezii get-beget, de-o vârstă cu el, cu aceleaşi cărţi citite în copilărie, se începătoşaseră, se aranjaseră în perspectiva trebuincioasă – dar viaţa lui Martin, într-un punct, făcuse o cotitură bruscă, pornise pe alt drum şi, prin aceasta, situaţia şi deprinderile din copilărie căpătaseră pentru el gustul specific al unei oarecare fabulozităţi şi o anumită carte, îndrăgită în zilele acelea, rămânea până acum în memoria lui mai frumoasă şi mai vie decât aceeaşi carte în memoria englezilor de-o vârstă cu el. Îşi amintea şi rostea cuvinte care, cu zece ani înainte, se întrebuinţau în mediul şcolarilor englezi şi acum erau considerate vulgare sau caraghios de învechite. *Plum-pudding*-ul arzând cu flăcăruie albăstruie nu se servea la Petersburg numai de Crăciun, ca în Anglia, ci în oricare zi şi, după părerea multora, făcută de bucătarul familiei Edelweiss această prăjitură era mai gustoasă decât cele de cumpărat. La Petersburg se juca fotbal pe pământ tare, nu pe gazon, şi lovitura de pedeapsă era desemnată prin cuvântul *pendel*, necunoscut în Anglia. Culorile scurtei în dungi, cumpărată cândva de la un magazin al firmei Drew's, Martin nu mai îndrăznea acum să le poarte, întrucât corespundeau culorii uniformei de sport a unei anumite şcoli, al cărei elev nu

fusese niciodată. Şi în general această spoială englezească, de altfel destul de întâmplătoare, se strecura prin esenţa sa adevărată, rusească şi căpăta nuanţe particulare, ruseşti.

XIII

Pe fundalul primelor lui senzaţii trăite la Cambridge, cine ştie de ce, mereu era prezentă toamna splendidă, pe care de-abia o văzuse în Elveţia. Dimineaţa, ceaţa gingaşă învăluia Alpii. Un ciorchine de scoruş zăcea în drumul pe care făgaşurile erau acoperite cu o pojghiţă strălucitoare de gheaţă. Frunzişul verde-gălbui al mestecenilor se împuţina zi de zi, cu toate că nu bătea vântul şi prin el, cu o îngândurare veselă, trăgea cu ochiul cerul de turcoază. Ferigile bogate se făceau roşcate, prin văzduh pluteau fire strălucitoare de păianjen, despre care unchiul Heinrich spunea că sunt firele de păr ale Maicii Domnului. Câteodată, Martin îşi sălta capul, crezând că aude toaca îndepărtată-îndepărtată a cocorilor, însă aceştia nu se vedeau. Hoinărea mult, căuta ceva, străbătea potecile foşnitoare cu bicicleta rablagită a unuia dintre lucrători, iar Sofia Dmitrievna, şezând pe banca de sub arţar, îngândurată, înţepa cu vârful bastonului frunzele ude, roşii de pe pământul brun. În Anglia nu exista o frumuseţe atât de variată şi de sălbatică, natura părea de seră, domestică: în grădinile geometrice, sub cerul burniţos, natura murea fără capricii luxoase, dar, în felul lor, erau splendide zidurile roz-cenuşii, gazoanele dreptunghiulare, acoperite, în razele dimineţii senine, cu argintul pal al chiciurii, şi podul de piatră, arcuit peste râul îngust, care forma un cerc întreg împreună cu imaginea sa perfectă, oglindită în apă.

Nici vremea urâtă, nici răceala de gheaţă a dormitorului unde tradiţia interzicea să se facă focul nu-i puteau micşora lui Martin visătoarea bucurie de a trăi. Singurătatea îl înveselea. Camera lui de lucru, căminul fierbinte, pianola prăfuită, litografiile inofensive de pe pereţi, jilţurile joase, din nuiele împletite, bibelourile ieftine de pe rafturi – toate acestea le îndrăgi din tot sufletul. Când, seara târziu, murea sfânta flacără a căminului, el aduna cu vătraiul, într-o grămăjoară, rămăşiţele mici, încă arzânde, punea deasupra surcele, turna un munte de cărbuni, aţâţa focul cu foalele sau, acoperind gura căminului cu o pagină mare din *Times*, regla tirajul coşului: ziarul întins căpăta o transparenţă caldă şi rândurile lui, amestecându-se cu rândurile ce răzbăteau de pe verso, păreau semnele ciudate ale unei limbi de neînţeles. Apoi, când vuietul şi trosnetul focului se amplificau, pe hârtia ziarului apărea o pată cafenie, care se întuneca şi brusc se spărgea, lua foc toată pagina, tirajul o absorbea într-o clipă, zbura pe coş – şi câte un trecător întârziat, un magistru cu pelerină neagră, prin întunericul nopţii gotice, vedea cum din coş se repede spre bolta înstelată o vrăjitoare de foc, iar a doua zi Martin plătea amendă.

Fiind din fire vioi şi comunicativ, Martin rămase puţin timp singur. Destul de curând se împrieteni cu locatarul din camera de dedesubt, Darwin, apoi mai făcu cunoştinţă cu câte cineva pe terenul de fotbal, la club, în sufrageria comună. Observă că fiecare crede că e de datoria lui să vorbească despre Rusia, să afle ce crede despre revoluţie, despre Lenin şi Trotki, iar alţii, care vizitaseră Rusia, lăudau ospitalitatea rusească sau îl întrebau dacă nu-l cunoaşte din întâmplare pe Ivanov din Moscova[1]. Aceste discuţii îl dezgustau

1 Expresie ironică fiind numele rus cel mai frecvent. La Moscova există zeci de mii de Ivanovi.

pe Martin; luând neglijent de pe masă un volum de Puşkin, începea să traducă cu voce tare versurile: „Îmi place fastuoasa veştejire a naturii, îmi plac pădurile-mbrăcate în roşu şi auriu". Acest gest provoca nedumerire – şi numai Darwin, un englez masiv, somnoros, cu un pulover galben precum penajul de canar, trântit în fotoliu, pufăind din pipă, dădea aprobator din cap.

Acest Darwin, venind tot mai des seara la Martin, îi explică în amănunţime, ca învăţătură de minte, câteva reguli străvechi: studentul nu are voie să umble pe stradă cu baston şi pălărie, oricât de frig ar fi; n-are voie să întindă mâna, nici să dea bună dimineaţa şi oricare cunoscut, fie el chiar şi Thomson, care i-a declarat război atomului, trebuie întâmpinat cu un zâmbet larg şi cu o interjecţie ireverenţioasă. Nu e bine să te plimbi pe fluviu cu o barcă obişnuită cu vâsle – pentru asta există *robroy*[1]-uri, canoe şi alte feluri de şalupe. Nu trebuie să repeţi niciodată vechile vorbe de duh din universitate, care îi pasionează de îndată pe novici. „Dar ţine minte, adăugă Darwin cu înţelepciune, nici în respectarea acestor tradiţii nu trebuie să mergi prea departe şi uneori, ca să-i zăpăceşti pe snobi, poţi ieşi pe stradă cu melon şi cu umbrela sub braţ."

Martin avu impresia că Darwin e de mult, de câţiva ani în universitate şi i se făcu milă de el, aşa cum îi era milă de orice sedentar. Darwin îl uimea prin somnolenţa, prin încetineala mişcărilor, printr-o anume confortabilitate a întregii lui fiinţe. Încercând să-i provoace invidia, Martin îi povesti cu tupeu toate peregrinările sale, adăugă inconştient câte ceva din ceea ce scornise pentru Bess şi abia dacă îşi dădu seama că

1. Ambarcaţiune al cărei nume i se datorează lui Rob Roy, celebrul personaj al lui Walter Scott.

fabulația s-a consolidat. De altfel, aceste exagerări erau nevinovate: cele două-trei picnicuri de la Ialta din Crimeea se transformară într-o continuă rătăcire prin stepe, cu toiagul și cu traista, Alla Cernosvitova – într-o misterioasă însoțitoare de pe un iaht, plimbările cu ea – într-o lungă ședere pe una dintre insulele grecești, iar conturul liliachiu al Siciliei – în grădini și vile. Darwin dădea încurajator din cap, privind în tavan. Ochii îi erau albăstrui, goi, fără nici o expresie: tălpile, pe care și le arăta întotdeauna, întrucât prefera pozițiile semiîntinse, cu picioarele ridicate sus și confortabil, erau prevăzute cu un sistem complicat de contururi din cauciuc. Totul la el, începând cu aceste picioare solid potcovite și terminând cu nasul ciolănos, era de calitate, excepțional și imperturbabil

XIV

De vreo trei ori pe lună, pe Martin îl chema profesorul care urmărea frecvența la cursuri, îl vizita atunci când era bolnav, îi dădea bilete de voie ca să poată pleca la Londra și îi făcea observații din pricina amenzilor pe care le primea pentru întoarcerea acasă după miezul nopții sau pentru nepurtarea mantiei academice, seara. Era un bătrânel uscățiv, cu picioarele strâmbe și cu privirea tăioasă, latinist, traducător al lui Horațiu, mare amator de stridii. „Ai făcut progrese în privința limbii, îi spuse odată lui Martin. E bine. Ai deja mulți cunoscuți?" „O, da", îi răspunse Martin. Dar cu Darwin, de exemplu, te-ai împrietenit?" „O, da", repetă Martin. „Mă bucur. E un exemplar excelent. Trei ani în tranșee, Franța și Mesopotamia, Crucea Victoriei și nici o zgârietură, nici morală, nici fizică Reușita literară ar fi putut să i se urce la cap, dar acest lucru nu s-a întâmplat."

Pe lângă faptul că Darwin şi-a întrerupt studiile universitare şi a plecat ca voluntar la război, iar de curând şi-a tipărit o carte de povestiri şi i-a înnebunit pe cunoscători, Martin află că acesta este un boxer excelent, că şi-a petrecut copilăria la Madeira şi în insulele Hawaii şi că tatăl lui e un amiral celebru. Mica lui experienţă i se păru lui Martin neînsemnată, lamentabilă, i se făcu ruşine de câteva dintre născocirile sale. Seara, când Darwin intră greoi în camera lui, se simţi caraghios şi jenat. Începu să-l tragă de limbă despre război, despre carte, iar Darwin încercă să scape cu o glumă, spunând că cea mai bună carte scrisă de el e un mic îndreptar despre studenţi intitulat *Descrierea completă a celor şapte modalităţi de a pătrunde în Colegiul Trinity după închiderea porţilor, cu planul amănunţit al zidurilor şi gratiilor, prima şi ultima ediţie, multiplu verificată de autorul ei, care nu a fost prins niciodată.* Însă Martin insistă asupra cărţii de povestiri, care-i înnebunise pe cunoscători şi în cele din urmă Darwin spuse: „Bine, ţi-o dau. Hai în bârlogul meu".

Bârlogul şi-l aranjase după propriul lui gust: erau acolo nişte fotolii din piele, supranatural de comode, în care corpul se topea, afundându-se în prăpastia docilă, iar pe cămin avea în ramă o fotografie mare: o căţea moleşită, culcată pe-o rână şi fundulețele rotunjoare, dolofane ale celor şase căţeluşi ai ei. De fapt, Martin apucase să vadă mai multe camere studenţeşti: erau unele, ca a lui, drăguţe, dar neîngrijite de locatari, cu lucruri străine, ale proprietarului; camera unui sportiv, cu trofee de argint pe cămin şi cu o vâslă ruptă pe perete; o cameră ticsită cu cărţi, murdară de scrum; în sfârşit, o cameră atât de parşivă, cum nu se mai putea găsi alta, decorată cu un singur tablou, dar semnat de Cézanne (o schiţă în cărbune, o măciulie sub formă de femeie), căruia i se adăuga un episcop

colorat, din lemn, din secolul al XIV-lea, cu montul întins. Cea mai prietenoasă dintre toate era camera lui Darwin, mai ales dacă te uitai bine, dacă scotoceai; remarcabilă era, de exemplu, colecţia ziarului pe care Darwin îl editase în tranşee: ziarul era vesel, viu, plin de poezioare comice, Dumnezeu ştie cum şi de unde culese, erau incluse în el, de frumuseţe, clişee întâmplătoare, reclame pentru corsete de damă, găsite în tipografiile distruse.

„Uite, spuse Darwin, scoţând cartea. Ia-o."

Cartea se dovedi extraordinară: nu, nu erau povestiri, ci mai curând tratate, douăzeci de tratate de aceeaşi lungime: primul se numea *Tirbuşonul* şi conţinea mii de lucruri amuzante despre tirbuşoane, despre istoria, frumuseţea şi virtuţile lor. Al doilea era despre papagali, al treilea despre cărţile de joc, al patrulea despre maşinăriile infernale, al cincilea despre imaginile oglindite în apă. Iar unul era despre trenuri şi în el Martin regăsi tot ce-i plăcea şi lui – stâlpii de telegraf care curmă zborul sârmelor, vagonul-restaurant, sticlele de apă minerală care privesc curioase pe fereastră la copacii zburători, lacheii cu ochi smintiţi, bucătăria pitică, unde bucătarul asudat, cu bonetă albă, clătinându-se, prăjeşte peşte pane.

Dacă Martin s-ar fi gândit vreodată să ajungă scriitor şi ar fi fost chinuit de scriitoricească lăcomie (care este atât de înrudită cu frica de moarte), de alarma permanentă care te obligă să imortalizezi un fleac irepetabil – poate că paginile despre mărunţişurile cunoscute intim ar fi trezit în el invidia şi dorinţa de a scrie şi mai bine. În loc de acestea, simţi un ataşament atât de cald faţă de Darwin, încât chiar începu să aibă mâncărimi la ochi. Iar dimineaţa, când mergea la cursuri, îl ajunse din urmă la colţ şi, fără să-l privească în faţă, îi spuse, cât se poate de corect, că multe lucruri din carte i-au plăcut şi, tăcut, porni

alături de el, acomodându-se cu mersul lui leneș, dar apăsat.

Sălile de curs erau împrăștiate prin tot orașul. Dacă un curs urma după altul care se ținea în altă parte, studenții trebuia să încalece bicicletele sau s-o ia repede la picior pe stradele, să traverseze curțile cu pavajul sonor Din toate turnurile ceasurile se îngânau cu voci pure' pe străzile înguste treceau în goană vuietul motoarelor, fâșâitul roților, soneriile. În timpul cursurilor. în stoluri strălucitoare, bicicletele stăteau la poartă, așteptându-și stăpânii. La catedră urca lectorul cu pelerină neagră și-și punea pe pupitru toca pătrată, cu ciucure.

XV

Intrând la universitate, mult timp Martin nu se putu decide pentru o știință. Erau atât de multe și toate – atrăgătoare. Întârzia la periferiile lor, găsind peste tot același izvor fermecat de apă vie. Îl emoționa câte un pod alpin arcuit deasupra unei prăpăstii, oțelul însuflețit, precizia divină a calculului. Îl înțelegea pe arheologul sensibil care, curățând drumul spre morminte și comori încă necunoscute, a bătut la ușă înainte de a intra și, intrând, a leșinat. Sunt minunate lumina și liniștea laboratoarelor: așa cum un bun înotător alunecă prin apă cu ochii deschiși, la fel, fără să-și încordeze pleoapele, se uită fiziologul în microscop și încep să i se îmbujoreze încet ceafa și fruntea – și el spune, desprinzându-se de tubul cu lentile: „Am găsit tot". Gândirea omenească, zburând pe trapezele universului înstelat, cu matematica întinsă sub ea, semăna cu un acrobat care evoluează cu plasă, dar care remarcă deodată că plasa de fapt nu există – și Martin îi invidia

pe cei care ajung la această ameţeală şi, printr-un nou calcul, îşi învinge frica. A prezice un element sau a crea o teorie, a descoperi o culme muntoasă sau a da un nume unei noi vietăţi – totul era deopotrivă de fascinant. În ştiinţa istoriei, lui Martin îi plăcea ceea ce îşi putea imagina clar şi de aceea îl iubea pe Carlyle[1] Memorând rău datele şi neglijând generalizările, el căuta cu lăcomie ineditul, omenescul, care ţine de seria acelor amănunte uluitoare, de care, poate, generaţiile viitoare se vor impregna vizionând filmele vechi, burniţoase ale vremurilor noastre. Îşi imagina ca aievea o zi albă, tremurătoare, simplitatea ghilotinei negre şi foiala neîndemânatică de pe eşafod, unde călăii îmbrânceau un grăsan cu umerii goi, în timp ce în mulţime un cetăţean amabil ridică de subsuori o cetăţeană curioasă, dar scundă. În sfârşit, existau ştiinţe destul de vagi: ceţurile juridice, politice, economice; acestea îl speriau prin faptul că scânteia, care lui îi plăcea în toate, era prea departe ascunsă în ele. Neştiind la ce să se decidă, ce să aleagă, Martin elimină treptat tot ceea ce l-ar fi putut pasiona prea acaparator. Mai rămânea literatura. Pentru Martin, aceasta avea aluzii de fericire; cât de mult îl impresiona discuţia sterilă despre timp şi sport dintre Horaţiu şi Mecena sau tristeţea bătrânului Lear, rostind afectat numele căţelelor de rasă Levrette ale fiicelor sale, care lătrau la el! La fel ca în *Noul Testament*, lui Martin îi plăcea să rătăcească pe „iarba verde", pe „hitonul albastru"; el nu căuta în literatură sensul general, ci poieni neaşteptate, luminate, unde te puteai întinde ca să-ţi trosnească oasele şi să încremeneşti extaziat. Citea extrem de mult, dar mai mult recitea, iar în discuţiile literare avea incidente:

---

1. Thomas Carlyle (1795-1881) – istoric şi filosof englez, care a elaborat concepţia „cultul eroilor", conform căreia „istoria lumii este biografia oamenilor mari".

de exemplu, o dată l-a confundat pe Plutarh cu Petrarca și altă dată despre Calderon[1] a spus că e un poet scotian. Nu oricare scriitor reușea să-l impresioneze. Rămase rece când la sfatul unchiului îl citise pe Lamartine sau atunci când unchiul îi recita *Lacul*, clătinând din cap și spunând deprimat: *„Comme c'est beau!"*[2] Perspectiva de a studia opere verboase, diluate și influența lor asupra altor opere verboase, diluate era puțin ademenitoare. Așa că, poate, n-ar fi ales nimic dacă ceva nu i-ar fi șoptit mereu că există un lucru de care e obligat să se ocupe. În splendida toamnă elvețiană, a simțit pentru prima dată că, la urma urmei, e un exilat, condamnat să trăiască în afara casei natale. Acest cuvânt, „exilat", era sunetul cel mai dulce. Martin privi noaptea neagră din brazi, simți pe propriii obraji paloarea lui Byron și se văzu în pelerină. Această pelerină o îmbrăcase la Cambridge, cu toate că era ușoară, dintr-o materie transparentă la lumină, cu multe falduri și mânecile pe jumătate, zburătoare, care se aruncau peste umeri. Beatitudinea singurătății spirituale și emoțiile călătoriei căpătaseră o nouă însemnătate. Martin parcă găsise cheia pentru toate sentimentele vagi, absurde și gingașe care îl asediau.

Pe atunci, profesor de literatură și istorie rusă era Archibald Moon, despre care nu s-ar fi putut spune că-i un necunoscut. În Rusia trăise destul de mult, umblase pretutindeni, îi cunoscuse pe toți, văzuse totul. Acum, brunet, palid, cu lornion pe nasul subțire, mergea fără zgomot pe o bicicletă cu ghidonul înalt, șezând foarte drept în șa, iar la prânz, în celebra cantină cu mese de stejar și cu uriașe ferestre colorate, își rotea capul ca o pasăre, fărâmițând repede-repede pâinea

1. Este vorba, probabil, de Calderon de la Barca (1600-1681), mare dramaturg spaniol, reprezentant al stilului baroc.
2. Ce frumos e! (fr.).

cu degetele lui lungi. Se spunea că pe lume nu iubește decât Rusia. Mulți nu înțelegeau de ce nu rămăsese acolo. La întrebările de acest fel, Moon răspundea invariabil: „Interesați-vă la Robertson (acesta era orientalist) de ce n-a rămas în Babilon". I se replica, pe bună dreptate, că Babilonul nu mai există. Moon dădea din cap, zâmbind potolit, cu șiretenie. În lovitura de stat din octombrie vedea un sfârșit clar. Acceptând cu ușurință ideea că în Uniunea Sovietică, trecând prin fazele primitive, se va forma un anumit nivel de cultură, el afirma totuși că Rusia e terminată și irepetabilă – că o poți lua, ca pe o amforă sublimă, ca s-o pui sub sticlă. Oala de făcut mâncare, care se ardea acum acolo, nu avea nimic comun cu ea. Războiul civil îi părea absurd: unii luptă pentru fantoma trecutului, alții pentru fantoma viitorului – în timp ce Rusia a fost șterpelită pe furiș de Archibald Moon și a fost încuiată la el în birou. Îi plăcea desăvârșirea ei. Era colorată de sineala apelor și de purpura străvezie a versurilor pușkiniene. Curând urmau să se împlinească doi ani de când profesorul scria în limba engleză istoria ei și spera s-o cuprindă toată într-un singur tom gros. Mottoul din Keats („Crearea frumuseții înseamnă bucurie pe veci"), hârtia cea mai fină, legătura moale din marochin. Sarcina era dificilă: să găsească armonia între erudiție și densa proză pitorească, să ofere imaginea perfectă a unui mileniu rotund.

XVI

Archibald Moon îl uimea și îl fermeca pe Martin. Lenta lui limbă rusă, din care, după ani de răbdare, izgonise și ultima sonoritate a guturalității engleze, era cursivă, simplă și expresivă. Cunoștințele sale

erau deosebit de vivace, precise şi profunde În citea lui Martin din nişte poeţi ruşi de care acesta nu auzise niciodată. Ţinând filele cu degetele sale lungi, uşor tremurătoare, Archibald Moon emana iambi cu patru picioare. Camera era în semiîntuneric, lumina becului cădea doar pe pagină şi pe faţa lui Moon, cu un luciu palid pe pomeţi, cu trei brazde subţiri pe frunte şi cu urechile de o transparenţă rozalie. Terminând de citit, îşi strânse buzele subţiri, atent, ca pe o libelulă, îşi scoase lornionul şi-l şterse cu un petic de piele de antilopă. Martin şedea pe marginea scaunului, ţinându-şi pe genunchi toca pătrată. „Pentru Dumnezeu, dezbracă-te de pelerină, pune undeva toca asta, spuse Moon, încruntându-se bolnăvicios. Chiar îţi place să frămânţi ciucurele ăsta? Pune-o, pune ..“ Împingea spre Martin cutia de sticlă cu ţigări, care avea stema colegiului pe capacul de argint sau scotea din dulapul din perete o sticlă de whisky, un sifon, două pahare. „Ia spune-mi, cum se numesc căruţele de-acolo, cu care se cară struguri?“ întreba el agitându-şi capul şi, lămurindu-se că Martin nu ştie, răspundea singur. „*Mojarî, mojarî*, sir“, rostea el cu savoare şi nu se ştia ce-i producea mai multă plăcere : că ştie mai bine decât Martin Crimeea sau că reuşea să pronunţe cuvântul „sir“ cu accent rusesc. Îi comunica bucuros că „huligan“ provine de la denumirea unei bande de tâlhari irlandezi, că denumirea insulei Golodai nu vine de la *golod*[1], ci de la numele englezului Holliday, care construise o uzină acolo. O dată, când Martin, vorbind despre un ziarist ignorant (căruia Moon îi răspunsese cu o scrisoare ameninţătoare în *Times*), spuse că „probabil ziaristul era în derivă“, Moon îşi ridică sprâncenele, se uită în dicţionar şi-l întrebă pe Martin dacă nu

1. Foame (rus.).

cumva a trăit pe Volga, iar altă dată, cu alt prilej, când Martin întrebuinţă cuvântul *ugrobiti*[1], Moon se supără şi strigă că acest cuvânt nu există în limba rusă şi nici nu poate exista. „L-am auzit, îl ştie toată lumea", spuse sfios Martin şi îl susţinu şi Sonia, care şedea pe pat alături de Olga Pavlovna şi se uita, nu fără curiozitate, cum Martin o face pe gazda. „Derivarea rusă, formarea noilor cuvinte, spuse Moon, întorcându-se spre Darwin, care zâmbea, s-a încheiat odată cu sfârşitul Rusiei, acum doi ani. Tot ce urmează e muzică argotică." „Nu înţeleg ruseşte, traduceţi-mi", îi răspunse Darwin. „Da, mereu ne încurcăm, zise Zilanova. Nu e bine. Vă rog, domnilor, să vorbiţi englezeşte." Între timp Martin ridică cupola metalică de pe crutoanele şi plăcintele fierbinţi (pe care comisionarul le adusese de la cantina colegiului), verifică dacă se adusese ceea ce comandase, apoi împinse platoul lângă căminul în care focul era aprins. In afară de Darwin şi Moon, mai invitase un student rus, căruia toţi îi spuneau pe nume, Vadim, şi acum nu ştia : să-l mai aştepte sau să toarne ceaiul. Era prima dată când Zilanova şi fiica ei îl vizitau şi se temea de ironiile Soniei. Aceasta era într-un costum albastru-închis, cu pantofi solizi, cafenii, a căror limbă lungă, trecând pe sub şireturi, se răsturna şi, acoperind de sus şireturile, se termina cu nişte franjuri din piele; părul ei negru, tuns, aspru îi cădea pe frunte într-un breton uniform; ochii ei tulburi, puţin încrucişaţi, se potriveau bizar cu gropiţele din obrajii palizi Dimineaţa, când Martin le întâmpinase pe amândouă la gară, şi mai târziu, când le arătase vechile palate, fântâna, aleile cu uriaşi copaci desfrunziţi, de pe care, croncănind, zburau ciorile, fâlfâindu-şi greoi şi dezordonat aripile, Sonia fusese tăcută, nemulţumită de ceva, spunea că îi este frig. Privind peste

1 A distruge, a băga în mormânt (rus.).

parapetul de piatră pârâul vălurit, malurile verzi, mate şi turnurile cenuşii, ea îşi mijise ochii şi se interesase dacă Martin are de gând să meargă la Iudenici[1]. Mirat, Martin îi răspunsese că nu. „Dar clădirea aceea roz ce e?" „Biblioteca, îi explicase Martin şi peste câteva minute, mergând alături de Sonia şi de mama ei pe sub arcuri, spusese misterios: Unii se bat pentru fantoma trecutului, alţii pentru fantoma viitorului." „Chiar aşa, îi luase vorba din gură Olga Pavlovna. Pe mine, de pildă, mă împiedică să admir acest Cambridge faptul că alături de splendidele clădiri străvechi sunt o mulţime de automobile, biciclete, magazine de sport, felurite fotbaluri." „Fotbal, spusese Sonia, se juca şi pe vremea lui Shakespeare. Mie nu-mi place că se spun banalităţi." „Sonia, termină, te rog, o rugase Olga Pavlovna." „Ah, nu de tine era vorba", îi răspunsese Sonia cu un oftat. Mai departe merseseră în tăcere. „Mi se pare că picură", zisese Martin, întinzând mâinile. „Nu mai spune, domnule Ploaie sau prinţe Furtună", observase Sonia şi, din mers, îşi schimbase pasul, ca să meargă în cadenţă cu maică-sa. Apoi, în timpul micului dejun, luat la cel mai bun restaurant din oraş, se înveselise. O distrau „numele de familie bun pentru o maimuţă" al prietenului lui Martin şi dialogurile pe care Darwin le purta cu bătrânul chelner neobişnuit de simpatic. „Ce studiezi?" îl întrebase cu amabilitate Olga Pavlovna. „Eu? Nimic, îi răspunsese Darwin. Pur şi simplu, mi s-a părut că acest peşte are un os în plus faţă de câte ar trebui să aibă." „Nu, te întreb ce ştiinţă studiezi. Ce cursuri frecventezi?" „Scuzaţi-mă, nu v-am înţeles, îi răspunsese Darwin. Dar oricum, întrebarea dumneavoastră mă ia prin surprindere. Nu ştiu cum se face,

1. Nikolai Nikolaevici Iudenici (1862-1933) – general rus emigrant, cu un rol destul de modest în timpul Războiului Civil.

însă memoria mea nu rezistă de la un curs la altul. Chiar şi azi-dimineaţă m-am întrebat de care disciplină mă ocup. De mnemonică? Puţin probabil." După-amiază mai făcuseră o plimbare, mult mai plăcută, deoarece, în primul rând, apăruse soarele şi, în al doilea rând, Darwin îi condusese într-o galerie, care, după cum spunea el, avea un ecou ciudat, extraordinar de sprinten – bateţi din picior şi ecoul, ca o minge, se loveşte de peretele îndepărtat Şi Darwin bătuse din picior, însă nici un ecou nu sărise, aşa că Darwin le spusese că, probabil, ecoul l-o fi cumpărat vreun american pentru casa lui din Massachusetts. După aceea se introduseră în camera lui Martin şi curând îşi făcuse apariţia Archibald Moon, iar Sonia îl întrebase încet pe Martin de ce profesorul are nasul pudrat. Moon începuse să vorbească ritmic, făcând paradă de numeroase anecdote bune, expresive. Martin găsi că Sonia nu se poartă frumos. Stătea cu faţa de piatră şi râdea la nimereală, întâlnind privirea lui Darwin, care, stând picior peste picior, îndesa cu degetul tutunul în pipă. „Oare de ce nu mai vine Vadim?" spuse neliniştit Martin şi atinse cu mâna butoiaşul plin al ceainicului. „Hai, toarnă", îl îndemnă Sonia şi Martin începu să-şi facă de lucru cu ceştile Toţi tăcură şi îl priviră. Moon fuma o ţigară galben-închis la culoare, din soiul celor care, în Anglia, sunt numite ruseşti. „Mama îţi scrie des?" întrebă Zilanova. „În fiecare săptămână", răspunse Martin. „Te pomeneşti că se plictiseşte", spuse Olga Pavlovna şi suflă în ceai. „Văd că n-ai lămâi", remarcă fin Moon, iarăşi în limba rusă În şoaptă, Darwin o rugă pe Sonia să-i traducă. Moon se uită pieziş la el şi trecu la limba engleză, imitând intenţionat şi răutăcios tonul mediu de la Cambridge: spuse că a plouat, dar că acum vremea s-a înseninat şi, probabil, nu va mai ploua, aminti de regată, povesti temeinic anecdota, ştiută de toţi, cu studentul, dulapul şi verişoara – iar

Darwin fuma, dădea din cap și spunea: „Foarte bine, sir, foarte bine. Iată-l pe veritabilul, lucidul britanic în momentele sale de odihnă".

XVII

Se auziră pași pe scară și, deschizând în forță ușa, intră Vadim. În același moment, bicicleta pe care o lăsase în stradă, sprijinind-o cu pedala de bordura trotuarului, căzu – și zgomotul îl auziră cu toții, întrucât etajul întâi se găsea la o înălțime de nimic. Mâinile lui Vadim, mici, cu unghiile roase, erau roșii din pricina ghidonului rece. Fața lui, acoperită cu o rumeneală neobișnuit de gingașă și uniformă, exprima o fâstâceală buimacă; Vadim și-o ascundea respirând repede, ca și cum s-ar fi sufocat și strâmbând din nasul mereu umed în interior. Era îmbrăcat cu pantaloni din flanelă gri-deschis, șifonați și cu un sacou maro, excelent cusut; pe vreme frumoasă sau urâtă purta întotdeauna o pereche de pantofi de bal, vechi. Continuând să fornăie și zâmbind sfios, el salută pe toată lumea și se așeză lângă Darwin, la care ținea foarte mult și căruia, nu se știa de ce, îi spunea „mămică". Vadim avea o vorbă de duh permanentă, pe care i-o traduse cu greu lui Darwin. „E plăcut să vezi când un urs mare duce la braț o cățea mică" – și la ultimele cuvinte vocea lui deveni subțire de tot. Îndeobște, vorbea repede, întretăiat, producând felurite sunete suplimentare, sâsâia, trâmbița, piscuia, ca un copil care n-are nici idei, nici cuvinte suficiente, dar nici nu poate tăcea. Când se fâstâcea, devenea și mai sacadat, și mai absurd, lăsând impresia confuză de ins calm, sfios și de copil cu ciudățenii. Era, de altfel, simpatic, prietenos, atrăgător, mare amator de comicării și capabil să simtă cu

vioiciune (odată, mult mai târziu, plimbându-se într-o seară târzie împreună cu Martin pe râu, simțind o boare întâmplătoare de mirt, cine știe de unde venită, spuse: „miroase a Crimeea", ceea ce era absolut exact). Englezii îl îndrăgeau, iar mentorul său de la colegiu, un bătrân gras și astmatic, îi rostea numele cu gingășie guturală și se arăta îngăduitor față de trândăvia lui. Cândva, într-o noapte întunecată, Martin și Darwin îl ajutaseră pe Vadim să dea jos firma de pe fruntea unui debit de tutun, iar aceasta îi înfrumusețea și acum camera. Își procurase și un coif de polițist printr-un procedeu simplu și inteligent: pentru o monedă de o jumătate de coroană, care strălucea în lumina lunii, îl rugase pe un polițist naiv să-l ajute să treacă peste un zid și, pomenindu-se sus, se aplecase și-i luase coiful de pe cap. Tot el fusese instigatorul carului de foc, când, sărbătorind complotul pulberii[1], tot orașul scuipa lumini hazlii și în piață vuia un rug, iar Vadim cu camarazii lui s-au înhămat la un landou cumpărat cu două lire, l-au umplut cu paie și le-au dat foc – și cu acest landou umblaseră în fugă pe străzi într-un viscol de flăcări și mai că nu dăduseră foc primăriei. Pe deasupra, era spurcat rău la gură, unul dintre cei care se atașează de o rimă și o repetă la nesfârșit, cărora le plac măscările comode, fiziologia mângâietoare și fragmentele din niște poezii anonime, atribuite lui Lermontov. Nu strălucea de erudiție, englezește vorbea caraghios și simpatic, dar greu inteligibil și avea o pasiune –

1 Eveniment ce a avut loc în Anglia în timpul domniei lui Iacob I, organizat de catolici, cu scopul de a arunca în aer parlamentul în timpul ședințelor (5 noiembrie 1605). Complotul a fost descoperit și principalii lui inițiatori au fost executați. Mult timp s-a păstrat obiceiul ca, în noaptea de 5 noiembrie (*Bonfire Night*), să fie aprinse focuri pe străzi și să fie arsă momâia lui Guy Fawkes, unul dintre liderii complotiștilor

pasiunea pentru flotă, pentru torpiloare, pentru zvelteţea belicoasă a vaselor de linie şi se putea juca ore întregi de-a soldaţii, trăgând cu mazăre dintr-un tun de argint. Vorbele lui de duh, pantofii de bal, timiditatea, huliganismul, profilul gingaş, conturat cu puf auriu ce se vedea la lumină – toate acestea, combinate cu splendoarea titlului, acţionau asupra lui Archibald Moon irezistibil, excitant, ca şampania cu migdale, cu migdale murate, cu care altădată se îmbăta – fiind un englez solitar şi palid, cu lornionul aburit, care-i asculta pe ţiganii de la Moscova. Însă acum, şezând cu ceaşca în mână lângă cămin, Moon rodea un cruton îmbibat în unt şi Olga Pavlovna îi vorbea de ziarul pe care soţul ei plănuia să-l scoată la Paris. Iar Martin îşi zicea îngrijorat că degeaba l-a invitat pe Vadim, care, sfiindu-se de Sonia, tăcea şi, pe furiş, îl bombarda pe Darwin cu stafide luate de pe chec. Sonia tăcuse şi ea, privind gânditoare pianola. Călcând greoi, Darwin se apropie de cămin, scuturâ scrumul din pipă şi, întorcându-se cu spinarea la foc, începu să se încălzească. „Mămică", spuse încet Vadim şi izbucni în râs. Olga Pavlovna vorbea cu patimă despre lucruri care nu-l interesau deloc pe Moon. Dincolo de fereastră se întunecase, undeva departe băieţii-vânzători de ziare strigau: *„Paper, paper!"*.

XVIII

Apoi le conduseră la gară pe cele două Zilanove. Archibald Moon îşi luă rămas-bun la primul colţ şi, zâmbindu-i galeş lui Vadim (care, pe la spate, îl numea de obicei cu un cuvânt obscen; cu completarea „pe rotiţe"), se retrase, ţinându-se foarte drept. Câtva timp Vadim rulă de-a lungul trotuarului, ţinându-şi mâna

pe umărul lui Darwin, care mergea alături, apoi, agitat, îşi luă la revedere şi se îndepărtă repede cu bicicleta, imitând din buze sunetul soneriei, care i se stricase. Ajunseră la gară. Darwin cumpără pentru el şi Martin bilete de peron. Sonia era obosită, iritată şi tot timpul făcea ochii mici. „Gata, spuse Olga Pavlovna. Mulţumim pentru ospitalitate, pentru trataţie. Transmiteţi mamei salutări din partea mea, când o să-i scrii."

Însă Martin nu transmise salutări – asemenea lucruri se transmit rar. De fapt, scria cu greu scrisorile: de pildă, cum să relateze ziua de astăzi? Mâzgăli vreo zece rânduri, reproduse anecdota cu studentul, dulapul şi verişoara, o încredinţă pe maică-sa că e cât se poate de sănătos, că mănâncă bine şi poartă flanelă de corp (ceea ce nu era adevărat). Îşi închipui deodată cum poştaşul merge prin zăpadă, zăpada scârţâie, rămân urme albastre – şi despre asta scrisese astfel: „Scrisoarea o va aduce poştaşul. La noi plouă". După ce se mai gândi, tăie poştaşul şi lăsă numai ploaia. Adresa o scrisese cu litere mari, meticulos, amintindu-şi a zecea oară ce-i spusese un student cunoscut: „După numele de familie, credeam că eşti american". Regretă că de fiecare dată uită să pomenească acest lucru în scrisoare şi că-şi aminteşte de-abia după ce a lipit plicul, pe care îi era lene să-l mai desfacă. În colţul plicului, fără să vrea, făcu o pată de cerneală, o privi mult timp printre gene şi în cele din urmă o transformă într-o pisică neagră, văzută din spate. Sofia Dmitrievna păstră acest plic la un loc cu toate scrisorile. Le făcea teanc când se încheia semestrul şi le lega în cruciş cu o panglică. Peste câţiva ani, avu prilejul să le recitească. Iată. Martin a ajuns la Cambridge, iată-l pomenind prima oară de Darwin, Vadim, Archibald Moon, iată scrisoarea din nouă noiembrie, ziua lui onomastică. „În această zi, scria Martin, gâsca păşeşte pe gheaţă, iar vulpea îşi schimbă bârlogul." Iată şi scrisoarea cu

un rând tăiat, dar clar: „Scrisoarea o va aduce poştaşul" – şi Sofia Dmitrievna îşi aminti cu acuitate cum, atunci, ea şi Heinrich mergeau pe drumul scânteietor, printre brazii apăsaţi de plăcintele zăpezii şi deodată – clinchetul profund al clopoţeilor, sania de poştă, scrisoarea – şi îţi scoţi în grabă mănuşile ca să deschizi plicul. Îşi aminti că atunci şi apoi, în decurs de doi ani, se temuse nebuneşte că Martin, fără să-i spună nimic, se va duce să lupte. O consola puţin faptul că acolo, la Cambridge, exista un om-înger, care îl influenţează pacificator pe Martin – extraordinarul Archibald Moon, o persoană atât de rezonabilă. Însă Martin putea totuşi să evadeze. Pe deplin liniştită se simţea numai atunci când fiul ei era acasă, în Elveţia, în vacanţă. Scrisorile pe care, peste câţiva ani, le citea atât de chinuită erau, cu toată materialitatea lor, mai fantomatice decât pauzele dintre ele. Aceste intervale memoria le umplea cu prezenţa vie a lui Martin – aici e Crăciunul, aici e Paştele, aici e deja vară – şi în decurs de trei ani, până când Martin terminase universitatea, viaţa ei trecuse parcă cu ferestre – da, şi-aduce, şi-aduce aminte – cu ferestre. Iată – această sărbătoare de iarnă, schiurile cumpărate de Heinrich la sfatul ei, iată-l pe Martin prinzându-şi schiurile... „Trebuie să fiu curajoasă, îşi spuse încet Sofia Dmitrievna, trebuie să fiu curajoasă. Doar se întâmplă minuni. Trebuie doar să cred şi să aştept. Dacă Heinrich apare iar cu această panglică neagră la mânecă, îl părăsesc pur şi simplu." Şi cu mâinile tremurânde, zâmbind şi lăcrimând, continuă să desfacă scrisorile.

Acea primă întoarcere de Crăciun, pe care mama lui o ţinea atât de bine minte, se dovedise şi pentru Martin a fi o sărbătoare. I se năzărea că s-a întors în Rusia – totul era atât de alb – însă, jenându-se de sentimentalismul lui, nu îi destăinuise mamei acest lucru, frustrând-o astfel de o amintire chinuitoare.

Schiurile îi plăcură; pentru o clipă, ieşi la suprafaţă, troienită de zăpadă, Insula Krestovski, dar, ce-i drept, atunci îşi băga vârfurile pâslarilor în nişte simple locaşuri şi, pe deasupra, se ţinea de nişte hăţuri, legate de capătul curbat al schiurilor uşoare de copil. Însă acestea erau schiuri adevărate, solide, din frasin elastic, iar ghetele erau şi ele adevărate, de schi. Îndoindu-şi un genunchi, Martin îşi prinse cureaua de la călcâi, împingând pârghia cataramei laterale. Metalul lucios îi muşcă degetele. Prinzându-şi şi celălalt schiu, îşi ridică mănuşile din zăpadă, se îndreptă, bătu din picioare ca să vadă dacă se ţine bine şi, răschirându-şi picioarele, alunecă înainte.

Da, a ajuns din nou în Rusia. Iată, aceste covoare splendide sunt din versurile puşkiniene, pe care atât de sonor le recita Archibald Moon. Deasupra brazilor îngreuiaţi, cerul era pur şi azuriu. Uneori, când trecea câte o gaiţă în zbor, se desprindea de pe o creangă câte un bulgăre de zăpadă şi se sfărâma în aer. Traversând pădurea, Martin ieşi la locul deschis, de unde în timpul verii cobora la hotel. Iată-l, în vale, departe, un văl roz de abur atârnă deasupra acoperişului. Cu ce îl atrage acest hotel, de ce trebuie să vrea să ajungă din nou acolo, unde astă-vară nu găsise decât nişte englezoaice colţuroase, gălăgioase? Dar hotelul îl atrăgea neîndoielnic, îi făcea un semn tăcut, soarele îi strălucea în ferestre. Pe Martin chiar îl speria această misterioasă insistenţă, această exigenţă neînţeleasă, pe care o avea câte un amănunt al peisajului. Trebuie să coboare – asemenea promisiuni nu pot fi desconsiderate. Zăpada tare începu să şuiere dulce sub schiuri; Martin cobora panta tot mai iute – şi de câte ori pe urmă, în vise, în camera lui studenţească de la Cambridge, el zbura tot aşa şi deodată, într-o explozie năucitoare de zăpadă, cădea şi se trezea. Totul era ca întotdeauna. Din camera alăturată se auzea ticăitul ceasului. Şoarecele rostogolea

o bucăţică de zahăr. Pe trotuar treceau paşii cuiva şi se mistuiau. El se întorcea pe partea cealaltă şi adormea fulgerător – şi dimineaţa, pe jumătate adormit, auzea alte zgomote: în camera de alături se foia doamna Newman, muta nişte lucruri, turna cărbuni, scăpăra un chibrit, foşnea nişte hârtii şi pleca, iar liniştea, încet şi dulce, se umplea cu vuietul matinal al căminului în care focul fusese aprins. „N-am găsit nimic deosebit acolo, se gândi Martin şi întinse mâna spre noptieră după ţigări. Cei mai mulţi erau bărbaţi în vârstă, îmbrăcaţi în pulovere: uite cum te poţi înşela. Iar azi e sâmbătă, o s-o ştergem la Londra. Ce să însemne scrisorile pe care Darwin le-a primit de la Sonia? Trebuie să-l descos. Ce bine-ar fi să sar astăzi peste cursul lui Grzezinsky. Ah, uite că vine scârba aia să mă scoale."

Doamna Newman aduse ceaiul. Era bătrână, roşcată, cu ochi de vulpe. „Ieri seară ai ieşit în stradă fără pelerină, spuse ea cu indiferenţă. Sunt nevoită să-i comunic mentorului dumitale." Trase perdelele, făcu o scurtă, dar exactă apreciere a vremii şi ieşi.

Punându-şi halatul, Martin coborî treptele scârţâitoare şi bătu la uşa lui Darwin. Acesta, bărbierit şi spălat deja, mânca omletă cu cârnaţi. Manualul gros de economie politică al lui Marshall[1] era deschis lângă farfurie. „Ai primit şi astăzi o scrisoare?" îl întrebă cu asprime Martin. „Da, de la croitorul meu", răspunse Darwin, mestecând cu poftă. „Sonia n-are scrisul grozav", observă Martin. „Dezgustător", se declară Darwin de acord, sorbind o înghiţitură de cafea. Martin se apropie pe la spate şi, apucându-i pe Darwin de ceafă,

1. Alfred Marshall (1842-1924) – economist englez. Cunoscuta sa lucrare *Principiile economiei politice* (1890) a fost mult timp cel mai important manual de teorie economică în Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii.

începu să i-o strângă. Ceafa era groasă şi puternică. „Cârnatul şi-a făcut loc", rosti Darwin cu vocea satisfăcută, opintită.

XIX

Seara plecară amândoi la Londra. Darwin înnopta într-unul din splendidele apartamente cu două camere pentru celibatari, care sunt închiriate de cluburi – iar clubul lui Darwin era unul dintre cele mai bune, mai onorabile din Londra, cu fotolii mari din piele, cu reviste lucioase pe mese, cu covoare surdomute. De data aceasta, Martin avu parte de unul din dormitoarele de la etajul casei Zilanovilor, deoarece Nelly era la Revel, iar soţul ei înainta spre Petersburg. Când Darwin sosi, acasă era doar Zilanov, Mihail Platonovici, care scria în biroul lui. Era un om robust, vânjos, cu trăsături tătăreşti şi cu ochii la fel de tulburi ca ai Soniei. Făcea parte din acea categorie de ruşi care, trezindu-se, îşi trag de îndată pantalonii cu bretelele fluturânde, se spală dimineaţa numai pe faţă, pe gât şi pe mâini – în schimb o fac temeinic –, iar baia săptămânală o consideră un eveniment combinat cu un anume risc La viaţa lui călătorise mult, se ocupase cu pasiune de viaţa publică, gândise viaţa sub forma unei succesiuni de congrese în diferite oraşe, scăpase ca prin minune de moartea sovietică şi umbla întotdeauna cu servieta doldora de felurite lucruri; când cineva spunea gânditor: „Ce să mă fac, pe ploaie, cu cărţile astea?" – el, tăcut, fulgerător şi foarte îndemânatic, înfăşa cărţile într-un ziar şi, răscolind în servietă, scotea o sfoară, lega într-o clipă în cruciş pachetul bine făcut, pe care insul ghinionist, mutându-se de pe un picior pe altul, îl privea cu înduioşare superstiţioasă.

„Poftiți", spunea Zilanov și, luându-și ramas-bun în grabă, pleca – la Oriol, la Kostroma, la Paris – întotdeauna fără bagaje, cu trei batiste curate în servietă și, șezând în vagon, cu desăvârșire orb la locurile pitorești pe lângă care expresul trecea cu credula convingere de a le face pe plac călătorilor, se cufunda în lectura câte unei broșuri, făcându-și din când in când însemnări pe pagină. Mirat peste poate de lipsa lui de atenție pentru peisaje, pentru confort, pentru curățenie, Martin îl respecta totuși pe Zilanov pentru curajul lui cumva uscat și de fiecare dată când îl vedea, nici el nu știa de ce, își amintea că acest om, prea puțin sportiv la înfățișare, care probabil juca numai bilhard și, poate, popice, s-a salvat de bolșevici coborând pe burlan și cândva s-a bătut în duel cu octombristul[1] Tucikov.

„A, salut, spuse Zilanov și-i întinse mâna negricioasă. Ia loc." Martin se așeză. Mihail Platonovici își pironi iar ochii în coala de hârtie scrisă pe jumătate, luă stiloul și – fluturându-l prin aer deasupra hârtiei, înainte de a transforma acest tremur în alergare rapidă a scrisului – în același timp dădu frâu liber stiloului și spuse: „Cred că se întorc repede". Martin trase spre el ziarul de pe masa alăturată și văzu că e unul rusesc, editat la Paris. „Cum merg cursurile?" întrebă Zilanov, neridicându-și privirea de la peniță care alerga ritmic. „Bine, spuse Martin și puse deoparte ziarul. Au plecat de mult?" Mihail Platonovici nu-i răspunse nimic – peniță se dezlănțuise de tot. În schimb, peste vreo două minute, începu iar să vorbească, încă neuitându-se la Martin. „Tai frunze la câini. Doar acolo principalul e sportul." Martin pufni în râs. Mihail Platonovici

1. Membru al partidului Uniunea din 17 octombrie, format la 17 octombrie 1905 (de unde și denumirea de octombriști), care a avut majoritatea în Duma a III-a de Stat (1912).

călcă repede rândurile scrise cu tamponul de sugativă și zise: „Sofia Dmitrievna mă tot roagă să-i dau informații suplimentare, dar eu nu știu nimic în plus. Tot ce am știut i-am scris atunci în Crimeea". Martin tuși „Ce te-a apucat?" întrebă Zilanov, care își însușise la Moscova această vorbă prostească. „Nimic", răspunse Martin. „Desigur, vorbesc de moartea tatălui dumitale, spuse Zilanov și-l privi pe Martin cu ochii lui tulburi. Doar eu v-am dat atunci de știre." „Da-da, știu", confirmă iute Martin, care întotdeauna se simțea deranjat când oameni străini – cu cele mai bune intenții – îi vorbeau despre tatăl lui. „Îmi amintesc ultima noastră întâlnire ca și cum s-ar fi întâmplat ieri, continuă Zilanov. Ne-am pomenit față în față pe stradă. Pe-atunci deja mă ascundeam. Mai întâi n-am vrut să mă duc. Dar Serghei Robertovici avea o înfățișare zguduitoare. Mi-aduc aminte că era foarte îngrijorat de felul cum trăiți voi acolo, în Crimeea. Iar peste trei zile, dau fuga la ei și – na-ți-o bună – văd niște oameni scoțând sicriul." Martin dădea din cap, căutând chinuitor un mijloc de a schimba discuția. Toate acestea Mihail Platonovici i le povestea a treia oară și, în general, povestirea era destul de palidă. Zilanov tăcu, întoarse coala și penița începu să tremure, punându-se în mișcare. Neavând ce face, Martin întinse iarăși mâna spre ziar, dar chiar în clipa aceea țăcăni ușa de la intrarea principală, din antreu se auziră glasuri, foșnete și îngrozitorul râs cotcodăcit al Irinei.

XX

Martin le ieși în întâmpinare și, ca de obicei când se întâlnea cu Sonia, simți într-o clipă că se face întuneric în jurul lui. Așa se întâmplase și la ultima ei

[illegible] p[illegible]l I[illegible]
[illegible] Ma[illegible]
[illegible] [illegible]n timp
[illegible] [illegible]
[illegible] um, o [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]

luciu aspru și gropița din obrazul palid îl iritau nespus, nici el nu știa de ce. După cină, telefonă Darwin, le propuse să meargă undeva să danseze și Sonia, călcându-și pe inimă, acceptă. Martin se duse să se schimbe și își trăgea de-acum pe picioare ciorapii de mătase, când Sonia îi spuse prin ușă că e obosită și nu merge nicăieri. Peste o jumătate de oră sosi Darwin, foarte vesel, mare și elegant, cu țilindrul pe-o ureche, cu bilete la un bal scump în buzunar și Martin îi transmise că Sonia s-a acrit și s-a culcat – și Darwin, bând o ceașcă de ceai răcit, căscă aproape firesc și spuse că totul în această lume e spre mai bine. Martin știa că acesta venise de la Londra cu singurul scop de a o vedea pe Sonia și după ce Darwin, cu țilindrul inutil pe cap și cu o samară în mână, începu să se îndepărteze, fluierând, pe strada pustie, Martin se simți jignit pentru el și, închizând încet ușa de la intrare, urcă la etaj ca să se culce. În coridor îi sări în cale Sonia, îmbrăcată în chimonou și foarte scundă, pentru că era în papuci de casă. „A plecat?" întrebă ea. „Mare porcărie", zise în șoaptă Martin, fără să se oprească. „Ai fi putut să-l reții, spuse ea în urma lui și adăugă, vorbind repede: Am să-i telefonez și o să merg să țopăi, asta-i." Martin nu-i răspunse nimic, trânti ușa, se spălă furios pe dinți, desfăcu așternutul, ca și cum ar fi vrut să alunge pe cineva din pat și, exterminând cu dosul degetelor lumina becului, își trase pătura peste cap. Dar, după câtva timp, și prin plapumă auzi pașii grăbiți ai Soniei pe coridor, pocnetul ușii ei – nu se poate să coboare într-adevăr să telefoneze – totuși, trase cu urechea, și iar se făcu liniște, și deodată se auziră iar pașii ei și zgomotul lor era deja altul, ușor, chiar volatil. Martin nu rezistă, își scoase capul pe ușă și o văzu pe Sonia coborând cu sărituri treptele, într-o rochie de bal de culoare flamingo, cu un evantai pufos în mână și cu ceva strălucitor împrejurul părului negru.

Ușa camerei ei rămăsese deschisă, lumina aprinsă, și acolo încă mai plutea un nor de pudră, ca fumul după o împușcătură, zăcea un ciorap, omorât dintr-o lovitură, și pe covor cădeau mărunțaiele colorate ale dulapului.

În loc de bucurie pentru prietenul său, Martin simți cea mai vie ciudă. Peste tot era liniște. Numai din camera Zilanovilor răzbătea un sforăit chinuitor. „Naiba s-o ia", bombăni el în sinea lui și câtva timp chibzui dacă n-ar fi bine să plece și el la bal – doar erau trei bilete. Se văzu urcând în zbor pe treptele moi, în smoching, în cămașa de mătase cu piepții garnisiți, cum purtau fanții în acel an, cu pantofi ușori de lac, cu funde plate; iată – din ușa deschisă adie focul muzicii. Apăsarea tare și elastică a piciorului moale al femeii, care tot cedează și tot continuă să te atingă; părul parfumat chiar lângă buzele tale, obrajii care-ți lasă pe rever o urmă de pudră – toate aceste lucruri vechi de când lumea, gingașe și banale îl tulburau foarte mult pe Martin. Îi plăcea să danseze cu o femeie necunoscută, îi plăcea conversația flecară, castă, prin care tragi cu urechea la ceva straniu, nedeslușit, care are loc în tine și în ea, care va dura încă două-trei tacturi și, neîncheindu-se cu nimic, va fi uitat cu desăvârșire. Dar, atâta timp cât contopirea nu este încă ruptă, se conturează schema unei posibile iubiri și există deja totul în embrion – acalmia bruscă într-o cameră cufundată în semiîntuneric, un om care, cu mâna tremurândă, pune în scrumieră țigara abia aprinsă, care îl încurcă; ochii femeii, care se închid încet, ca la cinematograf; și penumbra voluptuoasă; și în ea – un punct de lumină, o limuzină strălucitoare, care înaintează repede prin noaptea ploioasă; și deodată – o terasă albă și valurile însorite ale mării – și Martin, vorbindu-i încet femeii răpite: „Numele? Cum te cheamă?". Pe rochia ei albă joacă umbrele frunzelor,

femeia se ridică, pleacă, şi crupierul cu figura re[illegible] mătură cu lopăţica cea din urmă miză a lui Martin : nu-ţi mai rămâne altceva de făcut decât să-ţi înfunzi mâinile în buzunarele goale ale smochingului, să cobori agale în grădină şi a doua zi să te angajezi hamal în port, iar ea – iat-o din nou... la bordul unui iaht străin străluceşte, râde, aruncă monede în apă...

„Ciudat lucru, îi spusese Darwin odată, ieşind împreună cu Martin dintr-un cinematograf din Cambridge, ciudat lucru; toate acestea sunt rău făcute şi vulgare şi nu foarte probabile, însă totuşi te tulbură cu ceva aceste imagini superficiale, femeia fatală de pe iaht, tontălăul zdrenţuit care-şi înghite lacrimile..."

„E frumos să călătoreşti, replicase Martin. Aş vrea să călătoresc mult."

Acest crâmpei de discuţie, rămas întâmplător dintr-o seară de aprilie, Martin şi-l aminti când, la începutul vacanţei de vară, fiind de-acum în Elveţia, primi o scrisoare pe care Darwin i-o expedie din Tenerife. Tenerife – Doamne Dumnezeule! – ce cuvânt fascinant de verde! Era într-o dimineaţă; mult urâţită şi cumva umflată, Marie stătea în genunchi într-un colţ şi storcea în găleată cârpa cu care spăla podelele; deasupra munţilor, agăţându-se de culmi, pluteau nori mari şi albi şi uneori câteva zdrenţe ceţoase coborau costişa îndepărtată şi acolo, pe aceste costişe, tot timpul lumina era în schimbare – fluxuri şi refluxuri ale soarelui. Martin ieşi în grădină, unde unchiul Heinrich, cu o colosală pălărie de paı pe cap, stătea de vorbă cu abatele din sat. După ce abatele, un ins mărunţel, cu ochelari, pe care tot timpul şi-i aranja cu degetul mare şi cel mic de la mâna stângă, se înclină adânc şi, foşnindu-şi rasa neagră, trecu de-a lungul peretelui alb, strălucitor şi urcă în şareta la care avea înhămat un cal gras, rozaliu, presărat peste tot cu petale mici de rapiţă, Martin spuse: „Aici e minunat, ador aceste

locuri, dar de ce – măcar pentru o lună – n-aș pleca în Insulele Canare, de exemplu?".

„E o nebunie, o nebunie, îi răspunse speriat unchiul Heinrich și mustățile i se zburliră un pic. Mama ta te-a așteptat, e fericită că rămâi cu ea până în octombrie și deodată – pleci..."

„Am putea pleca toți împreună", spuse Martin.

„E o nebunie, repetă unchiul Heinrich. Mai târziu, după ce o să-ți termini studiile, n-am nimic împotrivă. Întotdeauna am considerat că tinerii trebuie să vadă lumea. Ține minte că de-abia acum mama ta își revine din șoc. Nu, nu, nu."

Martin strânse din umeri și, băgându-și mâinile în buzunarele pantalonilor scurți, porni pe cărarea ce ducea la cascadă. Știa că mama îl așteaptă acolo, la peștera pe jumătate acoperită de cetina brazilor; așa stabiliseră – ea pleca la plimbare foarte devreme și, nevrând să-l trezească pe Martin, lăsa un bilețel pentru el: „La peșteră la ora zece" sau „La izvor, în drum spre Saint Clair", însă, deși știa că ea îl așteaptă, Martin schimbă brusc direcția și, părăsind cărarea, porni în sus, călcând pe iarba neagră.

XXI

Panta devenea tot mai pieptișă, soarele ardea, muștele tot încercau să i se așeze pe buze și pe ochi. Ajungând într-o poiană rotundă dintr mesteceni, se odihni, fumă o țigară, își trase ciorapii îndoiți sub genunchi și, mestecând o frunză de mesteacăn, continuă să urce. Iarba neagră era trosnitoare și alunecoasă; uneori câte o tufă țepoasă de ciulini i se agăța de picior. Sus, în față, lucea o aglomerație de stânci, iar printre ele trecea un jgheab, o crăpătură dreaptă, plină de mici

pietricele, care se puseră în mişcare de îndată ce călcă pe ele. Pe acest drum nu se putea ajunge pe pisc şi Martin începu să se cațăre de-a dreptul pe stânci. Uneori rădăcinile sau fâşiile de muşchi de care se agăța se desprindeau de stâncă şi el căuta înfrigurat cu piciorul un punct de sprijin sau, dimpotrivă, ceva îi ceda sub tălpi, el rămânea suspendat în braţe şi era nevoit să se salte chinuitor în sus. Aproape că ajunsese în vârf, când lunecă deodată în jos şi începu să se agaţe de tufele florilor aspre ; nu izbuti să curme căderea, simţi o durere tăioasă din cauză că o piatră îi julise genunchiul, încercă să îmbrăţişeze povârnişul care luneca în sus şi deodată ceva salvator îl împinse sub talpă. Ajunsese pe o proeminenţă a stâncii, pe o cornişă de piatră, care în dreapta se îngusta şi se contopea cu stânca, iar în partea stângă se alungea pe vreo cinci stânjeni, cotea după colţ şi nu se mai ştia ce era cu ea mai încolo. Cornişa amintea de recuzita coşmarurilor. Martin stătea lipit de stânca abruptă, pe care alunecase cu pieptul şi nu îndrăznea să se dezlipească de ea. Cu o sforţare, privi peste umăr, văzu râpa monstruoasă, prăpastia strălucitoare, însorită şi, în adâncul ei, panica brazilor depăşiţi, care fugeau ca să ajungă pădurea din urmă, iar mai jos – colinele pieptişe şi hotelul minuscul, alb-strălucitor. „Ah, iată menirea lui, se gândi superstiţios Martin. Cad, pier şi el mă priveşte... E o... o..." La fel de groază îi era să se uite şi în prăpastie, şi în sus, la stânca verticală. Cornişa de sub picioare, lată cam cât un raft de cărţi şi locul bolovănos de pe stâncă unde se agăţase cu degetele erau tot ce-i mai rămăsese lui Martin din lumea trainică cu care era obişnuit.

Simţi slăbiciune, tulburealã, spaimă greţoasă – dar în acelaşi timp, bizar de limpede, se vedea parcă de la distanţă, în cămaşa de flanelă cu nasturi şi în pantalonii scurţi, lipit stângaci de stâncă, remarca scaiul

agăţat de ciorap şi fluturele negru de tot, care, cu o nonşalanţă de invidiat, flutură ca un drăcuşor cuminte şi începu să urce în zbor de-a lungul stâncii – şi cu toate că nu era nimeni pe-aproape faţă de care să merite s-o facă pe grozavul, Martin se apucă să fluiere şi, dându-şi cuvântul să nu răspundă în nici un fel la invitaţiile prăpastiei, începu să-şi mişte încet picioarele, înaintând spre stânga. Ah, dacă ar vedea unde o coteşte cornişa! Stânca parcă venea spre el, îl împingea în prăpastia care-i răsufla nerăbdătoare în ceafă. Unghiile i se înfigeau în piatră, piatra era fierbinte, licăreau smocuri albastre de flori, trecu în fugă o şopârlă care descrisese un „opt" incomplet şi încremeni, muştele i se băgau în ochi. Câteodată trebuia să se oprească, auzea cum se plânge sieşi – nu mai pot, nu mai pot – şi atunci, surprinzându-se că se jeluieşte, începea să îngâne un motiv embrionar, un foxtrot sau o marsilieză – după care îşi lingea buzele şi, plângându-se din nou, continua să înainteze pe o parte. Mai rămăsese o jumătate de stânjen până la colţ, când ceva îi căzu sub talpă şi, agăţându-se de stâncă, el întoarse capul fără voie şi în pustiul însorit începu să se rotească încet pata albă a hotelului. Martin închise ochii şi încremeni, dar, învingându-şi greaţa, se puse din nou în mişcare. La colţ spuse repede: „Te rog, hai, te rog" – şi rugămintea îi fu imediat îndeplinită, dincolo de colţ raftul se lărgea, se transforma într-o platformă şi acolo era deja jgheabul ştiut şi panta cu iarbă neagră.

Acolo îşi trase sufletul, simţind în tot trupul durere şi tremur. Unghiile îi erau roşu-închis la culoare, de parcă ar fi cules căpşuni şi îl ardea genunchiul julit. Pericolul prin care tocmai trecuse i se păru mult mai real decât cel de care se lovise în Crimeea. Acum simţea o mândrie, dar această mândrie îşi pierdu brusc orice gust când Martin se întrebă dacă ar putea din nou, de data asta din proprie iniţiativă, să parcurgă

traseul străbătut întâmplător. Peste câteva zile nu rezistă, urcă iar povârnișurile cu iarbă neagră, dar, ajungând pe platforma de unde începea cornișa, nu îndrăzni să pună piciorul pe ea. Se enerva, se întărâta, își bătea joc de propria lașitate, și-l închipuia pe Darwin privindu-l ironic... stătu cât stătu, dădu a lehamite din mână și făcu cale întoarsă, încercând să nu-i acorde nici o atenție mitocanului care făcea tămbălău în sufletul lui. Iarăși și iarăși, până la sfârșitul vacanței, acesta își făcu de cap răzvrătindu-se și, în cele din urmă, Martin se decise să nu mai urce pe aceste locuri, ca să nu-l mai chinuie vederea raftului de piatră, pe care nu avea curajul să calce. Și cu o sarcastică senzație de nemulțumire se întoarse în octombrie în Anglia și, direct de la gară, se duse la familia Zilanov. Camerista care îi deschise era nouă, ceea ce nu-i făcu plăcere, întrucât se simțea ca și cum ar fi nimerit la niște străini. În salon, toată în negru, stătea Sonia și-și mângâia tâmplele, iar apoi, brusc și de-a dreptul, cum îi era obiceiul, îi întinse mâna. Martin se gândi cu uimire că, de-a lungul verii, nu-și amintise niciodată de ea, nu-i scrise nici o scrisoare, dar că, totuși - uite, de dragul acestei stinghereli pe care o simte văzându-i fața posomorâtă, palidă – merită să bați cale lungă. „Probabil că dumneata nu știi nenorocirea care a dat peste noi", spuse Sonia și cumva supărată îi povesti că săptămâna trecută, în aceeași zi, au primit vestea că Nelly a murit în Brindisi la naștere, iar soțul acesteia a fost ucis în Crimeea. „Ah, a plecat de la Iudenici la Vranghel[1], spuse neajutorat Martin și cu rară claritate și-l închipui pe acest soț al lui Nelly, pe care nu-l văzuse decât o dată și pe însăși Nelly, care

1. Piotr Nikolaevici Vranghel (1878-1928) – general, unul dintre liderii emigrației care s-au opus instaurării puterii bolșevice în Rusia

atunci i se păruse plicticoasă, sălcie, iar acum, cine ştie de ce, murise în Brindisi. „Mama e într-o stare îngrozitoare", spuse Sonia, răsfoind cartea uitată pe canapea. „Iar tata Dumnezeu ştie pe unde-a fost, poate chiar la Kiev", adăugă ea mai apoi, ridicând cu degetul mare câteva pagini şi răsfirându-le repede. Martin se aşeză pe fotoliu, frecându-şi palmele. Sonia trânti cu zgomot coperta cărţii şi spuse, ridicându-şi faţa: „Darwin a fost ideal, ideal. Ne-a ajutat teribil. A fost atât de înduioşător şi totul fără vorbe de prisos. Rămâi la noi peste noapte?". „La drept vorbind, răspunse Martin, aş putea pleca chiar astăzi la Cambridge. Probabil că vă deranjez şi aşa mai departe." „Ba nu, astea s fleacuri", spuse Sonia oftând. De jos se auzi bătaia surdă a gongului, care nu se potrivea cu doliul din casă. Martin se duse să se spele pe mâini şi se ciocni de Mihail Platonovici, care nu avea obiceiul să se încuie cu cheia. Acesta îl privi pe Martin cu ochii lui tulburi, încheindu-se fără grabă la un nasture. „Primiţi, vă rog, condoleanţele mele", bâigui Martin şi, cine ştie de ce, pocni din călcâie. Zilanov îşi coborî pleoapele în semn de mulţumire, îi strânse mâna şi faptul că toate acestea se petreceau în uşa toaletei sublinia absurditatea strângerii de mână şi a cuvintelor prefabricate. Zilanov, târşindu-şi picioarele ca şi cum ar fi scuturat ceva, se îndepărtă încet. Martin îşi văzu în oglindă nasul încreţit a durere. „Dar trebuia să zic ceva", spuse el printre dinţi.

Masa decurse în tăcere, dacă se face abstracţie de zgomotul cu care Mihail Platonovici sorbea supa. Irina şi mama ei erau la un sanatoriu din afara oraşului, iar Olga Pavlovna nu ieşise din camera ei, aşa că mâncau doar ei trei. Sună telefonul şi Zilanov, mestecând din mers, se duse sprinten în birou. „Ştiu că nu-ţi place friptura de berbec", spuse încet Sonia şi Martin zâmbi tăcut, înăbuşindu-şi puţin surâsul. „Trece pe la noi

Iogolevici, apuse Mihail Platonovici, așezându-se din nou la masă. De-abia a sosit de la Petersburg. Dă-mi mușțarul. Se zice că a trecut granița într un giulgiu." „Pe zăpadă se observă mai greu", rosti Martin peste un minut, ca să susțină conversația, însă aceasta nu se închegă.

XXII

Iogolevici era un om gras, cu barbă, cu o ținută cenușie, îmbrăcată și cu un costum negru, uzat, cu mătreață pe umeri. Se țineau urechile ghetelor lui cu gumilastic, iar prin ciorapii rău întinși licăreau nodițele indispensabililor; deplina lui lipsă de atenție față de lucruri, față de brațul fotoliului, pe care îl plesnea cu palma, față de cartea groasă pe care se așezase și, fără să zâmbească, o scoase de sub el și o puse deoparte - toate acestea indicau o secretă înrudire a lui cu Zilanov. Dând din capul mare, cârlionțat, el doar plescăi scurt din limbă, aflând de nenorocirea Zilanovilor și apoi, hodoronc-tronc, repezindu-și de sus în jos palma peste fața grosolan croită, se puse pe povestit. Era clar că singurul lucru care îl preocupă și îl tulbură este nenorocirea Rusiei și Martin se cutremură, gândindu-se ce-ar fi dacă i-ar întrerupe discursul furtunos, încordat, povestindu-i anecdota cu studentul și verișoara. Sonia ședea deoparte, cu coatele sprijinite pe genunchi și cu fața în palme. Zilanov asculta punându-și degetul de-a lungul nasului și vorbea din când în când, retrăgându-și degetul: „Scuzați-mă, Aleksandr Naumovici, dar ați amintit de...". Iogolevici se oprea pentru o secundă, clipea și apoi continua să vorbească și fața lui sculptată juca excelent, modificându-și neîncetat expresia – jucau sprâncenele mițoase, nările nasului

său sub formă de pară, pliurile obrajilor țepoși, în timp ce mâinile, cu lână neagră pe partea din dos, nu rămâneau nici o secundă pe loc, ridicau ceva, aruncau, apucau din nou, se agitau în toate părțile și înflăcărat, cu bubuituri, povestea despre execuții, foamete, despre pustietatea din Petersburg, despre furia oamenilor, mărginirea minții, despre bădărănie. Plecă după miezul nopții și chiar în prag se întoarse și întrebă cât costă galoșii la Londra. După ce ușa se închise în urma lui, Zilanov rămase câtva timp tăcut în picioare și, după câteva momente, se duse sus, la soția lui. După trei minute se auzi soneria. Iogolevici se întorsese, nu știa cum să ajungă la stația de metrou. Martin se oferi să-l conducă și, pășind alături de el, se chinuia să scornească un subiect de discuție. „Adu-i aminte tatălui dumitale, căci eu am uitat să-i transmit, că Maksimov îl roagă să-i dea cât mai repede articolul despre impresiile de voluntar, spuse deodată Iogolevici, știe el despre ce-i vorba, dumneata numai transmite-i." „Neapărat", răspunse Martin, vru să adauge ceva, dar își înghiți vorba.

Fără grabă, se întoarse în casă – închipuindu-și-l ba pe Iogolevici în giulgiu, trecând granița, ba pe Zilanov, cu servieta în mână, într-o gară distrusă, sub stele ucrainene. Peste tot era liniște în casă atunci când el urcă scara. Dezbrăcându-se, căscă și simți o tristețe bizară. Ardea strălucitor becul pe noptieră, patul lat își scotea la iveală albeața moale, halatul din mătase albastră, scos de cameristă din portpled, strălucea întins ademenitor pe fotoliu. Brusc, Martin remarcă cu ciudă că a uitat să ia cu el cartea pe care pusese ochii în salon și, tot atunci, se hotărâse să citească din ea în pat. Își puse halatul și coborî la etajul întâi. Cartea era un volumaș de Cehov, ferfenițit. O găsi – cine știe de ce – pe dușumea și se întoarse în dormitor. Dar tristețea nu-i trecu, deși Martin făcea parte dintre

oamenii pentru care o carte înaintea somnului e o fericire nepreţuită. Un astfel de om, amintindu-şi întâmplător peste o zi, printre treburile lui obişnuite, că pe noptieră, în deplină siguranţă, îl aşteaptă cartea, simte o bucurie inexplicabilă. Martin începu să citească, alegându-şi povestirea pe care o ştia, o iubea, putea s-o citească de o sută de ori la rând: *Doamna cu câinele*. Ah, ce frumos şi-a pierdut lornionul în mulţime, pe digul din Ialta! Şi pe neaşteptate, parcă fără nici o pricină, înţelese ce-l tulbură atât de mult. În această cameră luminoasă, cu un an în urmă, dormea Nelly, care acum nu mai era.

„Ce fleacuri", îşi spuse Martin şi încercă să-şi continue lectura, dar acest lucru se dovedi imposibil. Îşi aminti nopţile rămase departe în trecut, când aştepta ca răposatul lui tată să scrijelească într-un ungher. Inima lui Martin începu să bată tare, în pat se făcu cald şi incomod. Îşi imagină cum va muri şi el cândva şi avu senzaţia că tavanul coboară încet şi implacabil. Ceva începu să ciocănească dea în partea întunecată a camerei şi Martin simţi o împunsătură în piept. Dar pur şi simplu picura pe linoleum apa vărsată pe tăblia lavoarului. Şi doar e ciudat: dacă sufletele răposaţilor rătăcesc, înseamnă că totul e bine, că există, deci, mişcări ale sufletului dincolo de mormânt – atunci de ce acestea sunt atât de înspăimântătoare? „Dar eu cum voi muri?" se întrebă Martin şi începu să-şi perinde prin minte toate variantele morţii. Se văzu pus la zid, trăgând adânc aer în piept în aşteptarea salvei şi amintindu-şi, cu sălbatică disperare, această clipă – dormitorul luminos, noaptea molatică, lipsa de griji, siguranţa. Puteau fi şi boli, boli teribile, care să-i sfâşie viscerele. Sau o adevărată catastrofă feroviară. Sau, în sfârşit, încremenirea calmă la bătrâneţe, moartea în somn. Şi încă – o pădure întunecată şi potera pe urmele lui. „Fleacuri, se gândi Martin. Am destul timp

la dispoziție. Și fiecare an e o epocă întreagă. Ce rost are să mă alarmez? Dar poate că Nelly e acum aici și mă vede? Nu s-ar putea să-mi dea un semn așa, deodată?" Se uită la ceas, era aproape două. Tulburarea devenea insuportabilă. Liniștea parcă aștepta – claxonul îndepărtat al unui automobil ar fi fost un noroc. Liniștea curgea, curgea și deodată se revărsă: cineva pășea desculț pe coridor. „Dormi?" se auzi o șoaptă interogativă prin ușă și Martin nu putu răspunde imediat, pentru că i se opri un nod în gât. Intrând, Sonia se lăsă încet pe călcâie de pe vârful picioarelor. Avea pe ea o pijama galbenă, părul negru și aspru îi era puțin ciufulit. Rămase așa, în picioare, clipind cu genele încâlcite. Martin se ridică în capul oaselor, zâmbind prostește. „Nu pot nicidecum să adorm, rosti misterios Sonia. Mi-e neplăcut, mi-e cumva groază – și apoi toate lucrurile acelea teribile pe care le-a povestit." „Sonia, de ce ești desculță? bâigui Martin. Vrei papucii mei?" Ea clătină din cap, ținându-și gânditoare buzele, apoi iar își scutură părul și se uită vag la Martin. „Hop-hop", spuse Martin, lovind capătul de la picioare al plăpumii. Ea urcă și rămase mai întâi în genunchi, apoi se mișcă încet și se așeză în capul oaselor pe plapumă, sprijinindu-și spinarea de colțul format de căpătâiul patului și perete. Martin scoase de sub el o pernă și i-o puse la spate. „Mulțumesc", spuse ea înăbușit, astfel că numai conturul cuvântului putu fi ghicit după mișcările buzelor ei palide. „Ți-e bine? întrebă surescitat Martin, strângându-și genunchii ca să n-o deranjeze, apoi se aplecă iarăși înainte și, luând halatul de pe fotoliul de alături, îi acoperi picioarele desculțe. „Dă-mi o țigară", îl rugă ea ceva mai târziu. Martin îi dădu. De la Sonia venea o căldură gingașă; împrejurul splendidului ei gât avea un lănțișor. Trase un fum și, mijindu-și ochii, slobozi fumul și-i întinse țigara lui Martin. „E tare", spuse ea cu

tristeţe. „Ce-ai făcut astă-seară?" întrebă Martin, încercând să-şi învingă ceva surd, nebunesc, cu desăvârşire imposibil, care chiar îi dădea fiori. „Aşa. Bine. Am fost la Brighton." Apoi oftă şi adăugă „Am zburat cu hidroplanul." „Eu era cât pe ce să mor, spuse Martin. Da, era cât pe ce să mor. Sus în munţi. Am alunecat pe o stâncă. De-abia m-am salvat." Sonia zâmbi tulbure „Ştii dumneata, Martin, ea spunea întotdeauna că lucrul cel mai important în viaţă este să-ţi faci datoria şi să nu te gândeşti la nimic altceva. E o idee foarte profundă, nu-i aşa?" „Da, poate, răspunse Martin, strivind cu mâna tremurătoare în scrumieră ţigara nefumată până la capăt. Poate că aşa e, dar te cam plictiseşti câteodată." „Ah, nu, nu, nu-i vorba de o preocupare, de o lucrare sau de o slujbă acolo, ci de ceva deosebit, interior." Sonia tăcu şi Martin observă că fata tremură în pijamaua ei subţire. „Ţi-e frig?" întrebă el. „Da, cred că mi-e cam frig. Deci, asta trebuie s-o îndeplineşti, iar eu, de pildă, n-am nimic." „Sonia, spuse Martin, poate că dumneata?" Desfăcu puţin plapuma şi ea se ridică în genunchi, pornind încet spre el. „Şi mi se pare, continuă Sonia, alunecând sub plapuma pe care el, neauzind nimic din ce spunea fata, o trase neîndemânatic peste amândoi, mi se pare că mulţi oameni nu ştiu acest lucru şi din această pricină se întâmplă..." Martin trase adânc aer în piept şi o îmbrăţişă, lipindu-şi buzele de obrajii ei. Sonia îl apucă de încheietura mâinii, se ridică şi într-o clipă ţâşni din pat. „Doamne! spuse ea. Doamne!" Şi ochii ei negri străluciră şi într-o clipă faţa îi deveni udă. fâşii lungi şi luminoase îi alunecară pe obraji. „Ei, ce-i cu dumneata, nu trebuie, ah, Sonia, nu ştiu", bâigui Martin, neîndrăznind s-o atingă şi înnebunind la gândul că ea ar putea începe brusc să ţipe şi să ridice toată casa în picioare. „Cum de nu înţelegi. spuse fata tărăgănat, cum nu înţelegi... Doar tot aşa veneam la

Nelly şi vorbeam, vorbeam până se lumina de ziuă ' Se răsuci pe călcâie şi, plângând, ieşi din cameră Martin, şezând în cearşafurile răvăşite, surâdea neajutorat Sonia trase uşa după ea, dar o deschise din nou şi-şi băgă capul înăuntru. „Prostule", spuse ea absolut calmă şi preocupată, după care porni cu paşi mărunţi pe coridor.

Câtva timp Martin se uită la uşa albă. Când stinse lumina şi încercă să adoarmă, intenţia i se păru imposibil de realizat. Începu să se gândească la faptul că, de îndată ce se va crăpa de ziuă, va trebui să se îmbrace iute, să-şi facă bagajul şi să plece neobservat direct la gară – din păcate, cu aceste gânduri aţipi, dar de trezit se trezi la nouă şi un sfert. „Oare n-am visat?" îşi spuse în sinea lui cu oarecare speranţă, dar imediat clătină din cap şi, cuprins de un val de ruşine chinuitoare, se gândi cum se va putea acum întâlni cu Sonia. Dimineaţa era cu ghinion: iar dădu buzna la toaletă într-un moment nepotrivit, când Zilanov, crăcănându-şi picioarele scurte cu pantaloni negri, aplecându-şi corpul cu cămaşă flanelată pe el, se spăla deasupra chiuvetei pe faţă, îşi freca aproape cu scrâşnet obrajii şi fruntea, pufnea deasupra jetului, îşi apăsa cu degetul ba o nară, ba cealaltă, suflându-şi cu înversunare nasul şi scuipând. „Te rog, te rog, am terminat", spuse el şi, orbit de apă, împroşcând cu stropi, ţinându-şi mâinile ca pe nişte aripioare, o zbughi în camera lui, unde prefera să-şi ţină prosopul.

Apoi, coborând în sufragerie ca să bea cucută, Martin se întâlni cu Olga Pavlovna; faţa îi era groaznică, liliachie, umflată toată – şi el se fâstâci teribil, neîndrăznind să spună cuvintele de condoleanţe prefabricate şi neştiind altele. Ea îl îmbrăţişă, cine ştie de ce îl sărută pe frunte, şi, dând disperată din mână, se îndepărtă şi acolo, în profunzimea coridorului, soţul îi spuse ceva despre nişte hârtii, cu o gingăşie neaşteptată

răzbătută în voce, gingăşie de care nu părea deloc capabil. Iar pe Sonia Martin o întâlni în sufragerie, şi primul lucru pe care fata i-l spuse fu: „Te iert, pentru că toţi elveţienii sunt cretini, cretin e un cuvânt elveţian, notează-ţi asta". Martin avea de gând să-i spună că nu vrusese nimic rău – ceea ce era, în linii mari, adevărat – că dorise să stea culcat alături de ea şi s-o sărute pe obraji, însă Sonia arăta atât de supărată şi posacă în rochia ei neagră, încât preferă să tacă. „Tata pleacă astăzi la Brindisi, slavă Domnului că i-au dat viza în sfârşit", spuse ea, uitându-se cu ostilitate la lăcomia prost mascată cu care Martin, care dimineaţa era întotdeauna ca un lup flămând, înfuleca ouăle ochiuri. Martin se gândi că n-are rost să mai întârzie aici, că ziua va fi oricum absurdă, cu pregătirile de plecare şi aşa mai departe. „A telefonat Darwin", spuse Sonia.

XXIII

Darwin îşi făcu apariţia cu o precizie de comediant, imediat după aceste cuvinte, ca şi cum ar fi aşteptat în culise. Din pricina soarelui mării, faţa lui era ca un rosbif; avea un costum excelent, de culoare deschisă. Sonia îl salută – cam prea galeş, după cum i se păru lui Martin. Iar Martin fu înşfăcat, plesnit peste umăr, pe coaste şi întrebat de câteva ori de ce n-a dat telefon. În linii mari, Darwin, care de obicei era leneş, îşi manifesta în ziua aceea o energie nemaivăzută, la gară luă de la hamal un cufăr străin şi îl cără pe ceafă, iar în vagonul Pullman, la jumătatea drumului dintre Liverpool Street şi Cambridge, uitându-se la ceas, îl chemă pe conductor, îi înmână o bancnotă şi trase solemn semnalul de alarmă. Trenul gemu de durere şi se opri, iar Darwin, cu un zâmbet satisfăcut, le explică

tuturor că exact cu douăzeci şi patru de ani în urmă şi-a făcut venirea pe lume. Peste o zi, într-unul din ziarele mai vioaie apăru o notă sub un titlu cu litere aldine: „Un tânăr autor, în ziua sa de naştere, opreşte trenul"; iar Darwin şedea în biroul mentorului său la universitate şi îl hipnotiza cu relatarea amănunţită a comerţului cu lipitori, povestindu-i cum se cresc şi care sunt soiurile mai bune.

În dormitor erau acelaşi frig, aceeaşi îngânare a ceasurilor de perete şi dădea buzna acelaşi Vadim cu acelaşi alfabet rimat pe buze, alcătuit din distihuri, dintre care fiecare începea cu câte o afirmaţie convingătoare. „La japonezi le place harachiri" sau „A fost cam şmecher Filip al Spaniei" – şi se termina cu un vers care avea aceeaşi terminaţie în coadă, dar era mult mai puţin didactic şi mult mai obscen. Însă Archibald Moon era parcă şi acelaşi, şi altul: Martin nu putu nicidecum să-şi refacă fosta admiraţie pentru el. La prima întâlnire Moon îi spuse că, în timpul verii, a elaborat şaisprezece pagini noi din a sa *Istorie a Rusiei*, oho, şaisprezece pagini, atât de multe, îi explică el, pentru că toate zilele lungi de vară şi le petrecea lucrând – şi spunând aceasta, făcu cu degetele o mişcare care desemna modulaţiile şi plasticitatea fiecărei fraze concepute de el şi în această mişcare lui Martin i se păru că surprinde ceva extrem de depravat, iar a asculta vorbirea densă a lui Moon i se părea totuna cu a mesteca o bucată groasă, clisoasă de rahat, presărată pe deasupra cu zahăr pudră. Şi pentru prima oară Martin simţi ceva jignitor pentru el în faptul că Moon are faţă de Rusia aceeaşi atitudine ca faţă de un obiect de lux, mort. Când îi destăinui lui Darwin această impresie, acesta dădu din cap cu un zâmbet şi spuse că Moon e aşa din cauză că e devotat uranismului. Martin deveni mai precaut şi – după ce Moon odată, din senin, îl mângâie pe păr cu degetele tremurătoare,

încetă să-l mai viziteze şi cobora pe burlan în stradă ori de câte ori singuraticul, melancolicul Moon bătea la uşa camerei lui. Cursurile lui Moon continua să le frecventeze, dar, studiindu-i pe scriitorii ruşi, încerca să-şi elimine din auz intonaţiile lui Moon care îl urmăreau, mai ales în ritmul versurilor. Şi în locul lui Moon începu să prefere un alt profesor, pe Stevens, un bătrân venerabil, care preda Rusia cinstit, temeinic, însă vorbea rusește cu un lătrat sufocant, introducând adesea cuvinte sârbeşti şi poloneze. Totuşi, Martin nu izbuti chiar atât de curând să se descotorosească definitiv de Archibald Moon. Uneori, fără voie, îi admira măiestria cursurilor, dar imediat, aproape aievea, îl vedea pe Moon cărând la el acasă sarcofagul cu mumia Rusiei. În cele din urmă, Martin scăpă cu totul de el, însuşindu-şi ceva, dar transformând acest ceva în proprietatea sa şi astfel muzele ruse începură să răsune în puritatea lor deplină. Iar pe Moon îl vedea uneori pe stradă însoţit de un frumos tânăr grăsuliu, cu părul bogat şi blond pieptănat pe spate, care interpreta roluri de femei în spectacole shakespeariene, la care Moon şedea în rândul din faţă, moleşit de tot şi apoi, împreună cu alţii, îl ţinuia pe Darwin, care, tolănit în fotoliu, se prefăcea a nu fi în stare să-şi reprime încântarea şi exploda la momente nepotrivite în canonade de aplauze.

Dar şi cu Darwin Martin avea el ce avea. Câteodată, singur, Darwin pleca la Londra şi Martin, în nopţile de duminică, până la ora trei dimineaţa, până ce i se termina cocsul, şedea lângă căminul care trăgea ca mormântul şi insistent, cu furie, ca şi cum ar fi apăsat un dinte care îl doare, şi-i imagina pe Sonia şi pe Darwin singuri, într-un automobil cu lumina stinsă. Odată nu rezistă, şi se duse la Londra la o serată unde nu fusese invitat şi umblă prin săli, presupunând că arată foarte palid şi sever, dar deodată, cu totul inoportun, îşi surprinse într-o oglindă faţa rotundă şi

roză, cu un cucui în frunte, care îi aduse aminte cum, în ajun, înhăţase mingea de la picioarele unui jucător ce venea în viteză. Şi, iată, apărură : Sonia îmbrăcată în costum de ţigancă, de parcă ar fi uitat că nu trecuseră nici patru săptămâni de la moartea surorii ei, şi Darwin, gătit ca un englez din romanele continentale – costum în carouri mari, coif tropical, cu batista dinapoi, pentru a-şi apăra ceafa de soarele Pompeiului, cu un *Baedeker*[1] sub braţ şi bidoane roşcat-deschis. Era muzică, era o serpentină de hârtie, era un vifor de *confetti* şi pentru o clipă fermecătoare Martin se simţi participant la o fină dramă de mascaradă. Muzica încetă – şi când, cu toată evidenta dorinţă a lui Darwin de a rămâne singur cu Sonia, Martin urcă în acelaşi taxi, observă deodată în întunericul automobilului, tăiat de o răsfrângere întâmplătoare de lumină, că parcă Darwin i-ar ţine mâna Soniei într-a lui şi se apucă chinuitor să se convingă că nu e vorba decât de jocul luminii cu întunericul. Şi-i era incredibil de greu când Sonia venea la Cambridge; lui Martin i se tot părea că e în plus, că vor să scape de el. Urmă apoi încă o vară în Elveţia, marcată de victoria asupra unuia din cei mai buni jucători elveţieni de tenis – dar Soniei îi erau indiferente succesele lui la box, tenis, fotbal şi uneori Martin se imagina într-o localitate pitorească, revenind la Sonia după lupte duse în Crimeea şi, iată, vuind, trecea în fugă cuvântul: cavalerie.. marş-marş – şi şuierul vântului, bulgări de noroi negru în faţă, atac, atac – ţac-ţacul potcoavelor, anapestul galopului nebun. Dar acum era târziu, luptele din Crimeea încetaseră de mult, trecuseră de mult acele zile când soţul lui Nelly zburase asupra unei mitraliere inamice, se apropiase, se apropiase şi deodată, fără voie, trecuse dincolo de hotar, într-un tărâm în

1. Ghid turistic, denumit astfel după numele editorului german.

care încă mai rămâne ecoul vieţii, unde nu mai există nici mitraliere, nici şarje de cavalerie. „N-am ce zice, m-am gândit şi eu la momentul potrivit", se dojenea posac Martin şi iarăşi, cu conştiinţa insuportabilă a ceva ratat, îşi imagina panglica ordinului Sf Gheorghe, o rană uşoară la umărul stâng – neapărat cel stâng – şi pe Sonia, care-l aşteaptă la gara Victoria. Îl iritase zâmbetul gingaş al mamei, la cuvintele pe care le scăpase întâmplător: „Vezi tu, toate acestea au fost zadarnice, zadarnice, şi tu ai fi murit degeaba Cu soţul lui Nelly a fost altceva, era un adevărat ofiţer de carieră – asemenea oameni nu pot trăi fără război şi a murit cum a vrut, iar aceşti băieţandri pe care-i doboară coasa...". De altfel, străinilor le vorbea cu înflăcărare de necesitatea continuării luptei cu armele – mai ales acum, când totul se terminase şi nu mai putea exista ceva care să-i ademenească fiul. Şi când, după câţiva ani, Sofia Dmitrievna îşi aminti acest sentiment de uşurare şi linişte, gemu – doar putea să-l ferească, să nu renunţe atât de uşor la presimţirile ei, trebuia să-l ţină sub observaţie, să fie numai ochi şi urechi – şi cine ştie, poate că ar fi fost mai bine dacă el chiar s-ar fi dus să lupte: poate ar fi fost rănit, poate s-ar fi îmbolnăvit de tifos şi, cu acest preţ, poate ar fi scăpat pentru totdeauna de atracţia copilărească faţă de primejdii – dar la ce bun asemenea gânduri, de ce să se lase copleşită de deprimare? Mai mult curaj, mai multă credinţă – doar mai sunt oameni daţi dispăruţi şi totuşi se întorc – se aude, de pildă, zvonul că cineva ar fi fost prins la graniţă şi împuşcat ca spion şi, iată, omul e viu, auzi-l cum râde gros în antreu – şi dacă Heinrich iarăşi..

XXIV

În vacanța din vara aceea, nu doar acest zâmbet fugar, satisfăcut al mamei îl necăjise pe Martin – mult mai neplăcut fusese altceva. În toate, el remarcă o schimbare bizară, de parcă toți dimprejur și-ar fi ținut respirația, ar fi umblat în vârful picioarelor. Acum știe de ce unchiul Heinrich nu-i mai spunea Sofiei Dmitrievna ca mai înainte, Sophie, ci *chère amie*, iar aceasta îi spunea și ea câteodată „prietene". La el apăruse o nouă moliciune, o răsfățare, vocea îi devenise mai înceată, mișcările mai atente și de-acum era de-ajuns să lauzi supa sau friptura pentru ca ochii să i se umezească. Cultul memoriei tatălui lui Martin căpătase nuanța unui misticism insuportabil – Sofia Dmitrievna, mai profund ca altădată, își simțea vina față de răposat, iar unchiul Heinrich parcă îi trasase o cale dificilă, dar sigură, de ispășire, spunea ce fericit e spiritul lui Serge s-o vadă în casa vărului și o dată chiar scoase o pilă și se duse să i-o poarte pe unghii cu o tristețe atât de plăcută, încât Sofia Dmitrievna nu se putu abține și râse surd, și absolut pe neașteptate râsul i se transformă într-o criză de isterie, iar Martin, zăpăcit, deschise atât de tare robinetul din bucătărie, încât jetul de apă îi udă pantalonii albi.

Adeseori avea prilejul să vadă cum mama lui, sprijinindu-se obosită de brațul lui Heinrich, se plimbă prin grădină sau cum, înainte de culcare, îi aduce lui Heinrich ceai aromat de tei, pentru curățarea stomacului – și toate acestea erau penibile, apăsătoare, ciudate. Înainte ca el să plece la Cambridge, Sofia Dmitrievna parcă ar fi vrut să-i spună ceva, dar nici ei nu-i venea la îndemână, ca și lui; se fâstâcise și îi spuse doar că, poate, în curând îi va scrie despre un

eveniment important și într-adevăr, în timpul iernii, Martin primi o scrisoare, însă nu de la ea, ci de la unchiul lui, care, pe șase pagini, cu un scris cursiv, în expresii sentimentale și emfatice, îl înștiința că se cunună cu Sofia Dmitrievna – foarte modest, la biserica din sat – și de-abia când ajunse la post-scriptum, Martin înțelese că nunta avusese deja loc și îi mulțumi mamei în gând pentru că fixase în absența lui această solemnitate întristătoare. În același timp, se întreba cum se va mai întâlni de-acum cu ea, ce vor vorbi, dacă va reuși să-i ierte trădarea. Căci, oricum ar fi luat-o, neîndoielnic, era o trădare a memoriei tatălui lui – și chiar din primele clipe îl apăsa gândul că tată vitreg îi era mustăciosul și mărginitul unchi Heinrich, și când Martin sosi de Crăciun, mama se apucă să-l îmbrățișeze și să plângă, parcă uitând, ca să-i facă lui Heinrich un hatâr, obișnuita ei stăpânire de sine, iar el, pur și simplu, n-avea cum să evite tusea solemnă a tatălui vitreg și privirile lui blânde, emoționate.

În general, de-a lungul acestui ultim an universitar, Martin simțea la fiecare pas tertipurile unor forțe care se încăpățânau să-i demonstreze că viața nu-i deloc o chestie atât de ușoară, atât de fericită cum și-o închipuie el. Existența Soniei, atenția permanentă pe care, de la distanță, i-o pretindea sufletului lui, vizitele ei chinuitoare, tonul batjocoritor, care se instaurase între ei – toate acestea erau extrem de istovitoare. Dragostea nefericită nu-l împiedica, totuși, să se țină după oricare femeie drăguță și să simtă fiori reci de fericire când, de pildă, Rosa, zeița patiseriei, accepta o plimbare în doi cu automobilul. În această patiserie, care îi atrăgea foarte mult pe studenți, prăjiturile erau de toate culorile, roșii, cu bubulițe de cremă, precum hârtia de prins muște, mov, precum săpunul de toporași și negre, africane, cu sufletul alb. Se îndopau cu ele până nu mai puteau, întrucât toți voiau să

găsească ceva gustos, înfulecând un sortiment după altul, până când intestinele îi se făceau tobă. Rosa, oacheș-rumenă, cu obrajii catifelați, umbla foarte repede prin sală, încrucișându-și dibace pașii cu cealaltă chelneriță care venea din direcția opusă. Martin remarcă imediat mâna ei cu degete groase, roșie, pe care nu o înfrumusețea câtuși de puțin inelul ieftin în formă de steluță și, cu înțelepciune, se decise să nu-i mai privească niciodată mâinile, ci să se concentreze asupra genelor ei lungi, pe care fata le cobora foarte drăgălaș atunci când făcea nota de plată. Odată, sorbind o ciocolată concentrată, dulce, îi întinse o țidulă și se întâlni seara cu ea, pe ploaie, iar sâmbătă închirie un automobil hârbuit și își petrecu noaptea cu ea într-un birt străvechi, la vreo cincisprezece verste de Cambridge. Fu întru câtva uimit, dar și măgulit de faptul că, după cum spunea fata, acesta era primul ei roman – dragostea ei se dovedi furtunoasă, neîndemânatică, țărănească, și Martin, care și-o imaginase drept o sirenă ușuratică și experimentată, fu atât de contrariat, încât îi ceru sfatul lui Darwin. „O să te dea afară din universitate", îi spuse calm Darwin. „Prostii", replică Martin, ridicându-și sprâncenele. Iar când, după vreo trei săptămâni, Rosa, punând in fața lui ceașca de ciocolată, îi șopti repede că e gravidă, se simți de parcă ar fi nimerit de-a dreptul în el acel meteorit care, de regulă, se prăbușește în deșertul Gobi.

„Felicitări", spuse Darwin, după care, cu foarte multă măiestrie, se apucă să-i descrie destinul păcătoasei rămase cu burta la gură. „Și pe tine o să te dea afară din universitate, adăugă el. Asta-i realitatea." „N-o să afle nimeni nimic, aranjez totul", spuse Martin, rămas perplex. „Nici o speranță", îi răspunse Darwin.

Martin se supără subit și ieși, trântind ușa. Ajungând în fugă pe alee, mai că nu se prăbuși, întrucât Darwin aruncase de la fereastră, cu foarte multă

îndemânare, o pernă în el, ajungând la colţ şi întorcând capul, văzu cum Darwin, cu pipa între dinţi, ieşise afară, ridicase perna, o scuturase şi intrase în casă „Vită crudă", mormăi Martin şi se duse glonţ la patul serie. Aceasta era plină de clienţi. Rosa, ouches-rumenă, cu ochii strălucitori, umbla printre mese, se agita cu tava şi, umezind cu gingăşie creionul în gură, scria note de plată. Scrise şi el ceva pe o filă ruptă din blocnotes, şi anume: „Te rog să te măriţi cu mine Martin Edelweiss" – şi îi puse fila în mâna îngrozitoare; apoi ieşi, umblă vreun ceas pe străzi, se întoarse acasă, se întinse pe pat şi zăcu aşa până seara.

XXV

Seara veni Darwin la el, îşi dezbrăcă pelerina şi, aşezându se lângă cămin, începu de îndată să înviorezе tăciunii cu vătraiul. Martin stătea întins şi tăcea, plin de milă pentru propria sa persoană şi imaginându-se – a câta oară – ieşind din biserică cu Rosa, pe mâinile căreia mănuşile din piele de căprioară intraseră cu greu. „Mâine Sonia vine singură, spuse nepăsător Darwin. Mama ei are gripă, e foarte bolnavă." Martin tăcu, dar se gândi cu emoţie la meciul de fotbal de a doua zi. „Însă cum o să joci tu, apuse Darwin, parcă răspunzându-i la gânduri, e, desigur, o problemă." Martin continua să tacă. „Probabil că rău, zise iarăşi Darwin. Ai nevoie de prezenţă de spirit, iar tu eşti într-o stare infernală. Ştii, tocmai am discutat cu această femeie."

Tăcere. Deasupra oraşului pluti semnalul ceasului din turn.

„E o fire poetică, înclinată spre fantezie, reluă Darwin discuţia după câteva clipe. E tot atât de gravidă cum

sunt, de pildă, eu. Vrei să pariem pe exact cinci lire ca îndoi vătraiul?" (Martin zăcea ca mort.) „Tăcerea ta o iau drept încuviinţare. Să vedem."

Se opinti, se opinti... „Nu, astăzi nu pot. Banii sunt ai tăi. Am plătit exact cinci lire pentru scrisorica ta stupidă. Suntem chit, totul e în ordine. Dar dacă mai intri vreodată în patiseria aia parşivă şi scumpă, continuă Darwin, să ştii: zbori din universitate. Această duduie poate rămâne gravidă dintr-o simplă strângere de mână – să nu uiţi asta."

Darwin se ridică şi-şi întinse mădularele. „Nu eşti prea vorbăreţ, amice. Recunosc, tu şi această hetairă mi-aţi stricat într-un fel ziua de mâine."

Ieşi, închizând uşa încet şi Martin se gândi în acelaşi timp la trei lucruri: că e teribil de flămând, că i-ar fi imposibil să-şi găsească un prieten atât de bun, că mâine acest prieten va cere mâna cuiva. În aceste clipe dorea cu înflăcărare ca Sonia să accepte, dar aceste clipe trecură şi a doua zi dimineaţa, întâlnindu-se cu Sonia la gară, simţi cunoscuta, deprimanta gelozie (singurul avantaj, destul de neînsemnat, faţă de Darwin era recenta trecere la „tu" cu Sonia, trecere pe care o sărbătoriseră cu vin; în Anglia, persoana a doua pierise odată cu arcaşii; totuşi Darwin băuse şi el „ex" şi toată seara i se adresase Soniei în graiul arhaic).

„Salut, floricică", îi spuse nonşalant ca lui Martin, făcând aluzie la numele lui botanic de familie şi, întorcându-i imediat spatele, se apucă să-i povestească lui Darwin lucruri care ar fi putut să-l intereseze şi pe Martin.

„Ce-o fi având atrăgător? se întreba el a mia oară. Da, gropiţele, da, paloarea... E prea puţin. Şi nici ochii nu-i sunt grozavi, sunt sălbatici, iar dinţii îi are neuniformi. Şi buzele-s cumva repezi, umede, parcă-ţi vine să le opreşti, aplicându-le un sărut. Şi crede că seamănă a englezoaică în acest costum albastru-închis, cu pantofii

fără tocuri. Păi, domnilor, e scundă de tot!" Cine erau aceşti „domni" Martin nu ştia; acestora le era greu să-şi dea cu părerea, căci, de îndată ce Martin se convingea să fie indiferent faţă de Sonia, remarca subit ce spate elegant are, cum şi-a întors capul şi ochii ei încrucişaţi au alunecat peste el cu un rapid fior rece, şi în vorbirea ei grăbită râsul trecea ca un pârâu subteran, umezind cuvintele de dedesubt şi brusc ieşea sprinten la suprafaţă, iar ea sublinia semnificaţia cuvintelor scuturându-şi umbrela strâns legată, pe care nu o ţinea de mâner, ci de umflătura mătăsii. Şi împleticindu-se abătut – ba în urma lor, ba pe-alături, pe stradă (nu putea merge cu ei pe trotuar din pricina aerului tare, care înconjura robusteţea lui Darwin, şi a paşilor mărunţi, nesiguri, întotdeauna legănaţi, ai Soniei) – Martin se gândea că, dacă ar aduna toate orele întâmplătoare – n-ar rezulta mai mult de o lună şi jumătate de comunicare permanentă, şi doar o cunoaşte, slavă Domnului, deja de doi ani şi ceva – şi iată că cea de-a treia, ultima iarnă de la Cambridge se apropie de sfârşit, iar el chiar nu poate spune ce fel de om e Sonia, dacă-l iubeşte pe Darwin şi ce-ar crede dacă Darwin i-ar povesti istoria de ieri şi dacă ea a spus cuiva de noaptea aceea neliniştită, acum extraordinară prin ceva, deja întru totul neruşinată, când, tremurătoare, desculţă, în pijamaua galbenă, i-o scosese la mal valul de linişte şi i-o depusese cu grijă pe plapumă.

Ajunseră. Sonia se spălă pe mâini în dormitorul lui Darwin şi, suflând pe perniţă, se pudră. Masa pentru micul dejun era pusă pentru cinci persoane. Îl invitaseră, firește, pe Vadim, însă Archibald Moon de mult ieşise din cercul de prieteni şi era ciudat să se gândească cineva că el fusese un oaspete dorit. Al cincilea era un blondin urât, dar bine făcut şi puţin excentric îmbrăcat, cu nasul cârn şi cu acele mâini splendide,

alungite, cu care câte un romancier îi dotează pe oamenii cu talente artistice. Totuşi, el nu era nici poet, nici pictor, şi acel ceva uşor, fin, săltăreţ, care atrăgea la el, ca şi cunoaşterea limbii franceze şi italiene, la care se adăugau manierele lui cam neenglezeşti, dar foarte elegante, oraşelul Cambridge şi le explica prin faptul că tatăl acestuia era de origine florentină. Teddy, blândul, uşorul Teddy era de confesiune catolică, iubea Alpii şi schiurile, vâslea excelent, juca tenis adevărat, străvechi, cum jucau altădată regii şi, deşi se pricepea să se poarte foarte gingaş cu damele, era caraghios de pur şi de-abia mult mai târziu avea să-i trimită lui Martin o scrisoare din Paris, cu următoarea înştiinţare: „Mi-am făcut rost de o fătucă. Absolut curată" – şi sub grosolănia intenţionată exista ceva trist şi nervos în acest rând scris; Martin îşi aminti neaşteptatele lui crize de melancolie şi autoflagelare, dragostea lui pentru Leopardi şi zăpadă şi că spărsese cu ciudă o vază etruscă nevinovată, atunci când nu susţinuse un examen cu suficientă strălucire.

„E plăcut să vezi cum un urs mare duce la braţ..."

Şi Sonia termină fraza în locul lui Vadim, care de mult nu se mai jena: „... o căţea mică" – iar Teddy, înclinându-şi capul, întrebă ce înseamnă *maekasiuciku*[1], şi toţi râseră, şi nimeni nu vru să-i explice, iar el chiar aşa i se adresă Soniei. „Pot să-ţi mai pun mazăre, maekasiuciku? Când, mai pe urmă, Martin i-a explicat ce înseamnă cuvântul, el gemu, se apucă cu mâinile de tâmple şi se prăbuşi în fotoliu.

„Ai emoţii, nu-i aşa?" îl întrebă Vadim.

„Fleacuri, răspunse Martin. Dar am dormit rău şi s-ar putea s-o feştelesc. Ei au trei cu stagiu internaţional, pe când noi avem numai doi."

---

1. Pronunţare greşită a celor două cuvinte ruseşti care înseamnă „căţea mică"

„Urăsc fotbalul", spuse Teddy, apăsat. Darwin îl susţinu. Amândoi erau din Eton, unde aveau un joc deosebit cu mingea, care se practica în locul fotbalului.

XXVI

Însă Martin avea într-adevăr emoţii, şi chiar mari. Era portarul primei echipe a colegiului său şi, după multe înfruntări, colegiul ajunsese în finală şi astăzi se întâlnea cu Colegiul Sf. Ioan, în campionatul oraşului Cambridge. Martin se mândrea că el, un străin, ajunsese să joace într-o asemenea echipă şi că, pentru evoluţiile foarte bune, fusese promovat la titlul de „albastru" al colegiului, adică putea purta, pe lângă sacou, o splendidă scurtă albastră. Cu o uimire plăcută îşi amintea cum altădată, în Rusia, încolăcindu-se în mica scobitură a nopţii, lăsându-se în voia visării care îl cufunda pe neobservate în somn, se vedea un fotbalist extraordinar. De cum închidea ochii şi îşi imagina terenul de fotbal sau, să zicem, vagoanele unui expres, lungi, cafenii, cuplate cu armonici, pe care el însuşi le conducea, sufletul lui prindea treptat ritmul, se liniştea fericit, parcă se purifica şi, neted, potolit, aluneca în uitare. Câteodată acesta nu era un tren, lăsat de capul lui, alunecând printre păduri verzui de mesteceni şi, mai departe, prin oraşe din ţări străine, pe podurile de deasupra străzilor, apoi spre sud, prin tunelele care brusc se umpleau de lumină, de-a lungul ţărmului înclinat al mării orbitoare – era uneori un avion, un automobil de curse, un tobogan, care face curbă într-o furtună de zăpadă sau pur şi simplu o cărare, pe care fugi şi fugi – şi Martin, amintindu-şi, remarca o anumită specificitate a vieţii lui: capacitatea visării de a se sedimenta şi de a se transforma

în realitate, așa cum mai înainte se prefăcuse în somn ; aceasta i se părea garanția că și visele lui de acum – despre o tainică expediție clandestină – se vor întări brusc, se vor umple de viață, cum se întărise și se întrupase visul lui despre competițiile fotbalistice, care altădată îl fascina atât de prelung, atât de măiestrit, când, temându-se să ajungă prea grăbit la esența voluptuoasă, se oprea amănunțit la pregătirile în vederea jocului ; iată, își trage jambierele cu îndoituri colorate, iată, se îmbracă cu șortul negru : iată, își leagă șireturile de la bocancii solizi.

Plescăi din buze și își întinse oasele. Se schimbă de haine în căldura din fața căminului, ceea ce îi potolea cât de cât fiorii emoției. Peste puloverul alb cu anchior triunghiular își trase scurta albastră, care îi era cam strâmtă. Da, s-au cam uzat mănușile de portar... Dar, iată, e gata. Peste tot zăceau împrăștiate lucrurile lui, le adună pe toate și le duse în dormitor. În comparație cu căldura de sub puloverul de lână, simțea o răcoare uimitoare la picioarele cu genunchii goi, care-i ieșeau din șortul larg, ușor. „Uf! rosti el intrând în camera lui Darwin. Cred că m-am îmbrăcat repede." „Hai", spuse Sonia și se ridică de pe canapea. Teddy o imploră din priviri. „Vă prezint mii de scuze, se rugă el, sunt așteptat, sunt așteptat."

Plecă. Plecă și Vadim, promițând că va veni mai târziu la stadion cu bicicleta. „Poate că într-adevăr nu-i interesant, spuse Sonia, adresându-i-se lui Darwin. Poate că nu merită?" „O, nu, neapărat", îi răspunse Darwin și îl bătu pe Martin pe umăr. Ieșiră toți trei în stradă. Martin observă că Sonia nu-l privește absolut deloc, cu toate că acum apărea pentru prima dată în fața ei cu echipamentul de fotbal. „Să ne grăbim, spuse el. Nu cumva să întârziem." „Nu-i nici o nenorocire", îi replică Sonia și se opri în dreptul unei vitrine. „Bine, eu plec înainte", spuse Martin și, călcând apăsat cu

crampoanele de cauciuc ale bocancilor, dădu colţul şi porni spre teren.

Venise multă lume, deoarece ziua se nimerise să fie splendidă, cu cerul hibernal de un albastru-pal şi cu un aer înviorător. Martin intră în pavilion şi acolo erau deja toţi adunaţi, iar Armstrong, căpitanul echipei, un tip deşirat, cu mustăţile tunse, zâmbind timid, îi făcu pentru a suta oară lui Martin observaţia că ar trebui să poarte genunchiere. Puţin mai târziu, toţi cei unsprezece jucători ieşiră în şir indian din pavilion şi Martin simţi deodată tot ce iubea atât de mult: mirosul tăios al gazonului puţin umed, elasticitatea lui sub picioare, miile de oameni de pe bănci, pata neagră pe gazonul din faţa porţii şi un vuiet puternic – striga echipa adversă. Arbitrul aduse şi puse chiar în centrul terenului (însemnat cu o linie de var) o minge nouă, galbenă. Jucătorii îşi ocupară locurile, se auzi fluierul. Şi deodată emoţia lui Martin dispăru cu desăvârşire şi, sprijinindu-se calm de stâlpul porţii sale, se uită în toate părţile, încercând să-i găsească pe Darwin şi pe Sonia. Jocul se mutase departe, în cealaltă jumătate de teren, şi el se putea desfăta cu frigul, verdeaţa mată, rumoarea oamenilor care stăteau în picioare chiar în spatele porţii şi cu sentimentul de mândrie că visul adolescentin i s-a împlinit, că, iată, tipul acela roşcat, liderul adversarilor, care pasa şi intercepta mingea cu atâta precizie, jucase de curând împotriva Scoţiei şi că, în această mulţime, există o persoană de dragul căreia merită să se străduiască. În copilărie, somnul venea tocmai în aceste minute de început ale jocului, căci Martin se entuziasma atât de mult de amănuntele prefeţei, încât nu mai izbutea să ajungă la ceea ce era mai important şi aţipea. Astfel îşi prelungea plăcerea, amânând pentru altă noapte, mai puţin somnoroasă, jocul propriu-zis – rapid, de efect – iată, tropăitul de picioare se apropie, iată, se aude deja

răsuflarea sforăitoare a celor aflaţi în alergare, iată-l pe roşcovan scăpând de marcaj şi repezindu-se cu moţul în vânt şi iată – mingea lovită de legendarul lui bombeu se îndreaptă spre colţul de jos al porţii; *goalkeeper*-ul, căzând ca şi cum l-ar fi cosit cineva, reuşi să prindă acest fulger şi, iată, are deja mingea în braţe şi, ferindu-se de adversari, Martin, cu toată forţa coapsei şi a pulpei, a expediat mingea, printr-o parabolă sonoră, departe, acompaniat de un tunet de aplauze. În timpul scurtei pauze, jucătorii stătură pe iarbă sugând felii de lămâie; din noul loc Martin încercă iarăşi s-o descopere pe Sonia. De altfel, nu prea avea răgaz de căscat gura şi, după ce echipele făcură schimb de porţi, jocul deveni imediat foarte rapid şi trebuia să fie tot timpul pregătit în aşteptarea unui nou atac. De câteva ori, frângându-se în două, prinse câte o ghiulea, de câteva ori zbură, respingând-o cu pumnul şi îşi păstră poarta virgină până la sfârşitul meciului, zâmbind bucuros când, cu o secundă înaintea fluierului final, *goalkeeper*-ul echipei adverse scăpă din braţe mingea alunecoasă, pe care Armstrong o împinse imediat în plasă.

Totul se termină, spectatorii inundară terenul, aşa că nu putea nicidecum să dea de Sonia şi de Darwin. Dincolo de tribune, îl ajunse din urmă Vadim, care, prin aglomeraţia pietonilor, mergea încet pe bicicletă, făcând curbe precaute şi imitând din buze sunetul soneriei. „Au şters-o de mult, răspunse el la întrebarea lui Martin, imediat după pauză şi, ştii, mămica..." – aici urma ceva comic, dar Martin nu mai auzi, pentru că, păcănind des, prin mulţime îşi făcu loc unul dintre jucători, Philpott, călare pe o motocicletă frumoasă şi se oferi să-l ducă acasă. Martin urcă în spate, iar Philpott apăsă acceleratorul „Uite, degeaba am reţinut ultimul şut, cel de sub bară, ea oricum n-a văzut", se gândi Martin, strâmbându-se din pricina vântului

pestriţ. Îşi simţi sufletul greoi şi amărât, şi la intersecţie, când coborî şi plecă acasă, îşi aminti cu dezgust ziua de ieri, şiretenia Rosei şi se simţi şi mai deprimat „Probabil că beau ceai pe undeva", bâigui el şi, pentru orice eventualitate, aruncă o privire în camera lui Darwin. Pe pat era întinsă Sonia şi în clipa când Martin intră, ea făcu un gest rapid, încercând să prindă cu palma o molie care trecea în zbor. „Unde-i Darwin?" întrebă Martin. „Trăieşte, s-a dus după prăjituri", îi răspunse ea urmărind cu ostilitate punctul alburiu, pe care nu izbutise să-l prindă. „Rău aţi făcut că n-aţi stat până la urmă, spuse Martin şi se lăsă să cadă într-un fotoliu adânc. Am câştigat. Unu la zero." „Ai face bine să te speli, îl dojeni ea. Uită-te la genunchii tăi, sunt groaznici. Şi ai lăsat urme negre pe covor." „Bine. Lasă-mă să mă odihnesc." Trase de câteva ori, adânc, aer în piept şi se ridică. „Stai, spuse Sonia. Asta trebuie s-o asculţi, e pur şi simplu un caraghioslâc. Acum câteva clipe mi-a oferit mâna şi inima lui. Simţeam eu că trebuie să se întâmple: buba s-a copt, s-a tot copt şi s-a spart." Se întinse şi îl privi galeş pe Martin, care şedea cu sprâncenele ridicate. „Ai o faţă foarte inteligentă", spuse ea şi, întorcându-se cu spatele, continuă: „Chiar nu înţeleg pe ce s-a bazat. E simpatic şi toate celelalte – dar e un bolovan, un bolovan englezesc – peste o săptămână aş fi murit de urât. Iat-o, drăguţa, vine iar în zbor". Martin îşi drese vocea şi zise: „Nu te cred. Ştiu că ai acceptat". „Eşti nebun! strigă Sonia, sărind pe loc şi plesnind patul cu amândouă palmele. Cum poţi să-ţi închipui aşa ceva?" „Darwin e băiat inteligent, fin, nu-i câtuşi de puţin un bolovan", spuse Martin încordat. Sonia plesni iarăşi patul. „Dar nu e om adevărat, pricepe odată, dobitocule! Zău că e chiar jignitor. Nu e om, şi în mod intenţionat nu e. Când omul e gol pe dinăuntru şi are umor cât încape, asta e bine pentru bal, dar cu timpul

umorul ăsta te face să te cațeri pe pereți." „E scriitor, i-a înnebunit pe cunoscători", rosti Martin încet, cu greu și se gândi că acum și-a îndeplinit datoria, că nu mai are rost s-o convingă, că și noblețea are o limită. „Da-da, chiar așa, numai pe cunoscători. E foarte drăguț, foarte frumos, dar toate acestea sunt atât de superficiale, atât de reușite, atât de..." În acest moment el simți cum, dărâmând ecluzele, s-a revărsat un val strălucitor, își aduse aminte ce bine jucase meciul abia terminat, că totul s-a aranjat în privința Rosei, că seara e banchet la club, că-i sănătos, puternic, că mâine, poimâine și încă multe, multe zile va continua viața, ticsită cu tot felul de bucurii, și toate acestea dădură deodată buzna peste el, îl luară pe sus și el, râzând, o înșfăcă pe Sonia în brațe cu tot cu perna de care se agățase, și începu s-o sărute pe buzele umede, pe ochi, pe nasul rece, iar ea dădea din picioare și părul ei negru, mirosind a toporași, îi intra în gură, și, în sfârșit, râse sonor, o lăsă să cadă pe canapea, și ușa se deschise, se arătă mai întâi un picior, intră Darwin încărcat cu pachete, încercă să închidă ușa tot cu piciorul, dar scăpă o pungă de hârtie, din care se împrăștiară pe jos bezele. „Martin aruncă cu pernele, spuse Sonia cu voce jalnică, întretăiată. Unu la zero – mare lucru, are și de ce să facă nebunii."

XXVII

Iar a doua zi și Martin, și Darwin aveau de dimineață treizeci și opt de grade temperatură subsuoară – dureri în articulații, uscăciune în gât, țiuit în urechi, toate simptomele unei gripe puternice. Și oricât le-ar fi fost de plăcut să se gândească amândoi că drept instanță transmițătoare servise, probabil, Sonia – se

simţeau groaznic, iar Darwin, care în ruptul capului nu voise să rămână în pat, arăta, în halatul său înflorat, ca un boxer de categoria grea, roşu la faţă şi ciufulit după un meci lung, şi Vadim, dispreţuind eroic infecţia, aducea medicamente, iar Martin, punându-şi deasupra plăpumii un pled şi un palton gros, ceea ce, de altminteri, îi reducea prea puţin frisoanele – zăcea în pat cu o expresie morocănoasă pe faţă şi în orice desen, în orice corelaţie dintre obiectele din cameră, dintre umbre şi pete, vedea un profil omenesc – erau aici şi boturi ca urcioarele, şi nasuri à la Bourbon, şi negri cu buze groase – nu se ştie de ce febra desenează cu atâta hărnicie caricaturi destul de lipsite de haz. Aţipea – şi imediat dansa foxtrot cu un schelet, care în timpul dansului începea să se deşurubeze, să-şi piardă oasele, care trebuiau prinse din zbor, susţinute măcar până la sfârşitul dansului; dacă nu, începea un examen scandalos, care nu semăna câtuşi de puţin cu cel care, peste câteva luni, în mai, Martin va fi într-adevăr nevoit să-l susţină. Acolo, în vis, i se dădeau exerciţii monstruoase, cu „x"-uri mari de fier, învelite în vată, iar aici, în realitate, în sala spaţioasă, străbătută pieziş de o rază prăfoasă de soare, studenţii filologi în pelerine negre scriau câte trei compuneri pe oră şi Martin, privind ceasul de perete, cu literele mari, rotunde, pe care le folosea de obicei scria despre opricinici[1], Baratinski[2], reformele lui Petru, despre Loris-Melikov[3]...

Perioada de la Cambridge se apropia de sfârşit şi ce apoteoză strălucitoare i se părură ultimele zile,

---

1. Membri în *Opricinina*, poliţia politică a lui Ivan cel Groaznic, care a existat între 1565 şi 1572.
2. Evgheni Abramovici Baratinski (1800-1844) – poet rus, contemporan cu Puşkin
3. Mihail Tarielovici Loris-Melikov (1825-1888) – conte, demnitar foarte important în Rusia, ministru al afacerilor interne şi al jandarmeriei.

când, în așteptarea rezultatelor, puteai hoinări de dimineața până seara, puteai să te încălzești la soare, să plutești agale, întins în barcă pe perne, în josul râului, sub maiestuoasa ocrotire a castanilor rozalii. În primăvară, Sonia se mutase cu familia la Berlin, unde Zilanov încropise o publicație săptămânală, și acum Martin, zăcând cu fața în sus sub ramurile care treceau încet, își amintea ultimul său drum la Londra. Darwin nu voise să meargă, îl rugase leneș s-o salute pe Sonia din partea lui și, fluturându-și degetele prin aer, se cufundase iarăși în lectura unei cărți. Când Martin sosi în casa Zilanovilor, găsi acel talmeș-balmeș întristător, pe care-l urăsc atât de mult câinii bătrâni, gospodăroși, boldeii grași, de pildă. Camerista și un vlăjgan nepieptănat, cu o țigară după ureche, cărau pe scară un cufăr. Plânsă, Irina ședea în salon rozându-și unghiile și cu gândul aiurea. Într-unul din dormitoare se sparse ceva de sticlă, și imediat, drept răspuns, sună telefonul în birou, însă nimeni nu se duse să ridice receptorul. În sufragerie aștepta cuminte o farfurie, acoperită cu o altă farfurie, dar nimeni nu putea ști ce mâncare conținea. Cine știe de unde, sosi Zilanov, într-un palton negru, cu toate că afară era cald, și se puse pe scris în birou, ca și cum n-ar fi observat agitația din casă. Migrator fiind, îi era probabil absolut indiferent că peste o oră trebuie să plece la gară și că în colț zace o ladă cu cărți căreia nu i-a fost bătut capacul în cuie – stătea și scria cursiv, în curent, printre grămăjoare de talaș și ziare mototolite. Sonia stătea în picioare în mijlocul camerei ei și, apăsându-și tâmplele cu palmele, își plimba supărată privirea de la un pachet mare la un geamantan cât se poate de sătul. Martin ședea pe pervazul scund și fuma. De câteva ori intrară ba Olga Pavlovna, ba sora ei, căutau ceva și, negăsind, plecau. „Te bucuri că pleci la Berlin?“ o întrebă trist Martin, privindu-și țigara, capătul ei de scrum, asemănător cu

cetina căruntă prin care pătrunde asfinţitul funest „In. Di Fe. Rent", spuse Sonia, cumpănind în mînt dacă geamantanul se va închide. „Sonia", spuse Martin după un minut. „A? Ce?" se dezmetici ea , subi', începu să se agite, sperând să ia geamantanul prin surprindere, cu asalt „Sonia, spuse Martin, chier " Intră Olga Pavlovna, se uită într-un ungher şi, răspun zându-i negativ cuiva de pe coridor, ieşi fără să închidă uşa. „Chiar, continuă Martin, n-o să ne mai vedem niciodată?" „Toţi suntem în voia lui Dumnezeu", răspunse Sonia distrată. „Sonia", începu iarăşi Martin. Ea îl privi şi parcă se strâmbă, parcă zâmbi. „Ştii, mi-a trimis înapoi toate scrisorile, toate fotografiile, tot. Comediantul! Putea să păstreze scrisorile. Mi-a trebuit o jumătate de oră ca să le rup şi să le dau la canal. Acum W.C.-ul e înfundat." „Te-ai purtat urât cu el, spuse posac Martin. Nu trebuia să-i dai speranţe şi pe urmă să-l refuzi." „Ce-i cu tonul ăsta! strigă Sonia uşor strident. Care speranţă? Cum îndrăzneşti să-mi spui de speranţă? Doar e o trivialitate, o mârşăvie. Şi lasă-mă în pace! Mai bine te-ai aşeza pe geamantanul acesta", adăugă ea cu o notă mai jos. Martin se aşeză şi se opinti. „Nu se închide, spuse el răguşit. Şi nu ştiu de ce te înfurii aşa. Pur şi simplu vreau să-ţi spun..." În clipa aceea ceva clănţăni fără chef, şi nelăsând geamantanul să se dezmeticească, Sonia răsuci cheia în broască. „Acum totul e bine, zise ea. Vino aici, Martin. Să vorbim sincer." În cameră îşi băgă capul Zilanov. „Unde-i mama? întrebă el. Doar am rugat-o să-mi lase în pace masa de scris. Acum mi-a dispărut scrumiera şi aveam în ea două timbre." După ce acesta ieşi, Martin luă mâna Soniei într-ale lui, i-o strânse cu palmele, oftă din greu. „Eşti totuşi un băiat foarte bun, spuse Sonia. Vom coresponda şi tu, poate, vei veni cândva la Berlin, dacă nu ne vom întâlni în Rusia şi vom fi foarte veseli." Martin clătină din cap şi

simţi că îl podidesc lacrimile. Sonia îşi smulse mâna. „Ei, dacă vrei să fii posomorât, spuse ea nemulţumită, n-ai decât." „Ah, Sonia", rosti el dezolat. „La drept vorbind, ce vrei de la mine? îl întrebă ea, mijindu-şi ochii. Ia spune, te rog, ce vrei de la mine?" Întorcând capul, Martin strânse din umeri.

„Ascultă, spuse ea, trebuie să cobor, trebuie să plec, şi mă enervează bosumflarea ta. Chiar nu se poate simplu?" „La Berlin o să te măriţi", bâigui disperat Martin. Intră buzna camerista, luă geamantanul, în urma ei îşi făcu apariţia Olga Pavlovna, având deja pălăria pe cap. „E timpul, spuse ea. Ai luat tot de aici, n-ai uitat nimic? E îngrozitor, i se adresă ea lui Martin, ne gândeam că o să plecăm liniştiţi mâine..." Dispăru, dar în coridor vocea ei mai explică încă vreo câtva timp cuiva că soţul ei are treburi urgente şi pe Martin îl apucă o tristeţe atât de pătrunzătoare, atât de inexprimabilă din pricina acestei harababuri, a acestei zăpăceli, încât simţi dorinţa să se descotorosească mai repede de Sonia, s-o expedieze şi să se întoarcă la Cambridge, la soarele leneş.

Sonia îi zâmbi, îl luă de obraji şi îl sărută la rădăcina nasului. „Nu ştiu, poate", şopti ea şi, ferindu-se repede de îmbrăţişarea lui Martin, ridică un deget. „*Tout beau*", zise ea, iar apoi făcu ochii mari, deoarece de jos se auziră hohote de plâns teribile, imposibile, care cutremurau toată casa. „Hai, hai, spuse Sonia grăbită. Nu înţeleg de ce sărmana nu vrea să plece de aici. Termină, la naiba, dă-mi drumul la mână!"

La parter, lângă scară, se zbătea Irina plângând şi agăţându-se de balustradă. Elena Pavlovna o consola încet: „Ira, Irocika", iar Mihail Platonovici, uzând de procedeul utilizat nu o dată, scoase batista, făcu un nod gros, cu coadă mare, îşi puse batista pe mână şi, învârtind-o, îi arătă un omuleţ în cămaşă de noapte şi scufie, care se culcă să doarmă.

La gară fata izbucni iarăşi în plâns, dar mai încet, mai nesigură pe ea. Martin îi întinse o cutie de bomboane, destinată, la drept vorbind, Soniei. Zilanov, de îndată ce se instală, desfăcu un ziar. Olga şi Elena Pavlovna numărară din priviri geamantanele. Uşile începură să se trântească cu zgomot; trenul se puse în mişcare. Sonia se aplecă pe fereastră, se sprijini cu coatele pe rama coborâtă şi câteva clipe Martin merse pe lângă vagon, apoi rămase în urmă şi, mult micşorată deja, Sonia îi trimise o bezea, şi Martin se împiedică de o ladă.

„Asta-i, au plecat, spuse el cu un oftat şi se simţi uşurat. Se duse la altă gară, cumpără un exemplar proaspăt al unei reviste umoristice cu un Petruşka[1] năsos şi cocoşat pe copertă şi după ce devoră revista, se uită la luncile gingaşe, de-a lungul cărora aluneca trenul. „Dragostea mea, dragostea mea", rosti el de câteva ori şi, printr-o lacrimă fierbinte, privind la verdeaţă, îşi imagină că după multe aventuri ajunge la Berlin, o găseşte pe Sonia şi, precum Othello, îi va povesti, îi va povesti... „Da, nu se mai poate aşa, spuse el frecându-şi pleoapa cu degetul şi încordându-şi buza de sus, nu, nu se mai poate. Trebuie să fiu mai activ." Închizând ochii, cuibărindu-se confortabil într-un colţ, se pregătea pentru o expediţie primejdioasă, studia harta, nimeni nu ştia ce are de gând să facă, numai Darwin ştia, adio, adio, baftă, pleacă trenul spre nord – şi cu gândul la aceste pregătiri aţipi, aşa cum altădată adormea punându-şi în vis armura de fotbalist. Era întuneric când sosi la Cambridge. Darwin citea aceeaşi carte şi la intrarea lui Martin căscă precum un leu. Şi pe loc Martin cedă unei mici ispite ştrengăreşti – pentru care avea să plătească ulterior: se uită fix într-un colţ şi Darwin, terminându-şi fără grabă căscatul, îl privi

1 Personaj folcloric; apare mai ales în teatrul de păpuşi.

curios. „Sunt cel mai fericit om din lume, rosti încet și vibrant Martin. Ah, dacă ți-aș putea povesti tot." De altfel, nu mințea: mai înainte, în vagon, când adormise, avusese un vis crescut din două-trei cuvinte ale Soniei – ea îi lipea obrazul de umărul ei neted, se apleca gâdilându-l cu buzele, îi spunea ceva cu vocea sugrumată, caldă și acum îi era greu să despartă visul de realitate. „Ma bucur pentru tine", spuse Darwin. Brusc, lui Martin i se făcu jenă și, fluierând, plecă la culcare. Peste o săptămână primi o vedere cu Poarta Brandenburg și se chinui mult să descifreze scrisul-păienjeniș al Soniei, încercând zadarnic să ghicească un sens ascuns îndărătul cuvintelor lipsite de importanță.

Și, iată, plutind pe râu pe sub ramurile joase, înflorite, Martin își amintea, verifica, încerca cu feluriți acizi ultima întâlnire cu ea – o ocupație plăcută, deși nu foarte fructuoasă. Era arșiță, prin pleoapele coborâte soarele pătrundea ca o rumeneală languroasă de căpșuni, se auzeau plescăitul potolit al apei și muzica îndepărtată, gingașă a gramofoanelor din bărci. Puțin mai târziu, Martin deschise ochii și în potopul soarelui îl văzu pe Darwin, care stătea întins vizavi pe perne, îmbrăcat la fel ca el: cu pantaloni albi din flanel și cu cămașa decoltată. La pupa acestei bărci în formă de plută, cu fundul plat și prova boantă, stătea în picioare Vadim și se împingea în prăjina încăpățânată. Pantofii lui de bal, scorojiți, luceau din pricina stropilor, fața lui ascuțită avea o expresie atentă – îi plăcea apa, mânuia prăjina cu un aer pontifical, scoțând-o din apă cu intercepții ritmice și iar apăsând-o cu putere. Barca aluneca printre malurile înflorite: în apa străveziu-verzuie se oglindeau ba castani, ba tufe lăptoase de mure; câteodată cădea câte o frunză și se vedea în apă cum din adânc se grăbește s-o întîmpine oglindirea ei și iată-le – s-au întâlnit. Pe alături, lenește și tăcute, cu

excepţia mormăielii gramofoanelor, treceau bărci la fel de plate şi arareori câte un caiac sau o canoe cu botul răsucit în sus. Martin observă în faţă o umbrelă colorată care era deschisă şi se învârtea ca o roată când în stânga, când în dreapta, dar femeia care o rotea încet nu se vedea deloc, i se zărea numai mâna pe care, cine ştie de ce, avea trasă o mănuşă albă. La cârmă stătea în picioare un tânăr cu ochelari şi mânuia foarte neîndemânatic prăjina, aşa că barca şerpuia, iar Vadim fierbea de dispreţ şi nu ştia pe care parte s-o depăşească. La prima cotitură, barca porni fără şovăire spre mal, umbrela bombată se răsuci în profil şi Martin o recunoscu pe Rosa. „Ia te uită ce amuzant", spuse el şi Darwin, neschimbându-şi poziţia mâinilor încrucişate pe piept, se uită în direcţia privirii lui. „Îţi interzic s-o saluţi", spuse el calm. Martin zâmbi. „Ba nu, neapărat. „Dacă o faci, zise Darwin tărăgănat, îţi frâng gâtul." În ochii lui licărea ceva ciudat şi Martin nu se simţi în apele lui; dar tocmai pentru că în vorbele lui Darwin simţise o ameninţare cu care nu era de glumit şi de care se speriase, trecând pe lângă barca împletită în tufişuri, Martin strigă: „Alo, alo, Rosa!". Şi ea zâmbi în tăcere, strălucindu-şi ochii albaştri şi învârtind umbrela, iar tânărul ochelarist, cu o plescăitură, scăpă prăjina în apă. şi în clipa următoare cotitura îi ascunse; Martin dădu iar capul pe spate şi începu să privească cerul. Peste câteva minute de alunecare tăcută se auzi deodată glasul lui Darwin: „Salut, John, zbieră el. Vino încoace!".

John rânji şi frână. Acest grăsan cu sprâncene negre, tuns scurt ca un arici, era un matematician talentat şi primise o bursă pentru una din lucrări. Stătea într-o canoe, mişcând chiar pe lângă bord o pagaie strălucitoare. „Uite despre ce e vorba, John, îi spuse Darwin. Aici m-a provocat cineva la o bătaie, aşa că o să-mi fii

martor. Căutăm un loc ferit şi tragem la mal." „Bine, zise John, nearătându-se câtuşi de puţin uimit şi, vâslind pe lângă barca lor, începu o poveste lungă despre un student care-şi cumpărase recent un hidroplan şi-l distrusese imediat, încercând să decoleze chiar de pe râul acesta îngust. Martin stătea întins între perne şi nu se mişca. Cunoscutul tremur şi slăbiciunea în picioare. Poate că, totuşi, Darwin glumeşte. Ce motiv avea să-i sară muştarul?

Vadim, absorbit de secretele navigaţiei, părea să nu fi auzit nimic. După trei-patru curbe, Darwin îl rugă să tragă la mal. Se înserase. În locul acela râul era pustiu. Vadim îndreptă barca spre un dâmb verde, care se ieşea de sub streaşina frunzişului. Se loviră uşor de ţărm.

XXVIII

Darwin sări primul pe mal şi-l ajută pe Vadim să lege barca. Martin se întinse, se ridică fără grabă, coborî şi el. „Ieri am început să-l citesc pe Cehov, îi spuse John, mişcându-şi sprâncenele. Îţi mulţumesc mult pentru sfat. E un scriitor simpatic, plin de omenie." „O, sigur că da", îi răspunse Martin şi se gândi repede: „Chiar urmează bătaia?".

„Aşa, spuse Darwin, apropiindu-se. Acum putem începe; dacă trecem prin tufişurile astea, ieşim într-o poiană. De pe rău nu se vede nimic."

De-abia acum Vadim înţelese ce se pune la cale. „Mămica o să te omoare", îi spuse el, ruseşte, lui Martin. „Fleacuri, răspunse Martin. Boxez la fel de bine ca el." „N-ai nevoie de box, îi şopti febril Vadim. Pocneşte-l îndată cu piciorul" – şi precizâ unde anume. Ţinea cu Martin numai din dragoste pentru patrie.

Poienița, înconjurată de aluniș, era netedă, catifelată. Darwin își suflecă mânecile, dar, gândindu-se, și le coborî din nou și se dezbrăcă de cămașă; ieși la iveală un trup puternic, roz, cu un luciu musculos pe umeri și cu o cărăruie de păr auriu pe mijlocul pieptului lat. Își strânse cureaua și deodată începu să zâmbească. „E o glumă", se gândi bucuros Martin, dar, pentru orice eventualitate, se dezbrăcă și el la bustul gol; pielea lui era de o nuanță mai crem, cu numeroase aluniță, cum au de obicei rușii. În comparație cu Darwin, părea mai uscățiv, deși era voinic și lat în umeri. Își scoase peste cap cruciulița, strânse lănțișorul în palmă și băgă în buzunar această mică grămăjoară curgătoare de aur. Soarele înserării îi încălzea omoplații.

„Cum vreți, cu pauze?" întrebă John, întinzându-se confortabil pe iarbă. Darwin îl privi întrebător pe Martin, care stătea cu mâinile încrucișate pe piept și cu picioarele depărtate. „Mi-e indiferent", zise Martin, dar prin gând îi trecu: „Nu, se pare că bătaia va avea loc, e îngrozitor...". Pe lângă el, neliniștit, cu mâinile în buzunare, se agita Vadim, sforăia, zâmbea fâstâcit; apoi se așeză turcește alături de John. John scoase ceasul. „Totuși, nu trebuie să le dăm mai mult de cinci minute, nu-i așa, Vadim?" Derutat, Vadim încuviință din cap. „Ei bine, puteți începe", spuse John.

Darwin și Martin, strângând pumnii într-o clipă, își ridicară brațele îndoite din cot (cel drept apără abdomenul, cel stâng funcționează ca un piston) și începură să țopăie elastic și vioi pe picioare, de parcă ar fi dansat. În acest moment lui Martin încă i se mai părea imposibil să-l lovească pe Darwin în figură, în această față mare, bine bărbierită, blândă, cu riduri moi la colțurile gurii, dar, când pumnul lui Darwin zbură și-l lovi în maxilar, totul se schimbă: îi dispăru spaima, în suflet îi pătrunse o undă de ușurare, de lumină, iar țiuitul din cap, iscat din pricina șocului,

cânta despre Sonia, adevărata vinovată a duelului. Evitând o nouă lovitură, îl pocni pe Darwin peste fața blândă, plonjă la timp (mâna rapidă a lui Darwin îi trecu ca un meteorit chiar pe deasupra creștetului) și vru să-i mai tragă una în sus, dar nu nimeri și primi el una în ochi, o lovitură atât de neagră și plină de stele, încât se clătină și nu mai putu să scape de cinci-șase pumni care zburară spre capul lui, însă totuși pe cel mai periculos reuși cu mâinile în buzunare să-l facă să-i treacă peste umăr; aplecându-se, îl păcăli pe Darwin cu o manevră abilă și îl pocni din răsputeri peste gura umedă, tare din pricina dinților – și în aceeași clipă icni, simțindu-se ca și cum s-ar fi izbit cu abdomenul de capătul scos în afară al unei grinzi de fier. Amândoi săriră înapoi și începură iarăși să se rotească, iar lui Darwin îi curgea din gură un pârâiaș roșu, care-l făcu să scuipe de două ori. Se încleștară din nou. John trăgea gânditor din pipă, opunând în gând experiența lui Darwin sprintenelii lui Martin și se gândea că, în ring, dacă ar fi avut de ales între acești doi luptători de categorie grea, l-ar fi preferat pe cel mai în vârstă. Ochiul stâng al lui Martin se închisese și se umflase și amândoi boxerii erau uzi, cu pete roșii, lucioase. Vadim prinsese chef, striga ceva. John îl țistuia. O bubuitură în ureche: Martin nu se putu ține pe picioare și, în timp ce se prăbușea, Darwin apucă să-l mai lovească o dată, și Martin căzu de sus în iarbă, lovindu-se la noadă, dar sări imediat în picioare și se repezi la adversar. Cu toată durerea din cap, în ciuda surzeniei și a ceții purpurii din ochi, lui Martin i se părea că el îl desfigurează mai tare pe Darwin, decât acesta pe el, dar John, cunoscător al boxului, vedea clar că Darwin de-abia prinde gustul, că încă puțin și mezinul va fi culcat la pământ. Totuși, ca prin minune, Martin rezistă la atacul decisiv al lui Darwin, alcătuit din lovituri laterale în urechi, numite

bubuituri, şi reuşi încă o dată să-l plesnească peste gură şi, atingându-şi întâmplător pantalonii albi, lăsă pe ei o amprentă roşie. Respira şuierând, era de-acum foarte puţin lucid, şi ceea ce era în faţa lui nu se mai numea deja Darwin – şi în general nu purta un nume omenesc, ci era doar un colos roz, alunecos, rapid, pe care trebuia să-l lovească din ultimele puteri. Reuşi să lovească bine şi strâns undeva, nu văzu unde, dar imediat o ploaie de pumni, din dreapta, din stânga, din toate părţile, se prăvăli asupra lui, el încercă să găsească o breşă în acest vifor, o găsi, bătu darabana într-un fel de pleavă plescăitoare, simţi imediat că îi zboară capul şi, alunecând, căzu peste Darwin, strângându-i cu coatele mâinile umede, fierbinţi. „Gata timpul!" se auzi deodată, din spaţii îndepărtate, vocea lui John şi luptătorii se desprinseră unul de celălalt. Martin se prăbuşi în iarbă; Darwin, râzând cu gura însângerată, se aşeză lângă el, îşi întinse cu gingăşie braţul peste umărul lui şi amândoi încremeniră cu capetele în piept şi răsuflând din greu.

„Trebuie să vă spălaţi", spuse John, iar Vadim, apropiindu-se cu teamă, începu să le cerceteze feţele stâlcite. „Poţi să te ridici?" îl întrebă Darwin cu compătimire; Martin dădu din cap şi, sprijinindu-se de el, se ridică şi porniră amândoi, îmbrăţişaţi, spre râu; John îi bătu peste spinările goale şi reci; Vadim se duse înainte, căută un loc ascuns, cu apă curată; Darwin îl ajută pe Martin să-şi spele bine faţa şi bustul, iar apoi Martin făcu acelaşi lucru pentru el – şi amândoi, încet şi compătimitor, se întrebau unul pe altul unde doare şi dacă nu ustură apa.

XXIX

Asfinţitul se revărsa de-acum în noapte, cîrpeau privighetorile, luncile fumegoase şi tufişurile întunecate de pe mal respirau umezeală. Cu canoea sa neagră, John dispăruse în ceaţa de pe râu. Vadim, stând iarăşi la pupa, licărea fantomatic prin beznă, tăcut, cu o lentoare lunatică îşi cufunda în apă prăjina fantomatică. Martin şi Darwin stăteau întinşi pe perne unul lângă celălalt, istoviţi, moleşiţi, umflaţi şi, cu cei trei ochi ai lor, se uitau la cerul pe care din când în când trecea câte o ramură verde. Şi acest cer, şi ramura, şi apa plescăind uşor, şi silueta lui Vadim, misterios înnobilată de dragostea lui pentru navigaţie, şi luminile colorate ale lampioanelor de hârtie de pe bărcile ce veneau din sens opus, şi gândul că zilele acestea se termină cu traiul la Cambridge, că pentru ultima dată alunecă tustrei pe râul îngust şi ceţos – toate acestea, pentru Martin, se contopeau în ceva uluitor şi fermecător, iar durerea de plumb din cap şi sfârşeala din umeri uneori i se păreau a fi şi ele de natură sublimă, romantică: tot aşa plutea, rănit, Tristan, singur cu harfa lui.

Încă o cotitură, şi iată malul. Malul pe care Martin coborî era foarte frumos, strălucitor, variat. Ştia totuşi, că unchiul Heinrich, de pildă, este ferm convins că aceşti trei ani de plutire pe apele de la Cambridge s-au scurs în van, pentru că Martin s-a distrat cu o plimbare filologică, nu prea lungă, în loc să-şi însuşească o profesie rodnică. Însă Martin, pe drept cuvant, nu înţelegea de ce un specialist în literatura rusă e mai prejos decât un inginer de căi de comunicaţie sau decât un comerciant. Află că în menajeria unchiului Heinrich – şi o menajerie are fiecare – exista şi vietatea

căreia în franceză i se spune „neagră", şi această vietate neagră era, pentru unchiul Heinrich, secolul douăzeci. Pe Martin acest lucru îl mira, deoarece i se părea că nu-ţi poţi imagina o epocă mai bună decât cea pe care o trăieşti. Nici o altă epocă nu mai avusese atâta strălucire, atâta temeritate, atâtea proiecte. Tot ce scânteiase în fostele secole – pasiunea pentru explorarea unor pământuri necunoscute, experienţe cutezătoare, fapte eroice ale unor oameni curajoşi, care orbeau sau se prefăceau în ţăndări, comploturi eroice, lupta unuia singur împotriva celor mulţi – toate acestea se manifestau acum cu o forţă nemaivăzută. Faptul că un om, care a pierdut la bursă un milion, se sinucidea cu sânge rece îl impresiona pe Martin la fel de mult ca, să zicem, moartea de bunăvoie a unui comandant de oşti, căzut cu pieptul în sabie. O reclamă pentru automobile, care strălucea clar într-un defileu sălbatic şi pitoresc, într-un loc cu desăvârşire inaccesibil de pe o stâncă alpină, îl încânta până la lacrimi. Serviabilitatea, tandreţea maşinilor foarte complicate sau foarte simple, cum ar fi, de exemplu, tractorul sau linotipul, îl făcea să-şi spună că bunătatea omenirii este atât de molipsitoare, încât i se transmite şi metalului. Când deasupra oraşului, uluitor de sus pe cerul albastru, un aeroplan cât un ţânţar emana litere albe ca laptele, de sute de ori mai mari decât el, repetând la dimensiuni divine parafa unei firme, Martin avea sentimentul că se întâmplă o minune. Iar unchiul Heinrich, hrănindu-şi vietatea neagră, vorbea cu groază şi dezgust despre asfinţitul Europei, despre oboseala postbelică, despre secolul nostru prea lucid, prea practic, despre invazia maşinilor moarte; în închipuirea lui, exista o legătură diabolică între foxtrot, zgârie-nori, moda feminină şi cocteiluri. Pe lângă asta, unchiului Heinrich i se părea că trăieşte într-o epocă de teribilă grabă şi era deosebit de amuzant când, în câte-o zi de vară, pe marginea

drumului montan, discuta cu abatele despre graba aceasta – iar norii pluteau atât de lin și calul bătrân, rozaliu al abatelui se scutura zgomotos de muște, clipind din genele albe, își lăsa în jos capul cu o mișcare plină de farmec și ronțăia pofticios iarba de pe lângă drum, tremurându-și pielea și mutându-și din când în când copita și, dacă discuția despre graba smintită a zilelor noastre, despre puterea dolarului, despre argentinienii care seduseseră toate fetele din Elveția se lungea prea mult, iar plantele cele mai moi se dovedeau a fi deja păscute în locul respectiv, calul înainta puțin, timp în care, scrâșnind, se rostogoleau roțile înalte ale șaretei, iar Martin nu-și mai putea lua ochii de la buzele blânde, albicioase ale calului, de la firele de iarbă lipite de zăbală. „Iată, de pildă, acest tânăr, spunea unchiul Heinrich, arătând cu bastonul spre Martin, a absolvit universitatea, una dintre cele mai scumpe universități din lume, și ia întrebați-l ce a învățat, de ce este capabil. N-am habar ce va face mai departe. Pe vremea mea, tinerii ajungeau medici, ofițeri, notari, iar el vrea pesemne să devină aviator sau dansator plătit." Martin nu știa pentru ce servea drept exemplu, însă, după toate probabilitățile, abatele pricepea paradoxurile unchiului Heinrich și surâdea înțelegător. Pe Martin îl iritau atât de tare aceste discuții, încât era gata să-i spună unchiului – și, vai, tatălui vitreg – o grosolănie, însă se oprea la timp, observând expresia deosebită care își făcea apariția pe chipul Sofiei Dmitrievna ori de câte ori pe Heinrich îl apuca elocința. Era o ironie mângâietoare, abia sesizabilă, și un fel de tristețe, și rugămintea mută de a-l ierta pe acest om ciudat – și încă ceva inexplicabil, foarte înțelept. Și Martin tăcea, răspunzându-i în taină unchiului Heinrich cam așa: „Nu-i adevărat că la Cambridge m-am ținut de flecuri. Nu-i adevărat că nu am învățat nimic. Columb, înainte de a se apuca peste umărul

occidental de urechea răsăriteană, a plecat incognito după informaţii în Islanda, ştiind că marinarii de acolo sunt oameni descurcăreţi şi umblaţi prin depărtări. Şi eu mă pregătesc să explorez un ţinut îndepărtat".

XXX

Sofia Dmitrievna nu-şi sâcâia fiul cu discuţiile plicticoase de care era amator Heinrich; ea nu-l întreba cu ce are de gând să se ocupe, considerând că totul se va aranja de la sine şi se bucura că-l are acum aproape, că e sănătos, spătos, bronzat, că joacă tenis, că vorbeşte cu vocea joasă, că se bărbiereşte zilnic şi o face să se îmbujoreze ca macul pe doamna Guichart, soţia unui comerciant local. Uneori se gândea că Rusia se va trezi deodată din visul urât, că bariera cu dungi se va ridica şi toţi se vor întoarce la vechile locuri – şi, Doamne, cum au crescut copacii, cum s-a micşorat casa, ce tristeţe şi fericire, cum miroase pământul... Dimineaţa îl aştepta pe poştaş cu atâta nerăbdare ca în timpul şederii fiului ei la Cambridge şi acum, când venea – şi venea foarte rar – câte o scrisoare pe numele lui Martin, într-un plic de instituţie, cu scrisul împăienjenit şi cu timbru de Berlin, ea simţea cea mai vie bucurie şi, înşfăcând scrisoarea, se grăbea spre camera lui. Martin era încă în pat, foarte ciufulit, trăgea din ţigară, ţinându-şi mâna lângă bărbie. El vedea în oglindă cum uşa se deschide ca o rană însorită şi vedea expresia deosebită de pe faţa roz, pistruiată a mamei; după buzele ei strânse, dar gata să se desfacă într-un zâmbet, ştia că are o scrisoare. „Astăzi n-ai nimic", spunea nepăsătoare Sofia Dmitrievna ţinându-şi mâna la spate, dar fiul ei întindea deja degetele nerăbdătoare şi amândoi râdeau, după care, nedorind să-i strice plăcerea, se

ducea la fereastră, își sprijinea coatele de pervaz, cuprinzându-și obrajii cu palmele, și, cu sentimentul fericirii desăvârșite, privea munții, o culme roz, îndepărtată, înzăpezită, care se putea vedea numai de la această fereastră. Martin, citind scrisoarea dintr-o suflare, se prefăcea mai satisfăcut decât era în realitate, așa că Sofia Dmitrievna își închipuia că aceste scrisori ale micuței Zilanova sunt pline de gingășie și, probabil, ar fi simțit o tristă supărare pentru fiul ei dacă ar fi avut prilejul să le citească. Și-o amintea, cu o stranie claritate, pe Zilanova cea mică: o fetiță palidă, cu părul negru, totdeauna bolnavă de anghină sau în convalescență după o anghină, cu gâtul bandajat sau îngălbenit de iod; își amintea cum o dată l-a dus pe Martin la Zilanovi, la sărbătoarea bradului de Crăciun și mica Sonia era într-o rochie albă cu volănașe și cu un cordon lat de mătase pe șolduri. Dar Martin nu ținea minte acest episod, brazi fuseseră mulți, sărbătorile se amestecau, numai un singur lucru și-l amintea clar, pentru că se repeta întotdeauna: mama spunea că e timpul să meargă acasă și-și băga degetele după gulerul bluzei lui de marinar, verificând dacă nu e prea transpirat de atâta hârjoană, iar el încă dădea să se repeadă încotrova, cu o uriașă pocnitoare aurie în mână, dar strânsoarea mamei era hotărâtă și iată că se trăgeau pe el pantalonașii de lână, care mai că nu-i ajungeau până la subsuori, era încălțat cu bocancii, i se punea pe umeri scurta de blană, cu o copcă strânsă la gât, i se ridica gluga care-l gâdila dezgustător – și, iată, curcubeul geros al felinarelor alunecă pe geamurile caleștii. Pe Martin îl emoționa faptul că, și atunci, și acum, expresia din ochii mamei era aceeași, că și acum îl mângâia ușor pe gât când el se întorcea de la tenis și că îi aducea scrisoarea de la Sonia cu aceeași gingășie cu care, cândva, îi adusese pușca cu aer comprimat, într-o cutie lungă de carton, comandată din Anglia.

Puşca nu era chiar aşa cum se aşteptase, nu coincidea cu cea visată, la fel cum nici scrisorile Soniei nu erau cum şi le-ar fi dorit. Sonia scria rar, scria cumva convulsiv, nu descoperea nici un cuvânt tainic şi el era nevoit să se mulţumească cu expresii de tipul: „îmi amintesc adesea de bunul, vechiul Cambridge" sau: „cele bune, simpatica mea floricică, îţi strâng laba". Îi dădea de ştire că lucrează, dactilografia şi stenografia, că e de rău cu Irina – isterie după isterie –, că tatălui ei nu-i ieşise nimic cu ziarul şi acum pune la punct o afacere editorială, că uneori în casă n-au nici un ban, că-i foarte trist, că au o mulţime de cunoştinţe şi că te înveseleşti nespus văzând că la Berlin tramvaiele sunt verzi şi că berlinezii joacă tenis cu gulere scrobite şi bretele. Martin răbdă, răbdă toată vara, toamna şi iarna şi odată, într-o zi de aprilie, îl anunţă pe unchiul Heinrich că pleacă la Berlin. Acesta se bosumflă şi spuse nemulţumit: „Mi se pare, prietene, că n-are nici un rost. Ai timp să vezi Europa – chiar m-am gândit să te iau, la toamnă, împreună cu mama, în Italia. Dar nici nu se poate să hoinăreşti la nesfârşit. Pe scurt, vreau să-ţi propun să-ţi pui la încercare tinerele forţe la Geneva... (Martin ştia bine despre ce-i vorba – de câteva ori se şi insinuase această discuţie nenorocită despre o cameră de comerţ a fraţilor Petit, cu care unchiul Heinrich era în relaţii de afaceri.) Să-ţi pui la încercare tinerele forţe, repetă unchiul Heinrich. În acest secol drastic, în acest secol foarte pragmatic, un tânăr trebuie să înveţe să-şi câştige pâinea şi să-şi croiască un drum în viaţă. Ştii perfect engleza. Corespondenţa din străinătate e un lucru extrem de interesant. Cât despre Berlin... Nu prea eşti tare la germană, nu-i aşa? Nu văd ce-ai putea face acolo". „Să presupunem că nimic", spuse Martin posac. Unchiul Heinrich îl privi mirat. „Ciudat răspuns. Nu ştiu ce-ar fi gândit tatăl tău despre un asemenea

răspuns. Mi se pare că el, ca și mine, ar fi fost mirat că un tânăr sănătos și puternic disprețuiește orice muncă. Înțelege, înțelege, adăugă grăbit unchiul Heinrich, remarcând că Martin roșise într-un mod neplăcut, nu sunt deloc meschin. Slavă Domnului, sunt destul de bogat ca să-ți asigur viitorul – consider că asta-i o onoare și o bucurie pentru mine, dar din partea ta ar fi o nebunie să nu muncești. Europa trece printr-o criză nemaiauzită. Oamenii își pierd averile cât ai clipi din ochi. Așa-i, nu e nimic de făcut, trebuie să fii pregătit pentru orice." „N-am nevoie de banii tăi", spuse Martin încet și cu grosolănie. Unchiul Heinrich se prefăcu că nu a auzit, dar ochii i se umplură de lacrimi. „Chiar n-ai ambiție? întrebă el. Chiar nu te gândești la o carieră? Noi, cei din familia Edelweiss, am știut întotdeauna să muncim. Bunicul tău a fost mai întâi un profesor particular sărac. Când a cerut-o în căsătorie pe bunica ta, părinții ei l-au alungat din casă. Și iată – peste un an se întoarce director al unei firme de export, și atunci, firește, toate obstacolele au fost înlăturate..." „N-am nevoie de banii tăi, repetă Martin și mai încet. Cât despre bunicul, e o legendă stupidă de familie, și tu știi asta." „Ce-i cu el, ce-i cu el? începu să bâiguie speriat unchiul Heinrich. Cu ce drept mă jignești? Ce rău ți-am făcut? Eu, care întotdeauna..." „Într-un cuvânt, plec la Berlin", îl întrerupse Martin și, tremurând, ieși din cameră.

XXXI

Seara avu loc împăcarea, cu îmbrățișări, smiorcăieli, tuse tandră – dar Martin o ținu pe-a lui. Sofia Dmitrievna, simțindu-i dorul de Sonia, îi era complice și îi zâmbi încurajator când el urcă în automobil.

De îndată ce casa dispăru din vedere, Martin schimbă locul cu şoferul şi ţinând volanul uşor, aproape gingaş, ca pe ceva viu şi preţios, privind cum maşina puternică înghite şoseaua, simţea aproape acelaşi lucru ca în copilărie când, aşezându-se pe duşumea astfel încât pedalele pianului să-i vină sub tălpi, ţinea între picioare un taburet rotativ, rotund şi-l manevra ca pe un volan, lua în viteză curbe extraordinare, apăsând mereu pedala (motiv pentru care pianul bolborosea) şi-şi mijea ochii din pricina vântului imaginar. Apoi călători cu un vagon german, în care pe pereţi erau hărţi mici, dar care reprezentau tocmai zonele prin care trenul respectiv nu trecea – Martin se desfăta cu această călătorie, mânca ciocolată, fuma, băga mucul sub capacul de fier al scrumierei pline de cadavre de ţigări. La Berlin ajunse seara şi, privind din vagon străzile deja iluminate, retrăi impresia din copilărie a Berlinului, ai cărui locuitori norocoşi pot vedea în fiecare zi un tren cu rută fabuloasă, care pluteşte pe podul negru deasupra străzii cotidiene, şi prin aceasta Berlinul se deosebea de Petersburg, unde circulaţia feroviară era ascunsă ca un mister. Dar peste o săptămână, după ce se familiariză cu oraşul, lui Martin îi era de-acum imposibil să refacă acel unghi de vedere din care contururile i se păreau cunoscute – ca în cazul unei întâlniri cu un om pe care nu l-ai văzut mulţi ani, îi recunoşti mai întâi figura şi vocea, dar când te uiţi mai bine – imediat răzbate oribil la suprafaţă tot ceea ce timpul a făcut pe neobservate, se modifică trăsăturile, se distruge asemănarea şi stă în faţa ta un om necunoscut, înghiţitorul satisfăcut al micului şi fragilului său dublu, pe care de-acum îţi va fi greu să ţi-l imaginezi – doar dacă nu cumva te va ajuta întâmplarea. Când Martin, intenţionat, vizita acele străzi din Berlin, acea intersecţie, acea piaţă pe care le văzuse în copilărie, nimic, nimic nu-i emoţiona sufletul,

însă în schimb, când simţea un miros întâmplător de cărbune sau de benzină arsă, când vedea nuanţa deosebit de palidă a cerului prin muselina perdelei, când tremurau sticlele geamului trezite de un camion, era într-o clipă copleşit de acel miros orăşenesc, specific, palid-matinal, pe care-l avusese cândva Berlinul pentru el. Magazinele de jucării de pe strada cândva elegantă acum se răriseră, locomotivele din ele se urâţiseră, erau mai mici, mai prozaice. Caldarâmul acestei străzi era sfârtecat, muncitori în vestoane dădeau găuri, făceau fum, săpau gropi adânci, aşa că trebuia să treci pe podeţe şi uneori chiar prin nisipul afânat. În panopticul din pasaj îşi pierduseră splendoarea terbilă omul cu giulgiu, care ieşea energic din mormânt, şi femeia de fier hărăzită unui supliciu extraordinar. Când Martin se dusese să caute pe Kurfürstendamm uriaşul *skating-rink* de la care îi rămăseseră în amintire rostogolirea vuitoare a rotilelor, uniforma roşie a instructorilor, cochilia orchestrei, săratul tort mocca servit în lojile circulare şi *pas-de-patineur* pe care el îl dansa acompaniat de orice muzică, ridicând când patina din dreapta, când pe cea din stânga, şi, Doamne, ce trântă luase o dată – descoperi că toate acestea dispăruseră. Şi Kurfustendammul se schimbase, se maturizase, se lungise, şi undeva – poate sub o clădire nouă, poate pe un loc viran – era mormântul marelui complex de tenis, cu douăzeci de terenuri, unde de vreo două ori Martin jucase cu maică-sa, care, servind mingea de jos, spunea cu vocea limpede „*play*“ şi, alergând, îşi foşnea fusta. Acum, fără să iasă din oraş, ajunse la Grünewald, unde locuia familia Zilanov şi află de la Sonia că n-are rost să meargă după cumpărături la Wertheim şi că nu-i deloc obligatoriu să frecventeze Wintergarten – unde altădată tavanul înalt era ca un sublim cer înstelat şi în loje, la mesele sfinte, stăteau ofiţeri prusaci, strânşi în corsete, iar pe scenă

douăsprezece fetişcane cu picioarele dezgolite cântau cu voci guturale şi, ţinându-se de mâini, se unduiau de la dreapta la stânga şi invers şi aruncau în sus douăsprezece picioare albe, şi micul Martin rămăsese cu gura căscată, dându-şi seama că acestea erau drăguţele, modestele englezoaice care, ca şi el, veneau dimineaţa la patinoarul de lemn.

Dar poate că cel mai neaşteptat aspect al acestui Berlin nou, mult lăţit, atât de liniştit, de rural, de stângaci în comparaţie cu oraşul zgomotos, înghesuit şi elegant al copilăriei lui Martin – cel mai neaşteptat aspect era Rusia dezinvoltă, zgomotoasă, care trăncănea pretutindeni – în tramvaie, la colţuri, în magazine, în balcoanele caselor. Cu vreo zece ani în urmă, într-unul din visele sale profetice (fiecare om cu multă imaginaţie are vise profetice, aceasta este matematica iluziilor), adolescentul Martin din Petersburg se visase exilat şi îi dădeau lacrimile când, pe un peron imaginar, iluminat bizar de tulbure, făcuse cunoştinţă fără să vrea – cu cine?... cu un compatriot care şedea pe un cufăr, într-o noapte de frisoane şi întârzieri – şi ce discuţii extraordinare avuseseră! Pentru aceste roluri de compatrioţi, lua pur şi simplu ruşi remarcaţi în timpul călătoriilor făcute în străinătate – familia de la Biarritz, cu guvernantă, guvernant, un lacheu bărbierit şi un boldei roşcovan, pe frumoasa doamnă blondă de la Kaiserhoful berlinez sau pe domnul din coridorul Nord-Expresului, un ins în vârstă, cu căciula neagră, despre care tatăl lui spusese în şoaptă că este „scriitorul Boborîkin“[1] – şi, alegându-le costume şi replici potrivite, îi trimitea, în vederea întâlnirii cu el, în cele

1. Piotr Dmitrievici Boborîkin (1836-1921) – scriitor rus foarte prolific, autorul a aproape o sută de romane, nuvele, piese de teatru, lucrări de istorie a literaturii ruse şi occidentale, de memorialistică.

mai depărtate locuri de pe pământ. Acum acest vis întâmplător – consecinţă a Dumnezeu ştie ce cărţi pentru copii – se realizase în totalitate şi chiar întrecuse măsura. Când, în tramvai, o doamnă grasă şi sulemenită se agăţase posomorâtă de curea şi, tunând cu bogate sunete ruseşti, îi spusese peste umăr însoţitorului ei, un bătrân cu mustăţi cărunte: „Extraordinar, chiar că-i extraordinar – nici unul din mitocanii ăştia nu-ţi cedează locul", Martin sărise în picioare şi, repetând cu un zâmbet strălucitor ceea ce, cândva, în visele adolescentine, îşi imaginase întâmplător, exclamă: „Poftiţi!" – după care, pălind imediat de emoţie, se agăţase la rândul lui de curea. Nemţii paşnici, pe care dama îi făcea mitocani, erau toţi obosiţi, flămânzi, harnici, iar sandviciurile cenuşii pe care le mâncau în tramvai le erau necesare, chiar dacă îi enervau pe ruşi: prânzurile adevărate erau scumpe în anul acela şi când Martin schimba în tramvai câte un dolar – în loc să investească acest dolar într-o avere imobilă – taxatorului îi tremurau mâinile de bucurie şi de uimire. Martin câştiga dolarii într-un mod special, de care era foarte mândru. Ce-i drept, munca era de ocnaş. Din luna mai, când dăduse peste această muncă (datorită simpaticului neamţ rus Kinderman, care dădea deja de doi ani lecţii de tenis bogătaşilor întâmplători) şi până la mijlocul lui octombrie, când se întorsese la maică-sa ca să-şi petreacă iarna, şi apoi iarăşi toată primăvara, Martin lucra aproape zilnic de dimineaţă până la asfinţitul soarelui – ţinând în mâna stângă cinci mingi (Kinderman putea ţine şase), le expedia câte una peste fileu cu aceeaşi lovitură lină de rachetă, în timp ce, în cealaltă jumătate de teren, un elev în vârstă, încordat (sau o elevă) se concentra s-o lovească şi de obicei n-o nimerea. La început Martin obosea atât de tare, atâta durere simţea în umărul drept, aşa îl usturau picioarele, că, venind acasă, se întindea

imediat în pat. Din pricina soarelui părul i se deschisese la culoare, faţa i se făcuse mai oacheşă – părea negativul propriei lui fiinţe. Văduva de maior, gazda lui, faţă de care, pentru mai mult mister, îşi ascundea profesia, presupunea că sărmanul este nevoit, ca – din păcate – mulţi intelectuali, să facă munci necalificate, să care pietre, de pildă (de aici pielea bronzată), şi se jenează de acest lucru, ca orice om delicat. Ea ofta delicat, la rândul ei, şi-l servea seara cu salam, trimis de fiica ei de la moşia din Pomerania. Femeia era enormă la statură, cu faţa roşie, duminica se stropea cu apă de colonie, ţinea în camera ei un papagal şi o broască-ţestoasă. Pe Martin îl considera un chiriaş ideal: stătea rar acasă, nu primea musafiri şi nu utiliza baia (aceasta era foarte bine înlocuită de duşul de la club şi de lacul Grunewald). Această baie, pe dinăuntru, era toată tapisată cu fire de păr de-ale gazdei; sus, pe o frânghie, se uscau, mirosind urât, nişte cârpe fără nume, iar pe perete era sprijinită o bicicletă veche, prăfuită şi ruginită. De altminteri, era complicat să ajungi la baie: într-acolo ducea un coridor lung, întunecos, neobişnuit de colţuros, ticsit cu tot felul de vechituri. Însă camera lui Martin nu era rea deloc, ci chiar foarte simpatică, cu obiecte de lux, cum ar fi o pianină încuiată cu cheia de la facerea lumii sau barometrul masiv, complicat, care se stricase cu vreo doi ani înaintea ultimului război – iar deasupra canapelei, pe peretele verde, ca o amintire permanentă, binevoitoare, se înălţa din valurile bockliniene acelaşi bătrân, gol, cu tridentul în mână, personaj care – într-o ramă mai simplă – înviora salonul Zilanovilor.

XXXII

Când veni pentru prima dată la ei, le văzu apartamentul întunecat, ieftin, alcătuit din patru camere şi bucătărie, unde, pe masă, pieptănată altfel decât o ştia, şedea Sonia, cu desăvârşire străină, care îşi bălăngănea picioruşele cu ciorapi remaiaţi, se smiorcăia şi curăţa cartofi. Martin înţelese că, în afară de necazuri, nu are la ce se aştepta de la Sonia şi că degeaba a bătut drumul până la Berlin. Totul îi era străin la ea: şi puloverul de nuanţa bronzului, şi urechile dezgolite, şi vocea răcită – o sâcâia un guturai puternic, împrejurul nărilor şi sub nas pielea îi era roză, ea curăţa cartofi, îşi sufla nasul şi, după ce şi-l sufla, măcăia abătută şi iar jupuia cu cuţitul spirale de coajă cafenie. La cină se servi caşă de hrişcă, margarină în loc de unt; Irina veni la masă ţinând în braţe un motănel de care nu se despărţea şi îl întâmpină pe Martin cu un teribil râset de bucurie. Şi Olga Pavlovna, şi Elena Pavlovna îmbătrâniseră în acest an şi începuseră să semene şi mai mult între ele, numai Zilanov era neschimbat şi tăia pâinea tot cu vigoarea de altădată. „Am auzit – (cleaf, cleaf) – că Gruzinov e la Lausanne, dumneata – (cleaf) – nu l-ai întâlnit? E un bun prieten al meu, un om cu o voinţă extraordinară." Martin n-avea nici cea mai vagă idee cine este Gruzinov, dar nu întrebă nimic, temându-se să n-o fesţelească. După cină Sonia spălă farfuriile, iar el le şterse şi sparse una. „Să înnebuneşti, mi s-a înfundat, spuse ea apoi îl lămuri: Nu de lucruri vorbesc, de nas. De fapt, şi cu lucrurile mi s-a înfundat." Apoi coborî ca să-i descuie uşa – şi la apăsarea butonului ceva clănţăni foarte amuzant şi se aprinse lumina pe scară, iar Martin tuşi şi nu reuşi să rostească nici unul dintre cuvintele

pe care avea de gând să i le spună Soniei. După aceea urmară seri cu totul altfel – numeroşi musafiri, dansuri la gramofon, dansuri în cafeneaua din apropiere, întunericul din micul cinematograf de după colţ. Din toate părţile apăreau pe lângă Martin oameni noi, nebulozităţile năşteau lumi şi, iată, căpăta anumite nume şi chipuri tot ceea ce era rusesc, împrăştiat prin tot Berlinul, tot ceea ce-l tulbura atât de tare pe Martin – fie, pur şi simplu, un crâmpei dintr-o discuţie domestică purtată în mijlocul mulţimii care foia pe trotuare, cuvinţelul cameleonic – dolari, dolăraşi, dolărei – sau cearta vreunui cuplu, prinsă din zbor: „doar îţi spun..." – pentru vocea feminină, „asta-i şi basta" – pentru cea masculină sau, în sfârşit, un om care, într-o noapte de vară, dându-şi capul pe spate, bate din palme sub o fereastră luminată şi strigă un prenume sonor şi un patronimic, iar acestea fac să se cutremure strada şi goneşte brusc, scrâşnind nervos din pneuri, un taxi care mai că nu l-a călcat pe zgomotosul musafir ce se şi trăsese în mijlocul străzii ca să vadă dacă nu cumva, ca prostul, a apărut la fereastră omul de care avea nevoie. Prin intermediul lui Zilanov, Martin cunoscu mulţi oameni, în preajma cărora se simţi la început ignorat şi străin. Într-o anumită privinţă, repeta experienţa pe care o avusese sosind la Londra. Şi acum, când în apartamentul scriitorului Bubnov, în valuri mici, se desfăşura o conversaţie ticsită de nume şi Sonia, care ştia tot, îl privea pieziş, cu ironică milă, Martin roşea, se pierdea, se pregătea să-şi lanseze cuvântul şubred pe valurile discursurilor străine, dar astfel încât cuvântul să nu se răstoarne imediat, şi tot nu se putea hotărî, aşa că tăcea: în schimb, ruşinându-se de starea de înapoiere a cunoştinţelor sale, citea mult noaptea şi în zilele ploioase şi foarte curând se deprinsese cu acea miasmă specială – miasma bibliotecilor de închisoare – pe care o emana literatura sovietică.

XXXIII

Scriitorul Bubnov – care remarca întotdeauna cu plăcere cât de multe nume literare importante ale secolului douăzeci încep cu litera „b" – era un bărbat robust de treizeci de ani, deja chel, cu fruntea uriaşă, cu orbitele adânci şi cu bărbia pătrată. Fuma pipă – sugându-şi puternic obrajii la fiecare pufăială –, purta o cravată veche în formă de fundiţă şi îl considera pe Martin filfizon şi european. Pe Martin, în schimb, îl captiva vorbirea lui energică, rotundă şi gloria scriitoricească, întru totul meritată. Începând să scrie pe când se afla de-acum în străinătate, în trei ani Bubnov tipărise trei cărţi excelente, lucra la a patra, al cărei erou era Cristofor Columb – mai precis, un diac rus, care printr-o minune ajunsese matroz pe una din caravelele lui Columb – şi deoarece Bubnov nu ştia nici o limbă în afară de rusă, pentru adunarea unor materiale existente la Biblioteca de Stat îl lua cu plăcere pe Martin, când acesta era liber. Martin nu ştia prea bine nemţeşte şi de aceea se bucura când textul se nimerea să fie în franceză, engleză sau – şi mai bine – în italiană : ce-i drept, cunoştea această limbă mai rău decât germana, dar mica sa ştiinţă şi-o preţuia în mod deosebit, amintindu-şi cum îl traducea pe Dante împreună cu melancolicul Teddy. Pe Bubnov îl vizitau scriitori, ziarişti, tineri poeţi cu coşuri pe faţă – după părerea lui Bubnov, toţi aceştia erau oameni mediocri ca talent, aşa că era drept ca el să domnească printre ei ; asculta, acoperindu-şi ochii cu palma, poezia de rigoare despre dorul de patrie sau despre Petersburg (cu invariabila prezenţă a Călăreţului de Aramă), iar apoi spunea, ciupindu-şi bărbia bine bărbierită : „Da, e bine" şi repeta, fixându-şi într-un punct ochii căprui,

puţin albicioşi, ca de câine: „E bine", cu o nuanţă mai puţin convingătoare; şi din nou, schimbându-şi direcţia privirii, zicea: „Nu-i rău"; iar apoi: „Numai că, ştii, Petersburgul dumitale e prea portativ"; şi, micşorându-şi treptat aprecierea, ajungea, cu voce surdă, oftând, să bombăne: „Toate astea sunt altceva decât este nevoie" şi clătina mâhnit din cap, după care, cu strălucire, cu încântare, îşi uşura sufletul cu un vers de Puşkin – şi când odată un tânăr poet, care se supărase, i-a replicat: „Acesta-i Puşkin, iar acesta-s eu" – Bubnov s-a gândit şi i-a spus: „Şi totuşi versurile dumitale sunt mai proaste". De altfel, se întâmpla şi ca textul cuiva să fie într-adevăr bun, iar Bubnov – mai ales dacă acesta era scris în proză – se făcea neobişnuit de posac şi timp de câteva zile nu era în apele lui. Cu Martin care, în afară de scrisorile pentru maică-sa, nu scria nimic (şi din această pricină fusese poreclit de un ins cu umor „doamna noastră de Sévigne[1]"), Bubnov întreţinea o prietenie sinceră şi netemătoare şi o dată, după a treia halbă de „Pilsner", umflat tot cu berea blondă, îndesat şi transparent, începu să vorbească gânditor (şi aceasta îi amintea Iaila, focul de tabără) despre o fată, în fiinţa căreia cântă sufletul, cântă ochii şi care are pielea palidă ca porţelanul – după care, privindu-l înverşunat pe Martin, zise: „Da, e banal, dulceag, dezgustător, ptiu... dispreţuieşte-mă, spune-mi că sunt lipsit de talent, dar o iubesc. Numele ei e ca o cupolă, ca freamătul aripilor de porumbel, văd lumina numelui ei, deosebita lumină *kana-inum* a vechilor înţelepţi khadiri – lumina dintr-acolo, dinspre răsărit – o, asta e o taină mare, o taină teribilă"; apoi, cu o şoaptă disperată, adăugă: „Frumuseţea femeii

1. Marie de Rabutin-Chantal Sévigné, marchiză (1626-1696), scriitoare franceză.

e teribilă, mă înţelegi, e teribilă. Şi are pantofii peticiţi, peticiţi...".

Martin se jena şi încuviinţa din cap. Cu Bubnov se simţea întotdeauna ciudat, ca într-un vis şi nu prea avea încredere nici în el, nici în sacerdoţii khadiri. Ceilalţi cunoscuţi ai Soniei, cum ar fi, de exemplu, veselul, dinţosul Kallistratov, fost ofiţer, care acum se ocupa de cărăuşie cu camionul, sau simpatica Veretennikova, albă la faţă, cu sânii mari, care cânta la chitară şi interpreta cu un contralto sonor „E-o stâncă pe Volga", sau tânărul Iogolevici, un ochelarist inteligent, caustic, tăcut, care îi citea pe Proust şi Joyce – toţi aceştia erau mult mai simpli decât Bubnov. Aceşti prieteni ai Soniei se amestecau cu cunoscuţii în vârstă ai părinţilor ei – toţi oameni onorabili, activi social, curaţi, care-şi meritau cu prisosinţă un viitor necrolog de o sută de rânduri ca de cristal. Însă când, într-o zi de iulie, murise pe stradă bătrânul Iogolevici, în urma unui atac de cord care-l făcuse să geamă şi să se prăbuşească cu faţa în sus, iar în ziarele ruseşti se scria foarte mult despre pierderea de neînlocuit şi despre acest om cu adevărat harnic şi Mihai Platonovici, cu servieta sub braţ, mergea printre primii în urma sicriului, printre trandafiri şi mormintele evreieşti de marmură, lui Martin i se părea că cuvintele din necrolog: „a iubit cu înflăcărare Rusia" şi: „întotdeauna şi-a ţinut peniţa sus" îl înjosesc cumva pe răposat prin faptul că tot ele, adică aceste cuvinte, puteau fi utilizate şi cu privire la Zilanov, şi cu privire la însuşi autorul necrologului, care era o persoană foarte bine cunoscută. Lui Martin îi părea rău de originalitatea răposatului – care într-adevăr era de neînlocuit –, de gesturile, barba, ridurile lui sculpturale, de sfiosul lui zâmbet neaşteptat, de nasturele de la haină, care se ţinea într-o aţă, de felul în care el lingea timbrul înainte de a-l pune pe plic şi a-l presa plesnindu-l cu

pumnul. Acestea erau, într-un sens, mai preţioase decât meritele lui obşteşti, pentru care exista acest clişeu comod – şi, cu un salt ciudat al raţionamentului, Martin se jură în sinea lui că nu va face niciodată parte dintr-un partid, nu va fi prezent la nici o şedinţă, niciodată nu va fi personajul căruia i se oferă cuvântul sau care deschide dezbaterile şi simte toate entuziasmele atitudinii sale cetăţeneşti. Şi adeseori Martin se mira de ce nu poate discuta nicidecum despre planurile sale intime cu Zilanov, cu toţi aceşti activişti, cu aceşti ruşi onorabili, care îşi iubesc dezinteresat patria.

XXXIV

Dar Sonia, Sonia... De la gândurile nocturne despre expediţie, de la convorbirile literare purtate cu Bubnov, de la muncile lui zilnice de pe terenul de tenis, iarăşi şi iarăşi se întorcea la ea, apropia pentru el chibritul de plita cu gaz pe care imediat, cu un pufnet puternic, focul albastru îşi scotea toate ghearele. Era inutil să discute cu ea despre dragoste, însă o dată, conducând-o acasă de la cafeneaua unde sorbiseră cu paiul punci suedez, ascultând scârţâitul de vioară al unui român, simţi atâta gingăşie din pricina nopţii calde şi din pricina faptului că în fiecare casă a scării stătea câte un cuplu nemişcat – aşa acţionară asupra lui râsetele şi şoaptele şi tăcerea lor subită şi clătinarea întunecoasă a florilor de liliac din grădini şi umbrele ciudate cu care lumina felinarului inviora cheresteaua unei case în reconstrucţie – încât îşi uită brusc obişnuita teamă ca nu cumva Sonia să-l ia în râs – şi, ca printr-o minune, începu să vorbească – şi despre ce? – despre Horaţiu... Da, Horaţiu a trăit la Roma, iar Roma semăna cu un sat mare, unde, de altfel, erau

multe clădiri din marmură – dar tot aici copiii fugă reau câte un câine turbat, tot aici se tăvălea în noroi câte o scroafă cu purcelușii ei negri – și peste tot se construia, bocăneau dulgherii, trecea câte o căruță cu marmură de Liguria sau cu un pin uriaș însă spre seară zgomotul înceta, așa cum se potolea Berlinul și pentru cea din urmă oară zornăiau lanțurile dughenelor încuiate pentru noapte, la fel cum zornăiau, coborâte, obloanele prăvăliilor berlineze, și Horațiu pășea pe Câmpia lui Marte, plăpând, dar cu burtă, chel și cu urechile mari, într-o togă murdară, și auzea șoaptele gingașe ale discuțiilor de sub porticuri, râsetele minunate din ungherele întunecoase.

„Ești atât de drăguț, îi spuse Sonia deodată, încât trebuie să te sărut. Numai ai răbdare să ne îndepărtăm de aici.“ Lângă un gard de fier forjat, peste care atârna frunzișul, Martin o trase pe Sonia la piept și, ca să nu piardă nimic din acest minut, nu închise ochii, sărutându-i încet buzele reci și moi, urmări reflexiile palide de pe obrajii ei, tremurul pleoapelor ei coborâte: pleoapele se ridicară o clipă, dezgolind strălucirea umedă și oarbă, se închiseră la loc, și ea tremura și-și întindea buzele și deodată, cu palma, îi împinse fața și, clănțănind din dinți, îi spuse cu jumătate de voce că nu mai trebuie, te rog, nu mai trebuie.

„Dar dacă iubesc pe altul?“ îl întrebă Sonia cu o vioiciune neașteptată, după ce porniră iarăși pe stradă. „E îngrozitor“, spuse Martin și simți că existase o clipă când o putuse păstra pe Sonia – și că acum îi alunecase iar printre degete. „Ia-ți mâna, mă deranjează la mers, ai niște maniere de băiat de prăvălie“, îi spuse ea deodată și ultima speranță, atingerea caldă a umărului ei, a antebrațului îi dispăru și ea de sub palmă. „El măcar are talent, continuă Sonia, pe când tu ești un nimeni, doar un domnișor pus pe călătorii.“ „Care el?“ Ea nu-i răspunse nimic și tăcu până acasă. Dar la

despărțire îl mai sărută o dată, punându-și pe umărul lui mâna dezgolită și, cu o figură serioasă, pășind îndesat, încuie ușa pe dinăuntru, iar el o urmări prin sticla ușii cum urcă treptele, mângâind balustrada – și, iată, a dispărut după colț – și, iată, s-a stins lumina.

„Cu Darwin a făcut pesemne la fel", se gândi Martin și simți dorința irezistibilă de a-și vedea prietenul; însă Darwin era departe, în America, trimis acolo de un ziar londonez. Și a doua zi se șterse urma acestei seri, ca și cum nu ar fi existat, și Sonia plecă cu niște prieteni în afara orașului, la Insula Păunilor, unde organizaseră un picnic cu scăldat, Martin nici nu știa măcar de asta – și seara, când venea la ea acasă, ducând sub braț un câine mare de pluș cu o fundă de culoarea zmeurei, pe care-l cumpărase cu cinci minute înainte de închiderea magazinului, întâlni pe stradă tot grupul lor care se întorcea, iar Sonia avea pe umeri haina lui Kallistratov și între ea și Kallistratov răbufnea o glumă, al cărei sens nimeni nu se ostenea să i-l explice lui Martin.

Atunci el îi scrise o scrisoare și lipsi câteva zile; ea îi răspunse peste zece zile cu o vedere color: un tânăr drăguț se apleacă din spate spre o bancă verde pe care stă o tânără drăguță, admirând un buchet de trandafiri; în partea de jos a vederii, cu litere aurii, era tipărit un vers în limba germană: „Să nu repete inima ceea ce spun florile". „Ce simpatici sunt! scria Sonia pe verso. Ăștia-s ai noștri! Și uite ce-i: vino, mi s-au rupt trei corzi de la rachetă." Și nici o vorbă despre scrisoare. În schimb, în cursul uneia dintre primele întâlniri, ea îi zise: „Ascultă, e o prostie, ai putea să-ți iei, în sfârșit, o zi liberă. O să-ți țină locul Kinderman". „El are orele lui", spuse nehotărât Martin, dar discută totuși cu Kinderman și, iată, într-o zi extraordinară, absolut fără nici un nor, Martin și Sonia plecară în împrejurimile orașului, unde erau lacuri, stufărișuri,

pini şi Martin se străduia eroic să se ţină de promisiunea pe care i-o dăduse, nu făcea ochi de marmeladă – expresia ei – şi nu încerca s-o atingă. Din acea zi, datorită unui pretext întâmplător, începu între ei o serie de discuţii speciale. Dorind să uimească imaginaţia Soniei, Martin făcu o aluzie foarte vagă cu privire la faptul că a intrat într-o organizaţie secretă, care pune la punct nişte operaţii de spionaj. Ce-i drept, asemenea organizaţii existau, ce-i drept, cunoştinţa lor comună, locotenentul Melkih, după cum se spunea, se deplasase de două ori undeva, ce-i drept, Martin căuta şansa de a se împrieteni cu acesta (o dată chiar îi oferise o cină) şi regreta că nu s-a întâlnit în Elveţia cu Gruzinov, de care pomenise Zilanov şi care, după cum rezulta din informaţiile obţinute, era omul marilor aventuri, terorist, complotist, conducătorul recentelor răscoale ţărăneşti. „N-am ştiut că te gândeşti la asemenea lucruri. Numai să ştii: dacă într-adevăr ai intrat în organizaţie, e o prostie să vorbeşti imediat despre asta." „Ah, am glumit", spuse Martin şi îşi mijì misterios ochii, pentru ca Sonia să creadă că intenţionat a transformat totul într-o glumă. Însă ea nu pricepu această subtilitate; întinsă pe pământul uscat, aşternut cu cetină, sub pinii ale căror trunchiuri erau împestriţate de soare, îşi puse sub cap mâinile goale, arătându-i splendidele vâlcele de sub braţe, bărbierite de curând, care acum păreau haşurate cu creionul şi spuse că e ciudat: şi ea se gândeşte mereu la aşa ceva – există pe lume o ţară în care muritorilor de rând le e interzisă intrarea. „Cum s-o numim?" întrebă Martin, care-şi amintise subit jocurile cu Lida pe litoralul din Crimeea. „Să fie ceva nordic, îi răspunse Sonia. Uite o veveriţă." Veveriţa, jucându-se de-a v-aţi ascunselea, se strecură în salturi pe trunchiuri şi dispăru. „De pildă – Zoorlanda, spuse Martin. De ea pomenesc normanzii." „Sigur că da, Zoorlanda", se declară îndată Sonia de acord, iar

el zambi larg, întru câtva era uimit de faptul că o descoperise capabilă să viseze. „Pot să dau jos de pe tine o furnică?" întrebă el între paranteze. „Depinde de unde." „De pe ciorap." „Cară-te, drăguţo, îi spuse ea furnicii, îi dădu un bobârnac şi continuă: Acolo sunt ierni reci şi ţurţurii de sub streşini alcătuiesc un sistem întreg, ca tuburile de orgă – apoi totul se topeşte şi se face foarte apos, iar pe zăpadă sunt puncte ca de funingine; de fapt, ştii, aş putea să-ţi povestesc totul: că, de pildă, s-a dat o lege ca tuturor locuitorilor să li se bărbierească ţestele şi de aceea acum oamenii cei mai influenţi sunt frizerii." „Egalitatea dintre capete", spuse Martin. „Da. Şi, firește, cel mai bine e de inşii cu chelie." „Şi, ştii, Bubnov ar fi fericit", strecură Martin o glumă. La auzul acestor cuvinte, cine ştie de ce, Sonia se supără şi îşi curmă brusc fanteziile. Şi totuşi din ziua aceea binevoia arareori să se joace cu el de-a Zoorlanda şi pe Martin îl chinuia gândul că, poate, Sonia îşi bate subtil joc de el şi dintr-o clipă-n alta îl va face să bată în retragere, împingându-l pe furiş până la linia dincolo de care himerele devin fade, şi trezindu-l cu un hohot brusc de râs pe lunaticul desculţ, care vede subit şi cornişa pe care merge, şi cămaşa lui ridicată în sus, şi mulţimea de pe trotuar, care se uită în sus, şi căştile pompierilor. Dar dacă din partea Soniei aceasta era o înşelătorie, oricum, pe el îl ispitea probabilitatea de a-şi dezgoli sufletul în faţa ei. Studiau modul de viaţă şi legislaţia zoorlandeză, ţara era stâncoasă, bătută de vânturi şi vântul era recunoscut drept forţă benefică, deoarece, luptând pentru egalitate, nu suporta turnurile şi copacii înalţi, fiind el însuşi doar expresia năzuinţelor sociale ale straturilor de aer, care urmăreau cu sârguinţă ca nu cumva aici să fie mai cald decât dincolo. Şi desigur, artele şi ştiinţele erau declarate în afara legii, întrucât ignoranţii oneşti se simt prea jigniţi şi iritaţi văzând

îngândurarea cărturarului şi tomurile lui prea groase. Raşi în cap, cu anteric cafenii, zoorlandezii se încălzeau la focurile în care plesneau sonor corzile viorilor arse şi unii dintre ei spuneau că ar fi timpul să netezească ţara muntoasă, să arunce munţii în aer, ca să nu se înalţe atât de trufaş. Uneori, în timpul unei discuţii comune, la masă, de pildă, Sonia se răsucea brusc spre el şi îi şoptea iute: „Să ştii că s-a mai dat o lege, omizilor li s-a interzis să se transforme în crisalide" sau: „Am uitat să-ţi spun că Giulgiu-pe-rât (porecla unuia dintre conducători) le-a ordonat medicilor să trateze toate bolile într-un singur fel, să nu se exagereze fără rost".

XXXV

Întorcându-se pentru iarnă în Elveţia, Martin savurase presimţirea unei corespondenţe hazlii cu Sonia, însă bietele scrisori ale acesteia nu mai pomeneau de Zoorlanda; în schimb, într-una din ele, în numele tatălui ei, îl ruga să-i transmită salutări lui Gruzinov. Gruzinov locuia chiar în hotelul care-l atrăgea atât de mult pe Martin, dar când el coborî pe schiuri până acolo, află că Gruzinov plecase temporar. Salutul i-l transmisese soţiei lui Gruzinov, Valentinei Lvovna, o doamnă proaspătă de patruzeci de ani, îmbrăcată în culori vii, cu părul negru-negru, care zâmbea cu multă precauţie, întrucât dinţii din faţă (întotdeauna pătaţi cu carmin) îi erau prea scoşi în afară şi ea se grăbea să-i acopere cu buza de sus. Martin nu mai văzuse mâini atât de încântătoare ca ale ei; mici, moi, cu inele strălucitoare. Însă, deşi toţi o considerau atrăgătoare şi îi admirau formele armonioase, vocea sonoră, mângâietoare, Martin rămase rece şi nu-i plăcea că ea

încearcă să-i placă. De altminteri, n-avea motive să se teamă. Valentina Lvovna era la fel de indiferentă față de el, ca și față de englezul înalt, năsos, cu păr sârmos și cărunt pe țeasta îngustă și cu un fular pestriț în jurul gâtului, care o plimba cu săniuța.

„Soțul meu se întoarce de-abia în iulie", spuse ea și se apucă să-l descoasă despre Zilanovi. „...Da-da, am auzit, biata mamă (Martin pomenise de Irina). Dumneata știi de la ce i se trage?" Martin știa: la paisprezece ani, Irina, care pe atunci era o fetiță cuminte și grăsuță, înclinată spre melancolie, s-a pomenit împreună cu maică-sa într-un vagon plin cu felurite lepădături. Călătoreau la nesfârșit și doi bătăuși, cu toate protestele tovarășilor, o ciupeau mereu, o pișcau, o gâdilau și îi spuneau monstruoase vorbe fără perdea, iar mama ei, zâmbind de groază, neajutorată, încerca s-o apere și tot repeta: „Nu-i nimic, Irocika, nu-i nimic, ah, vă rog, lăsați fetița în pace, cum de nu vă e rușine, nu-i nimic, Irocika..." – și exact la fel țipase și se văitase, exact la fel își ținuse fetița de cap, când, de-acum în alt vagon, aproape de Moscova, niște soldați – trenul înaintând cu viteză – îl aruncaseră pe fereastră pe soțul ei gras, care, printr-o minune, își culesese familia dintr-o gară înzăpezită. Da, era foarte gras și râdea isteric și nu încăpea pe fereastră, însă în cele din urmă cei care-l împingeau au slobozit un „hei-rup" din rărunchi, el a dispărut, și pe lângă fereastră a început să treacă în goană zăpada oarbă. Apoi Irina a fost bolnavă de tifos, nu se știe cum a scăpat cu viață, însă a încetat să vorbească omenește și de-abia la Londra a învățat să mugească în diferite feluri și să rostească destul de acceptabil „ma-mă".

Martin nu se ocupase niciodată de Irina, obișnuit de mult cu idiotenia ei, dar acum îl cutremură ceva când Valentina Lvovna îi spuse: „Iată, au în casă un permanent simbol viu". Noaptea Zoorlandei i se păru

și mai întunecată, hățișurile codrilor ei – și mai adânci, și Martin știa de-acum că nimeni și nimic nu-l va împiedica să străbată, ca un călător liber, aceste păduri, în al căror întuneric sunt chinuiți copii grași și se simte un miros de scrum și de putregai. Și când, în primăvară, se întoarse grăbit la Berlin, la Sonia, i se năzărea (atât de pline de aventuri fuseseră nopțile de iarnă) că a și săvârșit expediția aceea singuratică, curajoasă și, iată, acum va povesti și iar va povesti. Intrând la ea în cameră, spuse, grăbindu-se să rostească această frază, înainte de a cădea sub influența pustiitoare a ochilor ei tulburi: „Așa-i, o să mă întorc cândva și atunci, atunci...". „Nu va fi niciodată nimic, exclamă ea cu tonul Nainei[1] lui Pușkin. Era și mai palidă decât de obicei, obosea foarte mult la slujbă, prin casă umbla într-o veche rochie de catifea cu o curelușă peste șolduri și cu o pereche de papuci cu ciucurii zdrențuiți. Adeseori, seara, îmbrăcându-se cu impermeabilul, pleca undeva și Martin, după ce rătăcea câtva timp prin cameră, se îndrepta încet spre stația de tramvai, cu mâinile afundate în buzunarele pantalonilor și, ajungând în celălalt capăt al Berlinului, șuiera cu gingășie sub fereastra unei dansatoare de la Ehreb, cu care făcuse cunoștință la clubul de tenis. Ea ieșea în balcon și, încremenind o clipă lângă balustradă, dispărea și, apărând din nou în fugă, îi arunca cheia învelită într-o bucată de hârtie. La ea Martin bea lichior verde, mentolat și o săruta pe spatele gol, auriu, iar ea își mișca puternic omoplații și-și scutura corpul. Îi plăcea s-o vadă cum umbla prin cameră, mișcându-și iute și des picioarele musculoase, bronzate, blestemându-l mereu pe același antreprenor, îi plăcea fața ei ciudată, cu sprâncenele nefiresc de subțiri, cu obrajii

1. Personaj din poemul *Ruslan și Ludmila* de Pușkin, care refuză mereu dragostea unui tânăr care o iubește.

oranj şi cu părul pieptănat pe spate – şi se străduia zadarnic să nu se gândească la Sonia. O dată, într-o seară de mai, când el fluieră zglobiu şi încet, în locul dansatoarei în balcon ieşi un domn în vârstă, cu bretele; Martin oftă şi plecă, se întoarse la casa unde stătea familia Zılanov şi începu să umble înainte şi înapoi, de la un felinar la altul. Sonia îşi făcu apariţia după miezul nopţii, singură şi, în timp ce scormonea în poşetă, căutând legătura cu chei, Martin se apropie şi o întrebă sfios unde a fost. „O să mă laşi vreodată în pace?" strigă Sonia şi, fără să mai aştepte răspunsul, răsuci de două ori cheia, iar uşa grea se deschise, încremeni, se trânti. Iar apoi lui Martin începu să i se pară că nu numai Sonia, dar şi toate cunoştinţele lor comune se feresc cumva de el, că nimeni n-are nevoie de el şi nimeni nu-l iubeşte. Îl vizita pe Bubnov, iar acesta îi arunca o privire ciudată, se scuza şi continua să scrie. Şi în sfârşit, simţind că încă puţin şi se va preface în umbra Soniei şi până la sfârşitul vieţii va aluneca pe trotuarele Berlinului, cheltuind pe această vană pasiune tot acel ceva important, solemn, care se pârguia în el, Martin se decise s-o rupă cu Berlinul şi undeva, oriunde, într-o singurătate purificatoare, să mediteze în tihnă la planul expediţiei. La mijlocul lui mai, având de-acum în buzunar biletul pentru Strasbourg, trecu să-şi ia rămas-bun de la Sonia şi, firește, n-o găsi acasă; în penumbra camerei şedea Irina, toată în alb, plutea în lumina amurgului ca o fantomatică broască-ţestoasă şi nu-şi mai lua ochii de la el; atunci Martin scrise pe un plic: „În Zoorlanda sunt nopţi polare" – şi, lăsând plicul pe perna Soniei, urcă în taxiul care îl aştepta şi, fără palton, fără pălărie, numai cu un geamantan, plecă.

XXXVI

De îndată ce trenul se puse în mişcare, Martin se înviorá, se înveseli, fu cuprins de emoţia călătoriei, pe care acum o considera un fel de antrenament necesar. Mutându-se într-un tren francez care, prin Lyon, mergea spre sud, parcă se eliberá definitiv de ceţurile Soniei. Şi, iată, de-acum dincolo de Lyon, se dezlănţui noaptea sudică, luminile ferestrelor fugeau pe panta neagră, şi în compartimentul murdar de clasa a doua, în care era groaznic de cald, singurul tovarăş de drum al lui Martin era un francez în vârstă, bărbierit, sprâncenat, cu pete lucioase pe haine. Francezul se dezbrăcă de sacou şi, mişcându-şi rapid degetele, de sus în jos, îşi descheie vesta; îşi scoase manşetele, ca şi cum şi-ar fi deşurubat mâinile, şi puse încet în plasă cei doi cilindri apretaţi. Apoi, şezând pe marginea banchetei, clătinându-se – trenul înainta cu viteză – îşi ridică bărbia, îşi desfăcu gulerul şi cravata şi, întrucât cravata era cu nod din fabricaţie, cu elastic, iar se produse impresia că omul se demontează pe bucăţi şi curând îşi va deşuruba capul. Scoţând la iveală un gât fleşcăit, ca de curcan, francezul şi-l roti uşurat şi, aplecându-se, plesnind din buze, îşi scoase pantofii şi îşi băgă picioarele într-o pereche de papuci vechi. Acum, în cămaşa descheiată pe pieptul cârlionţat, făcea impresia unui ins de treabă, puţin cherchelit – căci aceşti pasageri nocturni, cu feţele palide, lucioase, cu ochii cârpiţi de somn, par întotdeauna ameţiţi din pricina zguduiturilor şi zădufului din vagon. Scotocind într-un coş, scoase o sticlă cu vin roşu şi o portocală mare, sorbi mai întâi din gâtlej, plescăi din buze, tare, cu scrâşnet, puse dopul la loc şi, cu degetul mare, se apucă să decojească portocala, muşcându-i în prealabil

creştetul. Şi în clipa aceasta, întâlnindu-i privirea lui Martin, care, punându-şi pe genunchi un „Tauchnitz"[1], de-abia se pregătea să caşte, francezul deschise discuţia: „Suntem deja în Provence", spuse el cu un zâmbet, mişcându-şi obrazul mustăcios în direcţia ferestrei, pe neagra oglindă a căreia curăţa portocala tulburele lui dublu. „Da, se simte sudul", răspunse Martin. „Sunteţi englez?" se informă celălalt şi rupse în două jumătăţi portocala curăţată, cu şuviţe cărunte. „Exact, îi răspunse Martin. Cum v-aţi dat seama?" Francezul, mestecând cu poftă, strânse din umeri. „Nu-i mare lucru", spuse el şi, înghiţind, îşi îndreptă degetul păros spre volumul „Tauchnitz". Martin zâmbi îngăduitor. „Eu sunt din Lyon, continuă celălalt, şi mă ocup de comerţul cu vin. Sunt nevoit să călătoresc mult, dar îmi place mişcarea. Vezi locuri noi, oameni noi, lumea, în cele din urmă. Am soţie şi o fetiţă", adăugă el, ştergându-şi cu o hârtie degetele răşchirate. Apoi, uitându-se la Martin, la singurul lui geamantan, la pantalonii şifonaţi şi dându-şi seama că e prea puţin probabil ca un turist englez să meargă cu clasa a doua, spuse dând mai întâi din cap: „Sunteţi voiajor?". Martin înţelesese că e o simplă prescurtare – voiajor în loc de comis-voiajor. „Da, sunt voiajor, răspunse el, străduindu-se să confere pronunţiei franceze demnitatea britanică, dar voiajor într-un sens mai larg. Merg foarte departe." „Dar lucraţi în comerţ?" Martin clătină din cap. „Deci, o faceţi pentru propria dumneavoastră plăcere?" „Cam aşa ceva", acceptă Martin. Francezul tăcu şi pe urmă întrebă: „Deocamdată mergeţi

1. Familie germană, proprietara unei importante case editoriale, înfiinţată în anul 1798, din anul 1886 firma publică în limba engleză seria *Students Tauchnitz Editions* – autori englezi şi americani cu introduceri şi comentarii în limba germană.

până la Marsilia?". „Da, cred că până la Marsilia. Vedeți dumneavoastră, n-am încheiat toate pregătirile." Francezul dădu din cap, dar în mod clar era intrigat. „În asemenea cazuri, continuă Martin, pregătirile trebuie să fie foarte minuțioase. Mi-am petrecut aproape un an în Berlin, unde credeam că o să găsesc informațiile de care aveam nevoie, și ce credeți?..." „Am un nepot inginer", strecură insinuant francezul. „O, nu mă ocup de științele tehnice, nu de asta am vizitat Germania. Însă iată ce vă spun: nici nu vă puteți închipui ce greu am pescuit informațiile. Problema e că intenționez să cercetez o regiune îndepărtată, aproape inaccesibilă. Câte cineva a pătruns acolo, dar cum să-i găsești pe acești oameni, cum să-i convingi să-ți povestească? Ce am eu? Numai o hartă?" Și Martin făcu semn spre geamantanul în care, într-adevăr, avea o hartă de care făcuse rost de la fostul Cartier General din Berlin. Urmă un moment de tăcere. Trenul vuia și se zgâlțâia. „Întotdeauna am afirmat, spuse francezul, că toate coloniile noastre au mare viitor. Și ale dumneavoastră, că doar aveți atât de multe. Un cunoscut de-al meu din Lyon și-a petrecut zece ani la tropice și spune că s-ar întoarce acolo cu plăcere. Mi-a povestit odată că maimuțele, ținându-se una pe alta de coadă, trec râul pe un trunchi de copac – a fost diabolic de comic – de coadă, de coadă..." „Coloniile sunt altceva, spuse Martin. Nu mă pregătesc să plec în colonii. Drumul meu va trece prin locuri sălbatice, primejdioase și – cine știe? – poate că nu voi mai reuși să mă întorc." „E o expediție științifică?" întrebă francezul, stăpânindu-și căscatul. „Într-un fel. Dar, cum să vă explic? Nu acesta-i principalul. Principalul, principalul e..." „Am înțeles, am înțeles, spuse obosit francezul. Dumneavoastră, englezilor, vă plac pariurile și recordurile – cuvântul «recorduri» sună în gura lui ca un mârâit somnoros. Ce nevoie are lumea de o stâncă

în nori? Sau – oh, ce somn mi se face întotdeauna în tren! – aisbergurile, oricum le-o mai fi spunând, polul – la urma urmei? Sau mlaştinile unde oamenii crapă de friguri?" „Da, aţi nimerit la ţanc, dar asta nu-i încă totul, nu-i un simplu sport. Da, asta nu-i nici pe departe totul. Doar mai există – cum să vă spun? – dragostea, iubirea faţă de pământ, mii de sentimente destul de misterioase." Francezul făcu ochii mari şi deodată, aplecându-se înainte, îl bătu pe Martin peste genunchi. „Râdeţi de mine?" spuse el cu voie bună. „Ah, deloc, deloc." „Ajunge, spuse francezul, lăsându-se să cadă în colţul lui. Sunteţi prea tânăr ca să hoinăriţi prin Sahare. Dacă permiteţi, stingem imediat lumina şi dormim."

XXXVII

Întuneric. Francezul se pusese imediat pe sforăit. „Şi totuşi a crezut că sunt englez. Şi iată, voi pleca în nord, uite-aşa – într-un vagon care nu poate fi oprit – iar pe urmă, pe urmă..." Porni pe o cărare din pădure, cărarea se desfăşura, se desfăşura, dar somnul nu-i ieşea în cale. Martin deschise ochii. Ar fi bine să coboare geamul. Vântul cald al nopţii îl plesni peste obraji, şi încordându-şi văzul, Martin îşi scoase capul afară, însă în ochi îi intră praful nevăzut, noaptea rapidă îl orbi, aşa că îşi trase capul îndărăt. În întunericul compartimentului se auzi o tuse. „O nu, vă rog, spuse o voce nemulţumită. Nu doresc să dorm sub stele. Închideţi, închideţi." „Închideţi-o singur", spuse Martin şi, ieşind în coridorul luminat, trecu pe lângă compartimentele în care se ghicea maşinăria somnoroasă a trupurilor neajutorate, pe jumătate dezbrăcate, sforăiturile şi oftaturile, gurile deschise ca la peşti, capul care cade şi se ridică brusc şi chiar la nas – un călcâi

străin. Trecând de pe o platformă pe cealaltă, pe tablele scrâșnitoare, Martin străbătu două vagoane de clasa a treia. Ușile unora dintre compartimente erau deschise, într-unul niște soldați albaștri jucau gălăgioși cărți. Mai departe, pe culoarul vagonului de dormit, el se opri în dreptul unui geam pe jumătate coborât și, brusc, își aminti cu multă claritate călătoria pe care, copil fiind, o făcuse prin sudul Franței; iată, acest scaun rabatabil de lângă fereastră și această curea pânzată, cu ajutorul căreia putea conduce trenul și splendida melodie în trei limbi, mai ales – *pericoloso*... Se gândi că a avut parte de o viață ciudată, ciudată – i se părea că niciodată nu a coborât din expres, ci pur și simplu s-a plimbat din vagon în vagon, și într-unul erau niște englezi tineri, Darwin, luând solemn în mână mânerul semnalului de alarmă, într-altul – Alla cu soțul ei, dacă nu – prietenii din Crimeea, unchiul Heinrich sforăind, sau Zilanovii, Mihail Platonovici cu ziarul, Sonia, ațintindu-și pe fereastră privirea tulbure. „Iar apoi pe jos, pe jos", își spuse emoționat Martin – pădurea și poteca șerpuind prin ea... ce copaci mari! Iar aici, în acest vagon de dormit, călătorea, se prea poate, copilăria lui; tremurând, copilăria elibera din capse perdeaua de piele și, dacă ar merge mai înainte, ar ajunge la vagonul-restaurant, unde iau masa mama și tatăl lui – pe masă e un baton de ciocolată în ambalaj violet, iar deasupra ușii batante ventilatorul cu elice licărește printre reclamele viu colorate. Și deodată Martin văzu pe fereastră ceea ce văzuse în copilărie – luminile, departe, printre dealurile întunecate; iată, cineva și le-a vărsat dintr-o palmă în alta și le-a băgat în buzunar. Și în timp ce el privea trenul începu să frâneze – și atunci Martin își zise că dacă acum urmează o gară, va coborî și va porni de aici spre lumini. Chiar așa se întâmplă. Plutiră peronul, discul selenar al ceasului și trenul se opri oftând:

„Uș-ș-ș...“ Martin se repezi spre compartimentul său, nu-l găsi imediat, de două ori se introduse în întunericul sforăitor al altora și în sfârșit nimeri, aprinse lumina fără nici o jenă și francezul se ridică de pe banchetă, frecându-se cu pumnii la ochi. Martin smulse geamantanul, își bagă cartea în buzunar – toate acestea grăbindu-se îngrozitor. Nu observă că trenul începuse să plutească lin și de aceea era cât pe ce să cadă, sărind pe peronul alunecos. Trecură geamuri, geamuri – și iată, trenul nu mai este, au rămas șinele goale, licărirea prafului de cărbune dintre traverse.

Răsuflând adânc, Martin porni de-a lungul peronului și un hamal care ducea într-o roabă o cutie cu inscripția *„Fragile“* îi spuse vesel cu intonație specifică, sudică, metalică: „V-ați trezit la timp“. „Spuneți-mi, întrebă curios Martin, ce-i în lada asta?“ Celălalt se uită la ladă, de parcă ar fi văzut-o pentru prima oară. „Muzeul de științe naturale“, citi el adresa. „Iată ce era, probabil, o colecție“, rosti Martin și se îndreptă spre locul unde se aflau câteva mese, în fața bufetului slab iluminat.

Aerul era catifelat, cald; felinarul cu gaz împrăștia o lumină albă și împrejurul lui forfoteau musculițele și un fluture mare, negru se lăsase pe căptușeala sură. Peretele era înfrumusețat de un anunț colosal al Ministerului Apărării, care încerca să-i încânte pe tineri cu frumusețile serviciului militar; în prim-plan era un brav ostaș francez, iar în planul din spate – un curmal, un dromader, un arab cu pelerină, iar la margine – două femei voinice în cearșafuri.

Peronul era pustiu. Ceva mai departe se vedeau niște cuști cu găini adormite. În partea cealaltă a șinelor se zăreau vag niște tufișuri negre și zdrențuite. În aer mirosea a cărbune, a ienupăr și a urină. Din bufet ieși o bătrână oacheșă și Martin ceru un aperitiv, a cărui frumoasă denumire o citise pe una din reclame.

Ceva mai târziu, un muncitor îmbrăcat complet în albastru se așeză la masa vecină, și, scăpându-și capul pe brațe, adormi. „Vreau să aflu ceva, îi spuse Martin bătrânei. Venind încoace, am văzut niște lumini." „Unde? Acolo?" întrebă ea, arătând cu mâna spre direcția de unde venise trenul. Martin încuviință din cap. „Nu poate fi decât Molignac, spuse ea. Da, Molignac, un sat mic." Martin plăti și porni spre ieșire. O piață întunecată, niște paltini, mai departe – case albăstrui, o stradă îngustă. Pășea de-acum pe această stradă, când își dădu seama că a uitat să arunce o privire de pe peron la tabla cu numele gării și acum nu știe cum se numește orașul în care a nimerit. Cine știe, poate că a ajuns dincolo de linia de frontieră... Noaptea, necunoscutul... Acum va striga cineva la el...

XXXVIII

Trezindu-se în dimineața următoare, Martin nu fu imediat în stare să reconstituie ziua din ajun; se trezi din pricina mușteloor care îi gâdilau fața. Un pat nemaipomenit de moale; un lavoar ascetic și alături o unealtă de toaletă sub formă de vioară; o lumină albastră și fierbinte, suflând în perdeaua albă. De mult nu mai dormise atât de bine, de mult nu mai fusese atât de flămând. Dând perdeaua într-o parte, văzu puțin spre stânga marchizele dungate ale unor dughene, un câine bălțat, care se scărpina după ureche cu laba dinapoi și strălucirea apei ce se scurgea printre trotuar și caldarâm.

...Soneria se rostogoli iute prin tot hotelul cu parter și etaj și, călcând iute, veni o cameristă murdară cu ochi albaștri și senini. El ceru multă pâine, mult unt, multă cafea și, când i le aduse, o întrebă cum poate

ajunge la Molignac. Fata era vorbăreaţă şi curioasă. Martin pomeni ca în treacăt că e german, că a venit aici din însărcinarea unui muzeu pentru a colecţiona insecte, iar camerista privi între timp gânditoare pe pereţi, unde se vedeau puncte suspecte. Treptat, se lămuri că peste o lună, poate chiar mai devreme, între oraş şi Molignac se va înfiinţa o linie de autobuz. „Deci, trebuie s-o iau pe jos?" întrebă Martin. „Cincisprezece kilometri, exclamă îngrozită camerista, cum puteţi spune?! Şi încă pe o asemenea arşiţă..."

Cumpărând harta localităţii de la un debit de tutun, deasupra căruia se înălţa o pipă tricoloră, Martin porni pe partea însorită a străduţei şi remarcă imediat că gulerul lui descheiat şi lipsa pălăriei sunt obiectul atenţiei generale. Orăşelul era însorit, alb, împărţit clar în lumină şi umbră, cu numeroase cofetării. Clădirile rezemându-se una de cealaltă se traseră deoparte şi şoseaua umbrită de paltini uriaşi, ale căror trunchiuri aveau culoarea pielii, începu să şerpuiască pe lângă vii. Oamenii rari, care veneau din direcţia opusă, zidari, copii, femei cu pălării negre de paie – îl mâncau din ochi. Pe neaşteptate lui Martin îi veni ideea să facă o experienţă utilă pentru viitor: mergea furişându-se, sărind şanţul şi ascunzându-se îndărătul tufelor de mure dacă în depărtare se arăta o căruţă la care era înhămat un măgar cu harnaşament negru sau un automobil prăfuit, hârbuit. Peste vreo două verste, părăsi drumul de tot şi începu să înainteze paralel cu el, pe costişă, unde îl ascundeau stejărişul, mirtul strălucitor şi copacii scheletici. Soarele ardea atât de tare, greierii ţârâiau atât de insistent, văzduhul era atât de înmiresmat şi de fierbinte, încât în cele din urmă Martin se moleşi şi se aşeză la umbră, ştergându-şi cu batista gâtul rece, lipicios. Uitându-se pe hartă, se convinse că la kilometrul al cincilea drumul face o curbă şi că, dacă ar merge spre răsărit peste dealul acela plin de

grozame galbene, ar putea prohabil nimeri iar în şosea. Coborând de partea cealaltă a dealului, văzu într-adevăr şarpele alb al drumului şi iar o porni de-a lungul lui, printre lăstărişurile frumos mirositoare, bucurându-se de capacitatea lui de orientare pe teren.

Deodată auzi zgomotul răcoros al unei ape şi îşi spuse că nu există muzică mai plăcută pe lume. Într-un tunel de frunziş, tremura un pârâu pe pietrele plate. Martin se lăsă în genunchi, îşi potoli setea, oftă adânc. Apoi îşi aprinse o ţigară : sulful chibritului îi transmise în gură un gust dulceag şi flăcăruia era aproape nevăzută în văzduhul fierbinte. Şi, stând pe-o piatră şi ascultând susurul apei, Martin se desfătă din plin cu sentimentul lipsei de griji a drumeţului – el, peregrinul pierdut, era singur în mijlocul acestei lumi fermecătoare, absolut indiferentă faţă de persoana lui – jucau în aer fluturi, pe pietre fugeau sprinten şopârle şi frunzele străluceau aşa cum strălucesc şi-n pădurea rusă, şi-n cea africană.

Era mult trecut de amiază când Martin intră în Molignac. Iată, deci, unde ardeau luminile care îl chemau încă din copilărie. Linişte, arşiţă. Apa care curgea, şerpuit, de-a lungul trotuarului îngust îşi arăta fundul multicolor – erau cioburi de vase sparte. Pe caldarâm şi pe trotuarul cald dormitau câini sfioşi, albi, îngrozitor de slăbănogi. În mijlocul micii pieţe se înălţa un monument. o persoană de sex feminin, cu aripi, care ţine sus un drapel.

Martin se duse mai întâi la poştă, unde era răcoare, întuneric, somnolenţă. Acolo îi scrise mamei o vedere în bâzâitul pătrunzător al unei muşte, care-şi prinsese o lăbuţă pe hârtia unsă cu miere de pe pervaz. Cu această vedere începu noul pacheţel din comoda Sofiei Dmitrievna – penultimul.

XXXIX

Proprietarei singurului hotel din Molignac, iar mai apoi fratelui proprietarei, un fermier roşu din cauza vinului şi a pletorii, la care, având în vedere sărăcia lucie, trebuise să se angajeze peste o săptămână ca argat, Martin le spuse că este elveţian (lucru confirmat de paşaport) şi le dădu să înţeleagă că rătăceşte de mult prin lume, lucrând unde se nimereşte. Astfel, pentru a treia oară îşi schimbă patria, punând la încercare credulitatea unor oameni străini şi deprinzându-se să trăiască incognito. Faptul că este originar dintr-o îndepărtată ţară nordică avea de mult nuanţa unui mister seducător. Ca un oaspete liber, venit de peste mări şi ţări, se plimbase prin bazarele păgâne – totul era foarte captivant şi pestriţ, dar oriunde s-ar fi aflat, nimic nu-i putea slăbi extraordinarul sentiment al elitismului. Cuvinte, noţiuni şi imagini ca acelea pe care le crease Rusia nu existau în alte ţări – şi adesea ajungea până la bâlbâială, până la un râs nervos, încercând să-i explice unui străin ce înseamnă „strepezeală" sau „bădărănie". Îl măgulea dragostea englezilor pentru Cehov, dragostea germanilor pentru Dostoievski. Odată, la Cambridge, într-un număr din anii '60 al revistei locale, găsise o poezie, semnată cu sânge rece „A. Jameson", „Merg singur pe drum, Drumul meu pietros se întinde până departe, noaptea e liniştită şi piatra rece, şi o stea discută cu altă stea."[1] Îl apuca o ciudată îngândurare, când, altădată, din prăpastia unei curţi berlineze, răzbăteau sunetele unei flaşnete care imita cu uşurinţă şi nu ştia că melodia ei îi face

1. Cuvintele citate reprezintă parafraza primei strofe dintr-o celebră poezie a lui Mihail Lermontov.

să plângă pe beţivii melancolici din bodegile ruseşti. Muzica... Lui Martin îi păru rău că un străjer nu-l lăsă să pătrundă pe teritoriul limbajului sunetelor care trăiesc în auz. Totuşi, când, atârnaţi de crengile cireşilor din Provence, cântau tinerii muncitori italieni, Martin – răguşit, vioi şi fenomenal de fals – începea să fredoneze ceva propriu, şi acest sunet era de pe vremea când, la picnicurile nocturne din Crimeea, vocea de bariton a lui Zarianski, inundată de cor, cânta despre păhărel, despre prietena cu şapte strune, despre un ofiţer străin-in-in.

Jos de tot, fugea lucerna bătută de vânt, de sus curgea albăstrimea fierbinte, chiar lângă obraz foşneau frunzele cu vinişoare argintii şi coşul din muşama, agăţat de o cioată, se îngreuna treptat, umplându-se cu cireşe amare, de un negru smălţuit, pe care Martin le rupea, trăgându-le de codiţele tari. După ce cireşele fură culese, se coapseră şi alte fructe: caisele mustind de soare şi piersicile, pe care trebuia să pui mâna cu gingăşie, ca nu cumva să facă vânătăi pe pieliţă. Mai erau şi alte munci: gol până la brâu, cu spinarea de culoarea teracotei, Martin, ca să-i facă pe plac porumbului tânăr, afâna, muşuroia pământul, nimicea cu colţul sapei pirul şiret, încăpăţânat sau ceasuri în şir se apleca deasupra altoilor de meri şi peri, clănţănea din foarfecele pentru pomi – şi ce vesel era când din bazinul din curte se dădea drumul la apă spre pepinieră, unde brazdele tăiate cu târnăcopul se uneau între ele şi cu colacii de ţărână muşuroiţi împrejurul pomilor; strălucind în soare, se împrăştia prin toată pepiniera apa eliberată, îşi făcea loc, ca vie; iată că s-a oprit, iat-o fugind departe, ca şi cum şi-ar fi pipăit drumul, şi Martin, strâmbându-se din când în când din pricina înţepăturilor brusturilor minusculi, clefăia până la glezne în noroiul gras, liliachiu – aici înfigea

un scut de oţel sub formă de zăgaz – şi lipăind, mergea spre colacul de ţărână dimprejurul unui copăcel: colacul se umplea cu apă cu bulbuci, cafenie, şi Martin scormonea prin el cu lopata, înmuind inimos solul – şi ceva se uşura extraordinar, apa se infiltra, udând binefăcător rădăcinile. Era bucuros că se pricepe să potolească setea plantei, bucuros că întâmplarea îl ajutase să găsească o muncă în care îşi poate verifica şi ingeniozitatea, şi rezistenţa. Locuia împreună cu ceilalţi muncitori într-o şură, bea ca şi ei un litru şi jumătate de vin pe zi şi găsea o satisfacţie sportivă în faptul că nu se deosebeşte de ei prin nimic, poate doar prin bărbuţa blondă, pe care şi-o lăsase să crească pe nebăgate de seamă.

Seara, înainte de a se trânti ca să se culce, se ducea să fumeze şi să viseze în păduricea de arbori de plută dindărătul fermei. Undeva în apropiere, întretăiat şi suculent, fluierau privighetorile, iar dinspre bazin se auzea de-acum orăcăitul apăsător, ca de gutapercă, al broaştelor. Văzduhul era gingaş şi fără luciu, nu era încă în asfinţit, dar nici zi nu mai era, şi terasele de măslini şi dealurile mitologice din depărtare, şi pinul înălţat singuratic pe o măgură – în mare totul era puţin cam prozaic şi ameţitor, iar cerul neted şi stins strivea, buimăcea şi îţi doreai ca pe el să înceapă a licări mai curând stelele dătătoare de viaţă. Se întuneca, se întuneca, pe dealurile înnegrite tremurau deja luminiţele, se aprindeau luminile din casa proprietarului, încă un minut – şi peste tot se făcea beznă şi când, departe, în întunericul necunoscut, se târa trenul cu segmentele lui luminoase, după care dispărea brusc, Martin îşi spunea cu plăcere că de acolo, din acest tren, se văd ferma şi satul Molignac, ca un ciorchine seducător de pâlpâiri. Se bucura că le-a dat ascultare, că le-a descoperit esenţa sublimă, calmă – şi odată,

într-o seară de duminică în Molignac, dădu peste o casă mică și albă, înconjurată de butuci viguroși de vie, și văzu un stâlp strâmb cu anunțul: „De vânzare". Chiar – n-ar fi mai bine să renunțe la planul primejdios și strengăresc, să se lipsească de dorința de a-și arunca o privire în neîndurătoarea noapte zoorlandeză și să se stabilească, împreună cu tânăra lui soție, uite-aici, pe acest petic de pământ gras, care-și așteaptă stăpânul harnic? Da, trebuia să hotărască, timpul trecea, se apropia noaptea neagră de toamnă, aleasă de el pentru trecere, și se simțea de-acum odihnit, calm, sigur de capacitatea lui de a se da drept oricine, de a nu se pierde nicăieri, simțea că știe să trăiască oriunde și oricând, așa cum pretind circumstanțele.

Și, iată, încercându-și norocul, îi scrise Soniei. Răspunsul veni curând și, citindu-l, Martin oftă ușurat: „Nu mă mai chinui, îi scria Sonia. Pentru Dumnezeu, ajunge. N-o să fiu niciodată soția ta. Urăsc viile, arșița, șerpii și mai ales usturoiul. Pune-mi cruce, dragule, fă-mi hatârul ăsta".

În aceeași zi, Martin plecă în oraș cu autobuzul, își rase barba blondă, își luă geamantanul de la hotel și plecă la gară. Acolo, la aceeași masă, cu capul pus pe palme, moțăia același muncitor. Se aprinseră felinarele, liliecii începură să fâlfâie din aripi, se spălăci cerul verzui. „Adio, adio", se gândi Martin în cine știe ce ritm muzical, privind ienuperii zdrențuiți de dincolo de șinele care vibrau de-acum, aruncându-și privirea spre semafor, spre silueta neagră a unui om care împingea silueta neagră a unei roabe.

Sosi în goană expresul de noapte, peste un minut porni din nou, și pe Martin îl străpunse dorința de-o clipă de a sări, de a se întoarce la ferma aceea fericită, de poveste. Însă gara dispăruse. Uitându-se pe fereastră, aștepta apariția luminilor de la Molignac, ca să-și

ia rămas-bun de la ele. Iată-le, s-au răsfirat departe, erau atât de frumoase, încât parcă nu-i venea a crede. „Spuneţi-mi, vă rog, i se adresă Martin conductorului, luminile astea sunt ale satului Molignac?“ „Care lumini?“ întrebă acesta şi privi pe fereastră, dar imediat totul fu acoperit de o pantă brusc înălţată. „În orice caz, nu e Molignac, spuse conductorul, acest sat nu se vede de aici.“

La graniţa elveţiană, Martin cumpără un număr din *Cuvântul din străinătate* şi de-abia le dădu crezare ochilor, observând jos titlul mare al unui foileton: *Zoorlanda*. Semnătura era: „S. Bubnov“. Foiletonul cuprindea o scurtă povestire, scrisă într-o limbă splendidă, „cu o nuanţă de fantastic“, după cum se exprimă criticii, şi în cuprinsul ei, cu jenă, Martin recunoscu (ca şi cum avusese loc o teribilă indecenţă) mai multe lucruri din discuţiile lui cu Sonia – însă toate erau într-un mod straniu impregnate de o imaginaţie străină, a lui Bubnov. „Totuşi, ce trădătoare e!“ se gândi Martin şi, într-o criză de gelozie acută şi disperată, îşi aminti cum îi văzuse o dată pe Bubnov şi Sonia mergând la braţ pe strada întunecată şi cum el îşi impusese să creadă că a făcut o confuzie, atunci când, a doua zi, Sonia îi spusese că a fost la cinematograf împreună cu Veretennikova.

Burniţa, munţii se zăreau numai până la jumătate, când, într-o şaretă, printre baloturi, panere şi femei grase, el ajunse până în satul din care mai erau zece minute de mers pe jos până acasă la unchiul lui. Sofia Dmitrievna ştia că fiul ei trebuie să sosească în curând – de trei zile aştepta o telegramă, se gândea emoţionată cum va merge cu automobilul la gară ca să-l aştepte. Şedea în salon şi broda, când auzi din grădină vocea groasă a fiului şi acel râs surd, rotunjit, pe care îl lăsa slobod ori de câte ori se întorcea acasă după o lungă

despărțire. Martin mergea pe lângă Marie, care, îmbujorată, încerca să-i ia geamantanul din mână, iar el, din mers, și-l tot muta dintr-o mână într-alta. La față, fiul ei era întunecat ca arama, ochii i se făcuseră mai limpezi, împrăștia în jur un miros delicios de scrum de țigară; hainele lui miroseau a lână jilavă, a tren. „Acuma ai venit pentru mult timp, pentru mult timp", repetă ea cu vocea bucuroasă, răgușită. „La drept vorbind, da, îi răspunse cu prestanță Martin. Doar peste vreo două săptămâni trebuie să trag o fugă până la Berlin, apoi mă întorc." „Ah, ce treburi puteți avea voi acolo! E timp pentru toate!" exclamă ea – și unchiul Heinrich, care se odihnea în camera lui după micul dejun, se încălță grăbit și coborî la parter.

„Fiu rătăcitor, spuse el intrând, mă bucur foarte mult să te văd din nou." Martin își lipi obrazul de obrazul lui și amândoi odată plescăiră din buze în gol, cum era obiceiul între ei. „Sper că rămâi câtva timp, nu?" îl întrebă unchiul, nescăpându-l din ochi și, bâjbâind orbește îndărăt, găsi spătarul unui fotoliu, în care se așeză, desfăcându-și picioarele. „La drept vorbind, da, îi răspunse Martin înfulecând șuncă, doar că peste vreo două săptămâni va trebui să merg până la Berlin, însă pe urmă mă întorc." „N-o să te întorci, spuse râzând Sofia Dmitrievna, te cunosc eu. Ei, povestește cum a fost. Chiar ai arat, ai cosit, ai muls?" „E o veselie să mulgi, spuse Martin și arătă cu două degete rășchirate cum se face (tocmai de mulsul vacilor la Molignac nu avusese ocazia să se ocupe, era munca tizului lui, Martin Roque – și era inexplicabil de ce a povestit mai întâi acest lucru, când erau atâtea alte lucruri reale).

A doua zi dimineață, privind munții, pe același plângăreț motiv muzical, Martin se gândi: „Adio, adio", dar imediat se dojeni singur pentru nedemna lipsă de

curaj; în clipa aceea intră Sofia Dmitrievna aducând o scrisoare și, chiar din prag, ca să nu-i dea zadarnic fiului ei speranța că e de la Sonia, îi spuse cu vioiciune: „E de la Darwin al tău. Am uitat să ți-o dau ieri". Chiar de la primele rânduri, Martin începu să râdă încet. Darwin îi scria că se însoară cu o fată extraordinară, englezoaică, pe care a întâlnit-o într-un hotel de deasupra Niagarei, că este nevoit să călătorească mult și peste o săptămână va fi la Berlin. „Invită-l aici, spuse Sofia Dmitrievna vioaie, ce poate fi mai simplu?" „Nu-nu, doar îți spun că trebuie să fie acolo, deci chiar că e o coincidență norocoasă..."

„Spune-mi, Martin", începu Sofia Dmitrievna și ezită. „Care-i treaba?" întrebă el râzând. „Ia spune-mi, cum... știi tu la ce mă refer... ești, poate, logodit?" Martin își mijì ochii, râse, dar nu-i răspunse nimic. „O s-o iubesc foarte mult", rosti Sofia Dmitrievna încet, cu voce solemnă. „Hai să ne plimbăm, e o dimineață splendidă", spuse Martin, prefăcându-se că schimbă discuția. „Du-te singur, îi răspunse ea. Proasta de mine, tocmai pentru astăzi i-am invitat pe bătrânii Drouet și ar muri de atac de cord dacă le-aș telefona."

În livadă, unchiul Heinrich sprijinea scara de trunchiul unui măr, apoi, cu cea mai mare precauție, urcă primele trei trepte. Lângă fântână, uitând de găleata plină de apă strălucitoare, cu mâinile în șolduri, stătea Marie și privea într-o parte. În ultimii ani, se făcuse mult mai drăguță, dar în această clipă, cu pete de lumină pe gâtul gol, pe rochie, pe cozile strâns împletite, îi aminti lui Martin de trecătoarea lui amorezare. Marie își întoarse iute fața spre el. Grasă și inexpresivă.

XL

Păşind apăsat pe cărare prin hăţişul negru al brazilor, unde ici-colo îşi strălucea galbenul câte un mesteacăn, el admira cu anticipaţie o pădurice străbătută şi ea de razele soarelui, cu pânze de păianjen întinse, cu lăstărişuri de răchiţică în vâlcelele umede – şi deodată, o dâră de lumină şi, mai departe – întinderea, câmpiile goale ale toamnei, bisericuţa mică şi albă de pe o măgură care păstoreşte câteva căsuţe din bârne, gata-gata să se împrăştie şi, împrejurul măgurii, şerpuirea limpede a pârâului, în care se oglindesc umbre cârlionţate. Fu aproape uimit când, prin negreaţa cetinii, se văzu povârnişul alpin.

Acesta îi aminti că înainte de plecare trebuie să-şi încheie conturile cu conştiinţa. Preocupat şi fără grabă, urcă panta, ajunse la stâncile sure şi sparte, se căţără pe costişa pietroasă şi se pomeni pe platforma de unde costişa ştiută cotea după colţ. Fără să stea pe gânduri, îndeplinind un ordin căruia ar fi fost absurd să nu-i dea ascultare, se apucă să păşească lateral pe suprafaţa îngustă şi chiar sub tălpi văzu prăpastia însorită, iar jos de tot – hotelul de porţelan. „Na, muşcă", îi spuse Martin şi, rezistând ameţelii, se deplasă spre stânga, de unde venise – şi se mai opri o dată, verificându-şi stăpânirea de sine, încercă să-şi scoată din buzunarul de la spate al pantalonilor portţigaretul şi să-şi aprindă o ţigară. A existat o clipă când, atingând stânca cu pieptul, nu se ţinea cu mâinile de ea şi simţea cum prăpastia de sub el se încordează, îl trage de pulpe şi de umeri. Nu îşi aprinse ţigara doar pentru că scăpă cutia de chibrituri şi era foarte înspăimântător, căci nu se auzi zgomotul căderii, şi când se puse iarăşi în mişcare pe cornişă i se păru că cutia îşi

continua căderea. Ajungând cu bine până la platformă, Martin plescăi bucuros din buze și, la fel, preocupat, cu stricta conștiință a datoriei îndeplinite, porni în jos pe pantă și, găsind cărarea trebuincioasă, coborî spre hotelul alb – ca să vadă ce părere are de această faptă. Acolo, în grădină, lângă terenul de tenis, o văzu pe Valentina Lvovna stând pe-o bancă alături de un domn cu pantaloni albi, vru să spere că ea nu l-a zărit, pentru că îi părea rău să zdruncine de îndată acel ceva prețios, pe care îl adusese de pe vârful muntelui. „Martin Sergheici!" strigă ea. Martin surâse și se apropie. „Dumnealui este fiul doctorului Edelweiss", îi spuse Valentina Lvovna domnului cu pantaloni albi. Acesta se săltă de pe bancă și, cu o mișcare bruscă, îi strânse lui Martin mâna. „Gruzinov", spuse el cu voce scăzută, ca și cum i-ar fi destăinuit un secret.

„Ai venit pentru multă vreme?" îl întrebă Valentina Lvovna cu un zâmbet și își suprapuse repede peste dinții mari și trandafirii buza de sus, rujată, deasupra căreia avea o umbră de puf. „De fapt, da, spuse Martin. Trebuie să mă duc până la Berlin cu treburi, iar pe urmă să mă întorc." „Martin ... Sergheevici?" întrebă încet Gruzinov și, la răspunsul afirmativ al lui Martin își coborî pleoapele și repetă de câteva ori prenumele și patronimicul lui. „Știi, dumneata..." rosti Valentina Lvovna și, cu mâinile ei extraordinare, făcu un gest prin aer, ca și cum ar fi desemnat conturul unei vaze. „Cum să nu, îi răspunse Martin. Am argățit în sudul Franței. Acolo viața e atât de tihnită, încât e imposibil să nu te îngrași." Cu două degete, Gruzinov își mângâie colțurile gurii și fața lui blândă și curată, juvenilă, cu nuanțe măslinii pe obraji, din care se părea că se pot face caramele, căpătă o expresie puțin feminină. „Da, mi-am amintit, spuse el. Îl cheamă Kruglov, e însurat cu o turcoaică („uh, stai jos" – zise în treacăt

Valentina Lvovna şi, din două mişcări, îşi deplasă într-o parte corpul moale, foarte parfumat, ca să-i facă lui Martin loc pe bancă) şi are o fermă în sudul Franţei. Mi se pare că livrează iasomie în oraş. Dumneata în ce locuri ai fost, tot unde se cultivă plante pentru industria de parfumuri?" Martin îi spuse. „Da-da, continuă Gruzinov, undeva prin apropiere. Dar, poate că nu acolo. Studiezi la Universitatea din Berlin?" „Nu, am terminat la Cambridge." „Foarte curios, spuse, sigur pe el, Gruzinov. Acolo încă se mai păstrează apeducte romane, continuă el, adresându-i-se soţiei. Imaginează-ţi-i draga mea, pe aceşti romani care, departe de ţara lor, se instalează pe pământuri străine şi, bagă de seamă, o fac bine, confortabil, domneşte."

Martin nu văzuse la Cambridge nici un fel de apeducte deosebite, dar găsi de cuviinţă să dea totuşi din cap. Ca întotdeauna, în prezenţa unor oameni excepţionali, cu un trecut neobişnuit, simţea o emoţie plăcută şi de-acum, în sinea lui, îşi punea întrebarea cum să profite mai bine de această nouă cunoştinţă. Totuşi, îşi dădu seama că pe Iuri Timofeevici Gruzinov nu era chiar atât de uşor să-l aduci în acea benefică stare de spirit, când omul, ca dintr-un bârlog, iese din propria sa făptură şi se întinde gol-goluţ la soare. Iuri Timofeevici nu voia să iasă. Era blând la modul absolut şi în acelaşi timp impenetrabil, vorbea cu plăcere pe marginea oricărei teme, discuta fenomenele naturii şi treburile omeneşti, dar în aceste convorbiri exista ceva care îl făcea brusc pe interlocutor să-şi pună întrebarea dacă nu cumva îşi bate joc de el în taină acest domn durduliu, îngrijit, ai cărui ochi reci parcă nu luau parte la discuţie. Mai înainte, când cineva povestea despre el, despre pasiunea lui pentru primejdii, despre trecerea graniţei, despre nişte rebeliuni misterioase, Martin îşi imagina ceva autoritar, acvilin. Acum însă, privind

cum Iuri Timofeevici desface o cutie neagră, alcătuită din două piese şi îşi pune pe nas ochelarii pentru citit – cine ştie de ce, nişte ochelari foarte simpli, cu ramă metalică, ce i s-ar fi potrivit unui muncitor mai în vârstă, unui meşter cu metrul pliant în buzunar – Martin simţea că Gruzinov nici nu ar fi putut fi altfel. Simplitatea lui, chiar un fel de spongiozitate, rafinamentul de modă veche al hainelor (vestă de flanel cu dungi), glumele lui, temeinicia lui – toate acestea erau un înveliş solid, o gogoaşă pe care Martin nu izbutea nicidecum s-o spargă. Totuşi, însuşi faptul că s-a întâlnit cu el aproape în ajunul expediţiei i se părea lui Martin garanţia succesului. Era o situaţie cu atât mai norocoasă, cu cât, dacă Martin s-ar fi întors în Elveţia cu o lună mai târziu, nu l-ar mai fi găsit aici pe Gruzinov, care ar fi fost deja în Basarabia.

XLI

Plimbări. Până la cascadă, până la Saint-Clair, până la peştera în care cândva trăise un pustnic. Şi înapoi. Septembrie era fierbinte, fără ploi. Uneori, dimineaţa, se întâmpla să burniţeze, dar spre amiază toată lumea luceşte gingaş în soare, strălucesc trunchiurile copacilor, ard băltoacele albastre de pe drum, şi munţii, încălzindu-se, se descotorosesc de odăjdiile lor ceţoase. Înainte – Sofia Dmitrievna şi Valentina Lvovna, în spate – Gruzinov şi Martin. Gruzinov păşea cu plăcere, sprijinindu-se tare într-un baston făcut cu mâna lui şi nu-i plăcea când însoţitorii se opreau să se holbeze la vreo privelişte: spunea că asta strică ritmului plimbării. O dată, de la o fermă, venise în fugă un câine ciobănesc şi, mârâind, se oprise în drum. Valentina

Lvovna spuse: „Ah, mă tem", se ascunsese în spatele soţului, iar Martin luase bastonul din mâna mamei, care, adresându-i-se câinelui, scotea sunetul cu care la noi se alungă caii. Numai Gruzinov procedase corect: se prefăcuse că ridică o piatră de jos, iar câinele fugise imediat. Era un fleac, desigur, dar lui Martin îi plăceau asemenea fleacuri. Altă dată, văzând că lui Martin îi e foarte greu să meargă fără toiag pe o potecă pieptişă, Gruzinov scoase din buzunar un cuţit finlandez, alese un copăcel şi, tăcut, cu lovituri foarte precise de cuţit, îi meşteri un toiag, neted, alb, încă viu, încă proaspăt la pipăit. Tot un fleac, însă, cine ştie de ce, toiagul acela avea parfumul Rusiei. Sofia Dmitrievna îl găsea pe Gruzinov extraordinar de drăguţ, şi o dată, la micul dejun, îi spuse soţului ei că trebuia neapărat să-l cunoască mai bine, că despre el s-au şi compus legende. „Nu te contrazic, nu te contrazic, răspunse unchiul Heinrich, stropind salata cu oţet, dar e un aventurier, un om care nu prea face parte din societatea noastră, dar, de altfel, dacă vrei, poţi să-l inviţi." Lui Martin îi păru rău că nu va auzi cum Iuri Timofeevici se va lua la vorbă cu unchiul Heinrich – despre despotismul maşinilor, despre materialitatea secolului nostru. După micul dejun, Martin îşi urmă unchiul în birou şi-i spuse: „Marţi plec la Berlin. Trebuie să vorbesc cu tine". „Unde te trage aţa?" îl întrebă nemulţumit unchiul Heinrich şi adăugă, holbându-şi ochii şi clătinând din cap: „Mama ta va fi extrem de îndurerată, ştii şi singur". „Sunt obligat să plec, continuă Martin. Am o problemă." „De amor?" o făcu unchiul Heinrich pe curiosul. Fără să zâmbească, Martin clătină din cap. „Atunci despre ce-i vorba?" bâigui unchiul Heinrich şi se uită la vârful scobitorii cu care făcea deja prospecţiuni de câteva minute. „Despre bani, spuse Martin destul de ferm. Vreau să te rog să mă împrumuţi. Ştii

că în timpul verii câştig bine. La vară ţi-i restitui.“ „Cât?“ întrebă unchiul Heinrich şi faţa lui căpătă o expresie satisfăcută, ochii i se umeziră – îi plăcea foarte mult să-şi arate generozitatea faţă de Martin „Cinci sute de franci.“ Unchiul Heinrich îşi ridică sprâncenele. „E o datorie la jocul de cărţi, nu-i aşa?“ „Dacă nu vrei...“ începu Martin, privind cu ură cum unchiul suge scobitoarea. Acesta se sperie imediat. „Am o regulă, zise el împăciuitor, nu trebuie niciodată să pretinzi sinceritate de la un tânăr. Am fost şi eu tânăr şi ştiu cât de necugetat poate fi tânărul câteodată, ceea ce-i cât se poate de firesc. Dar trebuie să eviţi jocurile... Ah, stai, stai – îţi dau, îţi dau, nu-mi pare rău, iar în privinţa restituirii...“ „Deci, cinci sute în cap, spuse Martin, şi plec marţi.“

Uşa se întredeschise. „Pot intra?“ întrebă Sofia Dmitrievna cu vocea subţire. „Ce secrete aveţi aici? continuă ea puţin afectată, plimbându-şi neliniştită privirile de la fiu la soţ. Eu n-am voie să ştiu?“ „Nici n-ai ce afla; e vorba tot de fraţii Petit“, îi răspunse Martin. „Şi, printre altele, pleacă marţi“, rosti unchiul Heinrich şi băgă scobitoarea în buzunarul vestei. „Cum, deja?“ întrebă Sofia Dmitrievna, lungind cuvintele. „Da, deja, deja, deja, deja“, spuse fiul, cu o iritare care nu-l caracteriza şi ieşi din cameră. „Se sminteşte dacă nu-şi găseşte o ocupaţie“, observă unchiul Heinrich, comentând pocnetul uşii.

XLII

Când Martin intră în grădina hotelului, de care i se urâse, îl văzu pe Iuri Timofeevici stând în picioare lângă terenul de tenis, pe care se desfășura un joc destul de vioi între doi tineri. „Ia te uită, țopăie ca niște țapi, spuse Gruzinov. Am avut un fierar care într-adevăr juca bine *lapta*[1] – o arunca peste foișor, peste pârâu, foarte simplu. Dacă i-am da drumul pe terenul de-aici, le-ar face zob pe secăturile astea." „La tenis sunt alte reguli", observă Martin. „Le-ar arăta el fără nici un fel de reguli", îi replică foarte calm Gruzinov. Urmă o tăcere. Se auzeau zgomotele mingii lovite cu rachetele. Martin își miji ochii. „Blondul are un *drive* destul de bun." „E comic", spuse Gruzinov și îl bătu pe umăr. Între timp se apropia Valentina Lvovna, legănându-și ritmic șoldurile; văzu apoi două domnișoare englezoaice pe care le cunoștea și își începu plutirea către ele, zâmbind prudent. „Iuri Timofeevici, spuse Martin, aș vrea să am o discuție cu dumneavoastră. E ceva important și secret." „Fii bun. Sunt mut ca mormântul." Martin privi nehotărât în jur. „Nu știu ..." începu el. „Atunci hai în cameră la mine", îi propuse Gruzinov.

Camera era strâmtă, întunecată și se simțea foarte tare parfumul Valentinei Lvovna. Gruzinov deschise fereastra, pentru o clipă fu ca o pasăre mare și neagră, lăbărțată pe un fundal auriu, și apoi totul răbufni în flăcări, soarele, pornind în fugă pe dușumea, se opri lângă ușa pe care Martin o închise fără zgomot în urma lui. „Mi se pare că-i cam dezordine, nu ne judeca, spuse Gruzinov, uitându-se pieziș la patul dublu, cu

1. Joc popular rusesc, asemănător cu oina.

cearşafurile mototolite de siesta de după masa de prânz. Stai în fotoliu, amice. Merele sunt foarte dulci. Serveşte-te." „La drept vorbind, începu Martin, iată ce aş vrea să discut cu dumneavoastră: am un prieten, acest prieten vrea să treacă clandestin din Letonia în Rusia..." „Ia-l pe ăsta, e rumen", zise Gruzinov. „Mă tot întreb, continuă Martin, oare va reuşi? Să zicem – cunoaşte foarte bine locurile după hartă, însă nu-i de ajuns, peste tot sunt grăniceri, iscoade, spioni. Aş vrea să-mi daţi nişte lămuriri." Cu coatele sprijinite pe masă, Gruzinov mânca un măr, îl rotea, muşca ba de ici, ba de colo câte o bucată trosnitoare, după care iar îl rotea, alegându-şi un nou loc pentru atac. „Şi de ce vrea prietenul dumitale să meargă acolo?" se interesă el, aruncându-i o privire fugară lui Martin. „Nu ştiu, îmi ascunde scopul. Mi se pare că vrea să-şi vadă nişte rude din Ostrov sau Pskov." „Ce paşaport are?" întrebă Gruzinov. „Străin, e cetăţean străin, cred că lituanian." „Adică nu i se dă viză?" „Nu ştiu, mi se pare că nu vrea viză, îi place să facă totul în felul lui. De fapt, s-ar putea ca într-adevăr să nu-i dea..."

Gruzinov termină mărul şi zise: „Caut mereu gustul merelor de soiul Antonov, uneori mi se pare că l-am găsit, dar când înghit – nu, totuşi e altul. Cât despre vize, în general, e complicat. Nu ţi-am povestit niciodată cum cumnatul meu a păcălit cota americană de imigrare?". „M-am gândit că o să-l sfătuiţi ceva", rosti Martin jenat. „Eşti un om ciudat, spuse Gruzinov, însă prietenul dumitale ştie, probabil, mai bine." „Dar sunt îngrijorat pentru el..." rosti Martin încet şi se gândi cu tristeţe că discuţia nu iese defel cum şi-a imaginat-o şi că Iuri Timofeevici nu-i va povesti niciodată cum a trecut graniţa de nenumărate ori. „E de înţeles că eşti îngrijorat, spuse Gruzinov. Mai ales dacă e novice. De altfel, se găseşte întotdeauna o călăuză acolo." „Ah,

nu, ar fi primejdios, exclamă Martin, ar putea da peste un trădător." „Desigur, trebuie să fie precaut", se declară Gruzinov de acord şi, frecându-şi faţa cu palmele, atent, printre degetele groase şi albe, îl privi pe Martin. „Şi firește, e foarte important să cunoşti locurile", adăugă el cu indolenţă.

Atunci Martin scoase iute la iveală mica hartă făcută sul. O ştia pe de rost, se distrase de multe ori desenând-o fără să se uite la creion – însă acum trebuia să-şi ascundă ştiinţa. „Vedeţi, chiar şi de-o hartă am făcut rost, spuse el nonşalant. Mie unul mi se pare că Kolea va trece pe aici sau pe aici." „Aşa, îl cheamă Kolea, zise Gruzinov. O să ţinem minte. Şi harta e bună. Stai un pic... (apăru cutia, clănţăni, se deschise, începură să sticlească ochelari)... Deci, dă-mi voie – la ce scară e? O, excelent... Iată, aici e Rejiţa, dincoace – Pîtalovo, chiar lângă graniţă. Am avut un prieten – printr-o teribilă coincidenţă, îl chema tot Kolea – care a trecut o dată pârâul prin vad şi a pornit uite-aşa, iar altă dată a început de aici şi a ţinut-o tot prin pădure, o pădure foarte deasă – Rogojinski, uite-aşa, iar acum, dacă o iei spre nord-est..."

Acum Gruzinov vorbea vioi, din ce în ce mai rapid, plimbând pe hartă o agrafă dezdoită – şi într-un minut contură vreo jumătate de duzină de trasee, împroşcând cu nume de sate, chemând la viaţă poteci nevăzute – şi pe măsură ce vorbea mai cu însufleţire, lui Martin îi era tot mai clar că Gruzinov îşi bate joc de el. Deodată, din grădină se auziră două voci feminine, care strigau foarte ciudat numele de familie al lui Iuri Timofeevici. Acesta scoase capul pe fereastră. Domnişoarele englezoaice (Gruzinov le plăcea domnişoarelor – o făcea în faţa lor pe marmota de câmp, pe prostănacul) îl chemau să mănânce îngheţată. „Sâcâitoare mai sunt, zise Gruzinov, doar ştiu că nu mănânc îngheţată

niciodată." Lui Martin i se păru că undeva, cândva, aceste cuvinte fuseseră deja rostite (ca în *Necunoscuta*[1] lui Blok) și că atunci, ca și acum, el era intrigat de ceva, încerca să explice ceva. „Iată sfatul meu, spuse Gruzinov, înfășurând îndemânatic la loc harta și întinzându-i-o lui Martin. Transmite-i lui Kolea să rămână acasă și să se ocupe de ceva serios. Probabil că-i băiat bun și ar fi păcat dacă ar da greș." „În problema asta, e mai priceput decât mine", îi răspunse ranchiunos Martin.

Coborâră în grădină. Martin zâmbea tot timpul stăruitor și simțea că-l urăște pe Gruzinov, că-i urăște ochii și fața impenetrabilă, albă ca laptele. Însă un lucru era bun: iată, discuția avusese loc, rămăsese în urmă: Gruzinov – naiba să-l ia – îl tratase ca pe un băiețandru; acum are conștiința curată, poate să-și facă bagajele și să plece liniștit.

XLIII

În ziua plecării se trezi foarte devreme, ca altădată, în copilărie, în dimineața de Crăciun. Conform obiceiului englezesc, mama intra cu grijă în timpul nopții și atârna la capătâiul patului un ciorap ticsit cu daruri. Ca să fie și mai convingătoare, își lipea pe față o barbă din vată și își punea pe cap gluga soțului. Dacă Martin s-ar fi trezit întâmplător, l-ar fi văzut pe Sfântul Nicolae în carne și oase. Și iată, dimineața, în strălucirea galbenă a becului și sub privirea posacă a zorilor hibernali din Petersburg – cu cerul cafeniu deasupra clădirii negre de vizavi, unde zăpada dăduse cornișele cu var, Martin pipăia ciorapul lung al mamei, ticsit

1. Poem al marelui poet simbolist Aleksandr Blok (1880-1921)

aproape până sus cu pachete care se vedeau prin mătase şi, cu inima cât un purice, îşi băga mâna în el, începea să scoată şi să despacheteze animale, bomboniere – toată prefaţa la marele cadou: locomotiva cu vagoane şi şine (din care poţi alcătui opturi uriaşe), care-l aştepta mai târziu în salon. Şi acum pe Martin îl aştepta un tren, acest tren pleca seara de la Lausanne şi ajungea la Berlin în jurul orei zece dimineaţa. Sofia Dmitrievna, sigură că fiul său pleacă numai ca s-o întâlnească pe mica Zilanova, care remarcase că nu sosesc scrisori de la Berlin şi era chinuită de gândul că Zilanova cea mică nu-l iubeşte, poate, destul de mult şi că nu va fi o soţie bună, se străduia să-i facă plecarea cât mai veselă şi, îndărătul unei vioiciuni întru câtva febrile, îşi ascundea şi îngrijorarea, şi amărăciunea că, iată, de-abia a venit şi o părăseşte pentru o lună întreagă. Unchiul Heinrich, care avea un abces, era posac şi tăcut la masa de prânz. Martin se uită la piperniţa spre care se întinse unchiul şi i se păru că vede pentru ultima oară această piperniţă (care reprezenta un om gras, cu găuri în chelia de argint). Îşi mută iute privirea la maică-sa, la mâinile ei slabe, presărate cu pistrui palizi, la profilul gingaş şi la sprânceana ridicată, ca şi cum s-ar fi mirat de tocana grasă din farfurie, şi iar i se păru că vede pentru ultima oară pistruii aceia, sprânceana aceea, tocana aceea. Tot mobilierul din cameră şi peisajul ploios din fereastră, şi pendula cu cadran de lemn de deasupra bufetului şi, în rame, fotografiile mărite ale unor domni mustăcioşi, cu redingote – totul parcă începuse să vorbească deodată, pretinzând atenţie în vederea apropiatei despărţiri. „Te pot conduce până la Lausanne? îl întrebă mama. Ah, ştiu că nu-ţi place să fii condus, se grăbi imediat să adauge, remarcând că Martin strâmbă din nas, dar nu merg ca să te conduc, ci pur şi simplu ca

să mă plimb cu maşina şi, în plus, trebuie să cumpăr câte ceva." Martin oftă. „Dacă nu vrei, nu trebuie, spuse Sofia Dmitrievna cu o voioşie exagerată. Dacă nu mă iei, rămân acasă. Insist numai să te îmbraci cu paltonul cel gros."

Vorbeau întotdeauna ruseşte între ei, ceea ce îl enerva mereu pe unchiul Heinrich, care nu ştia decât un cuvânt rusesc, „nimic", şi, cine ştie de ce, acesta i se năzărea a fi simbolul fatalismului slav. Acum, fiind într-o proastă dispoziţie şi suferind din pricina durerii de gingie, împinse brusc masa, îşi scutură cu şervetul firimiturile de pe burtă şi, sugându-şi măseaua, se duse la el în birou. „Ce bătrân e, se gândi Martin, privindu-i ceafa căruntă, sau poate aşa cade lumina? E o vreme foarte posomorâtă."

„Asta-i, trebuie să te pregăteşti de plecare, observă Sofia Dmitrievna, pesemne că maşina e de-acum trasă la poartă. Se uită pe fereastră. Da, e trasă. Ia te uită ce caraghios: nu se vede nimic prin ceaţă, parcă munţii nici n-ar exista... Nu-i aşa?" „Cred că mi-am uitat aparatul de ras", spuse Martin.

Urcă în camera lui, împachetă aparatul de ras şi papucii, închise cu greu geamantanul. Brusc, se văzu la Riga sau la Rejiţa, cumpărându-şi lucruri simple, grosolane – o şapcă, un cojoc scurt, cizme. Poate şi un pistol? „Adio, adio", îngână repede etajera înfrumuseţată de silueta neagră a fotbalistului, care îi amintea întotdeauna de Alla Cernosvitova.

La parter, în vestibulul spaţios, stătea în picioare Sofia Dmitrievna, cu mâinile înfundate în buzunarele pelerinei; fredona ceva, cum făcea întotdeauna când era nervoasă. „Mai bine-ai rămâne acasă, spuse ea când Martin ajunse în dreptul ei, ce rost are să pleci..." Pe uşa din dreapta, deasupra căreia era un cap de capră neagră, ieşi unchiul Heinrich şi, privindu-l pe

sub sprâncene pe Martin, îl întrebă: „Eşti sigur că ai luat bani destui?". „Foarte sigur, îi răspunse Martin. Îţi mulţumesc." „La revedere, spuse unchiul Heinrich. Îmi iau aici rămas-bun, pentru că astăzi evit să ies. Dacă, în locul meu, l-ar durea în halul ăsta dinţii pe altul, ar fi de mult la casa de nebuni."

„Să mergem, zise Sofia Dmitrievna, mă tem să nu întârzii la tren."

Ploaie. Vânt. Părul Sofiei Dmitrievna se ciufulea de îndată şi ea îşi netezea mereu urechile. „Stai, îi spuse ea înainte de a ajunge la portiţa grădinii, aproape de cele două trunchiuri de brazi, unde vara se întindea hamacul. Stai odată, vreau să te sărut." El puse geamantanul jos. Transmite-i salutări din partea mea," şopti ea cu un zâmbet semnificativ şi Martin dădu din cap („De-aş pleca mai repede, e insuportabil...").

Serviabil, şoferul îi deschise portiţa. Automobilul lucea umed, ploaia zornăia uşor, lovindu-se în tabla lui. „Şi, te rog, scrie-mi măcar o dată pe săptămână", spuse Sofia Dmitrievna. Se trase câţiva paşi îndărăt şi, zâmbind, îi făcu semne cu mâna, iar automobilul negru, frământând noroiul, dispăru dincolo de luminişul dintre brazi.

XLIV

În tren, într-un vagon de un verde sălbatic, care scutura foarte tare, noaptea era nesfârşit de lungă: preţ de câteva clipe Martin se prăbuşea în somn şi, tresărind, se trezea şi iar se rostogolea în jos, ca din munţii americani, apoi iarăşi decola şi, prin ţăcănitul surd al roţilor, el auzea respiraţia pasagerului din patul de jos, sforăitul lui ritmic, care parcă participa la mişcarea generală a trenului.

Cu mult înainte de sosire, când în vagon toţi dormeau încă, Martin coborî din patul său şi luându-şi buretele, săpunul, prosopul şi ligheanul pliant cu husă impermeabilă, se duse la toaletă. Acolo, întinzând pe jos paginile ziarului *Times* cumpărat din Lausanne, îndreptă marginile instabile ale căditei din cauciuc şi, dezbrăcându-se de pijama, întinse spuma de săpun pe tot corpul lui puternic şi bronzat. Era cam strâmt, clătinăturile erau bruşte, se simţea apropierea şinelor care fugeau, exista primejdia de a se atinge întâmplător de pereţi; dar Martin nu se putea lipsi de baia matinală, văzând în ea un fel de apărare eroică: astfel se respinge atacul încăpăţânat al pământului, care înaintează cu un strat abia vizibil de praf, ca şi cum ar fi nerăbdător să şi-l supună – înainte de termen – pe om. După baie, oricât de prost ar fi dormit, Martin era cuprins de o prospeţime îmbelşugată. În aceste clipe, gândul la moarte, la faptul că într-o zi şi, poate – cine ştie? –, chiar curând va trebui să cedeze şi să facă ce au şi făcut bilioane, trilioane, de oameni – acest gând al morţii inevitabile, general accesibile de-abia dacă-l mai îngrijora şi numai spre seară, treptat, îşi recăpăta forţa, amplificându-se uneori noaptea până la dimensiuni monstruoase. Lui Martin i se părea că obiceiul de a-i executa în zori pe condamnaţii la moarte presupune chiar caritate; dea Domnul ca asta să se întâmple dimineaţa când omul este stăpân pe sine – tuşeşte un pic, zâmbeşte şi, iată, s-a oprit şi şi-a desfăcut braţele.

Coborând pe peronul gării Anhalter, trase cu plăcere în piept aerul fumegos-rece al dimineţii. În depărtare, în partea dinspre care venise trenul, printr-o deschizătură a bolţii de metal şi sticlă, se vedeau cerul curat, albastru-pal, strălucirea şinelor şi, în comparaţie cu această limpezime, aici, sub boltă, era cam

întuneric. Trecu pe lângă vagoanele mate, pe lângă locomotiva uriaşă, şuierătoare, transpirată şi, punând biletul în mâna omenească a cabinei de control, coborî treptele şi ieşi în stradă. Din ataşament pentru imaginile din copilărie se decise să-şi ia drept punct iniţial al călătoriei Gara Friedrich, unde cândva prindea Nord-Expresul familia rusă care locuia la Continental. Geamantanul era foarte greu, însă Martin simţea atâta neastâmpăr, atâta emoţie, încât porni pe jos; totuşi, ajungând până la colţul străzii Potsdam, îşi dădu seama că îi e tare foame, aproximă distanţa rămasă şi, înţelept, luă autobuzul. Chiar de la începutul acestei zile neobişnuite, simţurile îi erau încordate – i se părea că îşi întipăreşte în minte chipurile tuturor trecătorilor, că receptează mai viu ca oricând culorile, mirosurile, sunetele şi claxoanele automobilelor, care altădată, în nopţile ploioase, îi chinuiau auzul cu grohăitul lor dezgustător şi jilav, răsunau acum cumva înstrăinat, melodic şi tânguitor. Stând în autobuz pe scaun, auzi în apropriere modulaţii de vorbire rusească. Un cuplu în vârstă şi doi băieţi cu ochii rotunzi. Cel mai mare se instalase lângă geam, mezinul se înghesuia un pic în fratele lui. „Un restaurant", spuse cel mare, încântat. „Uită-te, un restaurant", spuse cel mic, împingându-se. „Văd şi singur", îi răspunde cel mare. „E un restaurant", spuse mezinul, convins. „Iar tu eşti un prost, ţine-ţi gura", zise cel mare. „Încă n-am ajuns la Linden?" se îngrijoră mama. „Suntem încă la Potsdammer", spuse, cu prestanţă, tatăl. „Am trecut de Potsdammer", strigară băieţii şi se iscă o scurtă discuţie în contradictoriu. „Arcul, ce grozav!" se entuziasmă cel mare, împungând sticla cu degetul. „Nu mai zbiera aşa", îi făcu taică-său observaţie. „Ce?" „Îţi zic să nu mai zbieri." Acesta se supără: „Am vorbit încet. N-am zbierat deloc." „Arcul", rosti cu respect mezinul. Toţi priviră

Poarta Brandenburg. „Locuri istorice", spuse băieţelul cel mare. „Da, e un arc străvechi", îi confirmă tatăl. „Unde se bagă? întrebă cel mare, îngrijorat de lateralele autobuzului. Doar e-aşa strâmtoare!" „Începe", şopti mezinul cu un oftat de uşurare. „E Unter, se alarmă mama. Trebuie să coborâm!" „Unterul este lung, foarte lung, spuse băiatul cel mare. Am văzut pe hartă." „E President-Strasse", zise visător mezinul. „Lasă vorba, prostule! E Unter." Apoi toţi în cor: „Unterul e lung, prelung", şi soloul masculin: „Un secol avem de mers...".

În acest moment Martin coborî şi, mergând în direcţia gării, cu o tristeţe ciudată îşi aminti copilăria, emoţia lui de atunci, care era la fel şi cu totul alta. Dar aceasta n-a fost decât o comparaţie fulgerătoare: a cântat un pic şi s-a stins.

Lăsându-şi geamantanul la camera de bagaje şi cumpărându-şi bilet pentru Riga la trenul de seară, se aşeză în sala răsunătoare a bufetului, comandă ouă ochiuri de forma corăbiei *Argus* şi în ultimul număr al *Cauzei străinătăţii*, pe care o citea în timp ce mânca, găsi, printr-altele, o critică foarte acidă la adresa *Caravelei* lui Bubnov. Săturându-se, îşi aprinse o ţigară şi privi în jur. La masa vecină şedea o domnişoară, scria ceva şi-şi ştergea lacrimile – iar apoi, cu ochii tulburi şi umezi, îl privi, îşi duse creionul la buze şi, găsind cuvântul de care avea nevoie, continuă să scrie, ţinând creionul, precum copiii, aproape de vârf şi încordându-şi puternic degetul îndoit. Palton negru, descheiat pe piept, cu gulerul din blană de iepure, uzat, mărgele de chilimbar, albeaţa gingaşă a gâtului, batista strânsă în pumn... Martin plăti şi se puse pe aşteptat, vrând s-o urmeze când va ieşi; dar, terminând de scris, ea se sprijini cu coatele de masă şi încremeni cu ochii în tavan şi cu buzele întredeschise.

Stătu aşa mult timp, şi dincolo de ferestre plecau trenuri, iar Martin, care nu trebuia să întârzie la consulat, se decise s-o mai aştepte cel mult cinci minute. Cele cinci minute se scurseră. „M-aş înţelege cu ea să bem undeva o cafea, nimic mai mult", se gândi el implorator şi îşi închipui cum îi va face aluzie la drumul lui lung, la primejdii, şi cum ea va plânge. Mai trecu un minut. „Bine, nu trebuie", spuse Martin şi, aruncându-şi pe umăr pelerina aşa cum fac englezii, se îndreptă spre ieşire.

XLV

Taxiul decapotabil foşnea repede, licărea împrejur splendidul Tiergarten, şi foarte frumoase erau nuanţele calde, roşcate ale frunzişului – „posomorâtă vreme, al ochilor mei farmec"[1]... Mai departe, în apă se uitau castanii rămuroşi, spălăciţi şi, trecând podul, Martin observă că leul de piatră al lui Heracle avea o parte din coadă, care fusese restaurată, încă prea albă şi se gândi că pesemne aceasta nu va căpăta curând nuanţa patinată a întregului grup statuar; câţi ani va mai dura – zece, cincisprezece? De ce îţi este aşa de greu să te imaginezi om la patruzeci de ani?

În clădirea consulatului leton, la demisol, era agitaţie şi înghesuială. „Ţac-ţac", pocnea ştampila. Peste câteva minute, elveţianul Edelweiss ieşi de acolo şi nu departe, într-o vilă sumbră, căpătă, cu bani puţini, o viză de călătorie în Lituania.

De-acum putea pleca la Darwin. Hotelul lui era vizavi de Grădina Zoologică. „A plecat deja, îi răspunse recepţionerul. Nu, nu ştiu când se întoarce."

---

1 Primul vers dintr-o cunoscută poezie de Puşkin.

„Ce păcat, se gândi Martin, ieşind din nou în stradă. Trebuia să-i comunic data exactă, nu pur şi simplu «zilele acestea». Rateu, rateu... Ce păcat." Se uită la ceas. Unsprezece şi jumătate. Paşaportul era în regulă, biletul – cumpărat. Ziua care se profila atât de plină de felurite treburi se dovedi brusc goală. Ce să facă? Să intre în Grădina Zoologică? Să-i scrie mamei? Nu, asta mai târziu.

Şi în timp ce gândea astfel, în profunzimea conştiinţei lui avea loc o activitate surdă. I se împotrivea, încerca să n-o observe, căci încă din Franţa se hotărâse ferm să n-o mai vadă pe Sonia. Dar văzduhul berlinez era impregnat de Sonia – iată, acolo, la Grădina Zoologică, se uitaseră amândoi la un fazan chinezesc rumen-auriu, la nările splendide ale hipopotamului, la galbenul câine dingo, care sărea aşa de sus. „Acum e la serviciu, se gândi Martin, iar pe la Zilanovi trebuie oricum să trec..."

Pluti, desfăşurându-se, Kurfürstendammul. Automobilele depăşeau tramvaiul, tramvaiul depăşea bicicletele; apoi un pod, în jos – fumul trenurilor depărtate, o mie de şine, cerul misterios-azuriu. O curbă, şi – splendoarea vesperală a Grünewaldului.

Şi uşa i-o deschise chiar Sonia. Era într-o bluză neagră, tricotată, puţin cam uzată; ochii ei tulburi, puţin încrucişaţi, păreau sătui de somn; pe obrajii palizi avea gropiţe ştiute. „Pe cine văd?" exclamă ea tărăgănat, se înclină foarte jos, fluturându-şi mâinile lăsate în jos. „Ei, bine-ai venit, bine-ai venit", spuse ea, îndreptându-şi şalele şi o şuviţă neagră i se aruncă peste ureche. Sonia o împinse la loc cu o mişcare a degetului mare. „Hai", spuse ea şi porni înainte pe coridor, călcând moale cu papucii de casă. „M-am temut că eşti la slujbă", spuse Martin, încercând să nu-i privească splendida ceafă. „Mă doare capul", zise ea

fără să se uite înapoi şi, plescăind încet din buze, ridică din mers cârpa de spălat duşumeaua şi o aruncă pe un cuier. Intrară în salon. „Stai jos şi spune tot", îl îndemnă fata şi se trânti în fotoliu, se săltă imediat, îşi trase picioarele sub ea şi se aşeză iar.

În salon toate erau neschimbate, acelaşi Boecklin întunecat pe perete, plusul zdrenţuit, nişte plante eterne, cu frunze îngălbenite în vaze, lustra deprimantă, sub forma unei femei cu coadă, care înoată, cu sâni şi cap de bavareză şi cu coarne de cerb, care îi creşteau peste tot. „La drept vorbind am sosit astăzi, spuse Martin şi îşi aprinse o ţigară. Voi lucra aici. Adică, la drept vorbind, nu aici, ci în împrejurimi. E o fabrică, deci voi fi simplu muncitor." „Halal, spuse Sonia şi adăugă, văzându-l căutând ceva cu privirea: Nu-i nimic, scutură pe duşumea." „Şi mai e o chestiune amuzantă, continuă Martin. Vezi tu, n-aş vrea ca mama să ştie că lucrez la fabrică. Aşa că, dacă îi scrie întâmplător Olgăi Pavlovna – ştii că uneori îi place să afle pe căi ocolite dacă sunt sănătos şi aşa mai departe – iată, pricepi tu, atunci trebuie să-i răspundeţi că vă vizitez des. Eu, desigur, voi veni foarte rar, n-o să am timp."

„Te-ai urâţit, spuse gânditoare Sonia. Te-ai abrutizat, nu ştiu cum. Poate pentru că eşti bronzat."

„Am cutreierat tot sudul Franţei, zise răguşit Martin, scuturând scrumul cu un bobârnac. Am argăţit pe la ferme, am hoinărit, iar duminica mă îmbrăcam domneşte şi mă duceam să mă distrez la Monte Carlo. Ruleta e o chestiune foarte interesantă. Dar tu ce mai faci? Toţi ai voştri sunt sănătoşi?"

„Strămoşii sunt sănătoşi, spuse Sonia cu un oftat, însă cu Irina nu mai ştim ce să ne facem. E ca un fel de cruce... Şi cu banii suntem la pământ. Tatu zice că trebuie să ne mutăm la Paris. Ai fost şi la Paris?"

„Da, în trecere, îi răspunse neglijent Martin (o zi la Paris, cu mulţi ani în urmă, în drum de la Biarritz spre Berlin, copii cu cercuri în grădina Tuileries, vaporaşe-jucării pe apa bazinului, un bătrân care hrănea vrăbiile, turnul argintiu din care se vedea totul, cripta lui Napoleon, unde coloanele seamănă cu nişte acadele răsucite...). Da, în trecere. Dar nu ştii o noutate. Darwin e aici."

Sonia zâmbi şi începu să clipească. „Ah, adu-l! Adu-l neapărat, e interesant la nebunie!"

„Însă nu l-am văzut. E aici cu treburi, trimis de *Morning News*. Ştii, a fost delegat în America, a devenit ziarist veritabil. Şi cel mai important lucru – în Anglia are o logodnică şi la primăvară se însoară."

„Păi, e extraordinar, spuse încet Sonia. Totul ca la carte. Mi-o imaginez foarte limpede – înaltă, ochii ca farfuriile, iar maică-sa seamănă, probabil, foarte bine cu ea, numai că-i mai uscată şi mai roşie. Bietul Darwin!"

„Prostii, spuse Martin, sunt sigur că e foarte drăguţă şi deşteaptă."

„Hai, mai povesteşte-mi ceva", îl îndemnă Sonia după câteva clipe de tăcere. Martin strânse din umeri. Se pripise, epuizându-şi toată rezerva de subiecte de discuţie. I se părea ciudat că la doi paşi de el stă Sonia, iar el nu-i poate spune nimic important, nu îndrăzneşte să facă aluzie la ultima scrisoare, nu îndrăzneşte să o întrebe dacă se măritată cu Bubnov – nu îndrăzneşte nimic. Încercă să-şi imagineze cum va sta aici, în această cameră, după întoarcere, cum îl va asculta – şi oare el, ca acum, va turui totul dintr-o suflare, oare Sonia, la fel ca acum, îşi va scărpina prin mătase gamba şi se va uita pe lângă el, la nişte lucruri necunoscute lui? Se gândi că, probabil, n-a picat la momentul potrivit, că, poate, ea aşteaptă pe cineva şi

că se plictisește cu el. Dar nu putea pleca, la fel cum nu putea scorni ceva amuzant, iar Sonia, cu tăcerea ei parcă intenționată, încerca să-l ducă la exasperare – ca să-și piardă capul și să-i spună tot: despre expediție, despre dragostea lui, despre acel ceva intim, sacru, prin care sunt legate între ele această expediție și dragostea lui, și „posomorâta vreme, al ochilor mei farmec".

Clănțăni ușa din antreu, se auziră pași, și în salon intră Zilanov, cu servieta sub braț. „A, mă bucur foarte mult, zise el. Cum o duce mama dumitale?" Puțin mai târziu, pe ușa cealaltă, își făcu apariția Olga Pavlovna și îi puse aceeași întrebare. „Rămâi la masă", îi spuse ea. Se mutară în sufragerie. Intrând, Irina încremeni și deodată se repezi la Martin și începu să-l sărute cu buzele umede. „Ira, Irocika", spuse mama ei, cu un zâmbet vinovat, tărăgănând cuvintele. Pe un platou mare erau pârjoale mici și negre. Zilanov desfăcu șervetul și își băgă un colț după guler.

În timpul prânzului, Martin îi arătă Irinei cum trebuie să-și încrucișeze degetele mijlociu și arătător în așa fel încât, atingând cu ele o bilă de pâine, să nu simtă una, ci două bile. Mult timp ea nu-și putu potrivi mâna. Dar când, în sfârșit, cu ajutorul lui Martin, bila se dublă magic sub degetele ei, începu să gângurească de încântare. Ca o maimuță care, văzându-și chipul într-un ciob de oglindă, se uită în jos ca să vadă dacă nu cumva acolo mai e o maimuță, ea își apleca întruna capul, crezând că într-adevăr are sub degete două cocoloașe; iar când Sonia, după masă, îl conduse pe Martin la telefonul aflat la colțul coridorului, lângă bucătărie, temându-se că Martin va pleca de tot, Irina se repezi gemând în urma lui și, convingându-se că nu pleacă, se întoarse în sufragerie și se băgă sub masă, căutând cocoloșul căzut acolo. „De fapt, vreau să-i dau

telefon lui Darwin, spuse Martin. Trebuie să găsesc în cartea de telefon numărul hotelului." Sonia se lumină la faţă, spuse dintr-o suflare: „Ah, lasă-mă pe mine, vorbesc eu cu el, va fi nemaipomenit. Ştii, o să-i fac o festă simpatică." „Nu, nu trebuie, n-are rost", îi răspunse Martin. „Ei bine, atunci vă fac legătura. Nici măcar legătura n-am voie să v-o fac? Care-i numărul?" Se aplecă peste cartea de telefon în care se uita el şi pe Martin îl lovi căldura capului ei; pe obraz, chiar sub ochi, avea lipit un fir de păr căzut din geană. Repetând în şoaptă numărul de telefon, ca să nu-l uite, Sonia se aşeză pe un cufăr şi ridică receptorul. „Ţine minte, doar îmi faci legătura", o preveni sever Martin. Sonia spuse clar numărul în receptor şi se puse pe aşteptat, plimbându-şi ochii în toate părţile şi bătând încet cu călcâiele în peretele cufărului. Apoi zâmbi, îşi lipi receptorul mai tare de ureche şi se gârbovi toată, rugând să fie chemat Darwin la telefon. „Dă-mi receptorul, spuse Martin. E necinstit." Sonia se gârbovi şi mai mult. „Închid", spuse Martin. Ea făcu o mişcare rapidă ca să apere aparatul şi în aceeaşi clipă îşi ridică sprâncenele: „Nu, mulţumesc, nu-i nimic", spuse Sonia şi puse receptorul în furcă. „Nu-i acasă, i se adresă ea lui Martin, privindu-l încruntată. Poţi să fii liniştit, n-o să-i mai telefonez. Dar tu mitocan ai fost şi mitocan ai rămas." „Sonia", zise Martin. Ea sări de pe cufăr, îşi băgă piciorul în papucul care îi căzuse şi se duse în sufragerie. Acolo se strângea masa, Elena Pavlovna îi spunea ceva Irinei, care îi întorcea mereu spatele. „Te mai văd?" întrebă Zilanov. „Nu ştiu, zise Martin. Trebuie să plec." „Pentru orice eventualitate, îmi iau rămas-bun de la dumneata", zise Zilanov şi plecă să lucreze la el în dormitor.

„Nu ne uita", spuseră Olga şi Elena Pavlovna în acelaşi timp şi, zâmbind, se traseră una pe cealaltă de

mânecile rochiilor negre. Martin se înclină. Irina își duse mâna la piept și deodată se repezi la el și i se agăță de reverele hainei. Martin se fâstâci, încercă să-i desfacă, cu grijă, degetele, dar fata îl ținea strâns, iar când maică-sa o apucă de umeri, Irina începu să plângă cu hohote. Fără să vrea, Martin se strâmbă văzându-i groaznica expresie de pe față, spuzeala roșie dintre sprâncene. Cu o mișcare bruscă, aproape grosolană, îi desfăcu degetele. Irina fu dusă în altă cameră, hohotele ei de plâns se îndepărtară și nu se mai auziră. „Eternele istorii", spuse Sonia conducându-l pe Martin în vestibul. Martin își îmbrăcă pelerina ; Pelerina era complicată și, pentru încheiatul cordonului, avea nevoie de câtva timp. „Vino într-o seară", spuse Sonia privind manipulațiile lui și ținându-și mâinile în buzunărașele din față ale bluzei ei negre. Martin clătină posac din cap. „Ne adunăm și dansăm", spuse Sonia și, lipindu-și picioarele, își mișcă vârfurile, apoi călcâiele, apoi iar vârfurile, iar călcâiele, deplasându-se lateral. „Sunt gata, spuse Martin, bătându-și buzunarele. Mi se pare că n-am avut nici un pachet în ele." „Ți-amintești ?" îl întrebă Sonia și începu să fluiere încet melodia unui foxtrot londonez. Martin își drese glasul. „Nu-mi place pălăria ta, observă ea. Acum nu se mai poartă așa." „Adio", spuse Martin și, foarte ușor, o înșfăcă pe Sonia, își împinse buzele în dinții ei dezgoliți, o sărută pe obraz, în locul gingaș de după ureche, o eliberă (iar ea se trase înapoi și mai că nu căzu) și plecă repede, trântind ușa fără să vrea.

XLVI

Băgă de seamă că zâmbeşte, că gâfâie, că inima îi bate tare în piept. „Asta-i, asta-i", spuse el cu jumătate de voce şi porni cu paşi apăsaţi pe trotuar ca şi cum s-ar fi grăbit undeva. N-avea unde se grăbi. Absenţa lui Darwin îi încurca socotelile, dar până la plecarea trenului mai avea încă vreo câteva ore. Întorcându-se pe jos pe Kurfurstendamm, privea, cu tristeţe tulbure, locurile ştiute din Berlin; iată biserica ursuză de la intersecţie, atât de singuratică printre cinematografele păgâne. Iată Tauentzienstrasse, unde pietonii, cine ştie de ce, evită bulevardul din mijloc, preferând să se scurgă de-a lungul vitrinelor. Iată orbul care vinde lumină – întinzând în întunericul etern eterna cutie de chibrituri; tarabe cu iarbă neagră şi ochiul-boului; tarabe cu banane şi mere, un om într-un palton roşcat, stând pe bancheta unui automobil vechi, care ţine ca un evantai batoane de ciocolată fără nume şi povesteşte unui grup de gură-cască ce calităţi deosebite are ciocolata respectivă. Martin dădu colţul, intră într-un magazin rusesc ca să-şi cumpere o carte. Un domn gras, respectuos, care semăna puţin cu o broască-ţestoasă, puse pe tejghea ceea ce s-ar numi „noutăţi". Negăsind nimic, Martin cumpără un număr din revista *Punch* şi se pomeni iarăşi în stradă. Aici, nemulţumit, îşi aminti prânzul sărăcăcios luat la familia Zilanov. Zicându-şi că de la restaurant îi va putea telefona încă o dată lui Darwin, se duse la Zaiafetul, unde mânca anul trecut. De la hotel i se răspunse că Darwin încă nu s-a întors. „Douăzeci de pfennigi, îi spuse doamna pudrată de la tejghea. *Merci!*"

Proprietarul restaurantului era pictorul Danilevski, care venea la Adrieiz – un bărbat scund, de-acum în

vârstă, cu guler înalt, cu faţa rumenă ca de copil şi cu un neg castaniu sub ochi. Se apropie de masa lui Martin şi întrebă timid: „E bun bo-bor-şul?“ (simţea o atracţie ciudată tocmai pentru sunetele pe care le pronunţa cu dificultate). „Foarte bun“, îi răspunse Martin şi, ca întotdeauna, cu un sentiment sfâşietor de gingăşie, îl văzu pe Danilevski pe fundalul nopţii din Crimeea.

Acesta se aşeză pe-o rână la masă, privind încurajator cum Martin înfulecă supa. „Ţi-am mai spus că, din unele informaţii, ar rezulta că trăiesc la conac, fără să plece nicăieri – e uluitor...“ (Oare chiar nu se ating de ei? se întrebă Martin. Oare totul să fi rămas cum a fost, ca, de pildă, perele acelea mici, uscate pe acoperişul verandei?)

„Mohicani“, spuse îngândurat Danilevski.

Mica sală era aproape goală. Canapele mici, plușate, o sobă cu burlanul cotit, ziare pe stelaje de lemn. „Totul se va schimba în bine. Ştii, am vrut să pictez pereţii cu femei, cu femei mari, dacă n-ar fi atât de trist. Hainele – ca nişte ruguri, iar feţele – palide şi cu ochii de cai. În tot cazul, îmi iese acum. Am în... am încercat. Sau aş putea picta nişte nori şi jos, jos – o margine de pădure. Localul o să-l lărgim, aici, aici şi acolo dărâmăm tot, chiar am chemat ieri un meşter, însă nu ştiu de ce n-a venit.“

„Vine multă lume?“ îl întrebă Martin.

„De obicei, da. Acum nu e ora prânzului, nu ne-o lua în nume de rău. Dar în general... Şi e bine reprezentată tagma literară. Rakitin, de exemplu, ei, îl ştii, un ziarist care poartă întotdeauna ghetre, mare băgăreţ... Şi-acum câteva zile, Serioja Bubnov şi-a făcut de cap, a spart vase, are un acces la beţie, nenoroc în dragoste, nu-i bine – mai ales că era cât pe ce să-l vedem mire.“

Danilevski oftă, bătu darabana pe masă, se ridică încet şi plecă la bucătărie. Îşi făcu din nou apariţia când Martin îşi lua pălăria din cuier. „Mâine avem frigărui, spuse Danilevski, te aşteptăm" – şi Martin simţi dorinţa de a-i spune ceva foarte plăcut acestui om simpatic, trist, care se bâlbâia atât de melodios: dar, la drept vorbind, ce-ar putea să-i spună?

XLVII

Traversând curtea pietruită, în mijlocul căreia, pe gazon, se înălţa o statuie fără nas şi creşteau câteva tufe de tuia, el împinse uşa cunoscută, urcă scara care duhnea a varză şi a pisici şi sună. Îi deschise un neamţ tânăr, unul dintre chiriaşi, şi, prevenindu-l că Bubnov e bolnav, îi bătu din mers în uşă. Se auzi vocea răguşită, deprimată a lui Bubnov: *„Herein!"*.

Bubnov şedea pe pat, cu pantaloni negri, cu cămaşa descheiată; faţa îi era buhăită şi nebărbierită, cu pleoapele roşii. Pe pat, pe duşumea, pe masa – unde un pahar de ceai îşi licărea galbenul tulbure – erau împrăştiate coli de hârtie. Află că Bubnov termină o nuvelă şi, în acelaşi timp, încearcă să compună în limba germană o scrisoare impresionantă pentru Direcţia de Finanţe, care-i cerea să-şi plătească impozitul. Nu era beat, dar nici treaz nu s-ar fi putut zice că era. Probabil că setea îi trecuse, dar în fiinţa lui totul era scâlciat, zdruncinat de uragan, ideile rătăceau, îşi căutau bârlogurile şi găseau ruine. Fără să se mire câtuşi de puţin de apariţia lui Martin, pe care nu-l văzuse din primăvară, Bubnov se apucă să-l facă albie de porci pe un critic – ca şi cum Martin ar fi fost răspunzător de articolul acestui critic. „Sunt hăituit",

spuse Bubnov cu ură și în aceste clipe fața lui, cu găoacele adânci ale ochilor, era destul de sinistră. Era înclinat să creadă că orice recenzie negativă la cărțile lui era dictată de cauze tangențiale – invidie, ură personală sau dorința de răzbunare pentru vreo jignire. Și acum, ascultându-i discursul destul de incoerent, Martin se mira că un om poate suferi atâta din pricina opiniei altuia și îi stătea pe limbă să-i spună lui Bubnov că ceea ce scrisese despre Zoorlanda e o povestire nereușită, falsă, care nu i bună de nimic. Iar când Bubnov, fără nici o legătură cu frazele precedente, începu să vorbească despre nefericirea sa în dragoste, Martin își blestemă curiozitatea de rău augur care îl făcuse să vină aici. „Numele ei nu ți-l spun, nu mă întreba – dar ține minte: mulți vor pieri din cauza ei. Și ce mult am iubit-o. Ce fericit eram. Sentimentul acela când, știi, fâlfâie îngerii. Însă ea s-a speriat de înălțimile mele montane."

Martin mai stătu puțin, simți un val de tristețe imposibilă și se ridică tăcut. Smiorcăindu-se, Bubnov îl conduse până la ușă. Peste câteva zile aflându-se de-acum în Letonia, Martin va găsi într-o revistă rusească noua „nuvelă" a lui Bubnov, de data aceasta excelentă, și eroul german al acesteia avea cravata lui Martin, cenușiu-pal la culoare, cu dungi roz, pe care Bubnov, ce părea absorbit de amărăciunea lui, i-o furase precum un hoț foarte abil îți șterpelește cu o mână ceasul, în timp ce-și șterge ochii cu cealaltă.

Intrând într-o papetărie, Martin cumpără o jumătate de duzină de vederi și-și umplu stiloul cu cerneală, după care porni spre hotelul lui Darwin, hotărându-se să-l aștepte până în ultima clipă posibilă și să plece la gară direct de acolo. Era aproape ora cinci, cerul se înnegurase, alburiu, trist. Claxoanele mașinilor răsunau mai surd decât dimineață. Trecu pe-alături un

furgon deschis, tras de o pereche de cai costelivi, şi în furgon era înghesuit tot mobilierul unei camere – un pat, o comodă, o mare în ramă aurită şi multe alte catrafuse triste. Pe asfaltul pătat de umezeală trecu o femeie în doliu, împingând un cărucior în care şedea un prunc atent, cu ochii albaştri şi, ajungând cu cărucior ul până la bordură, apăsă mânerul, ridicându-i roţile din faţă. Trecu în fugă un pudel, urmărind o căţeluşă de rasă Levrette, neagră, care se uită temătoare înapoi, tremurând şi ridicându-şi laba din faţă, îndoită. „Ce să fie cu mine? se gândi Martin. Ce mă privesc pe mine toate astea? Doar mă voi întoarce. Trebuie să mă întorc." Intră în holul hotelului. Darwin încă nu revenise.

Atunci, în hol, el îşi alese un fotoliu din piele, confortabil şi, deşurubând capacul stiloului, se apucă să-i scrie mamei. Spaţiul de pe vedere era limitat, scrisul lui era mare, aşa că încăpură puţine rânduri. „Totul e bine, scria el, apăsând tare peniţa. M-am oprit la vechea adresă, poţi să-mi scrii acolo. Sper că abcesul unchiului e mai bine. Pe Darwin încă nu l-am văzut. Familia Zilanov îţi trimite salutări. Îţi mai scriu peste cel puţin o săptămână. Pentru că deocamdată chiar n-am ce-ţi scrie. *Many kisses.*" Citi textul de două ori şi, cine ştie de ce, i se strânse inima şi îl trecură fiori reci pe spinare. „Te rog, fără prostii", îşi spuse Martin şi, apăsând din nou tare peniţa, îi scrise văduvei maiorului, rugând-o să-i păstreze scrisorile. Punând vederile în cutia poştală, se întoarse, se aşeză în fotoliu şi se puse pe aşteptat, uitându-se din când în când la ceasul din perete. Trecură cincisprezece, douăzeci, douăzeci şi cinci de minute. Urcară scara două mulatre cu picioarele neobişnuit de subţiri. Deodată auzi din spate o respiraţie puternică, pe care o recunoscu de îndată. Sări în picioare şi Darwin îl plesni peste umăr, scoţând

exclamaţii guturale. „Ticălosule, ticălosule, începu Martin să bâiguie bucuros, te caut de dimineaţă."

XLVIII

Darwin parcă se îngrăşase puţin, părul i se rărise, îşi lăsase mustăţi – blonde, tunse, semănând cu o periuţă nouă de dinţi. Şi el, şi Martin erau, cine ştie de ce, fâstâciţi şi nu ştiau ce să vorbească, aşa că se tot plesneau unul pe altul, râzând şi mârâind. „Ce bei? întrebă Darwin, când intrară în camera strâmtă, dar elegantă. Whisky cu sifon? Cocteil? Sau numai ceai?" „Mi-e totuna, ce vrei tu", îi răspunse Martin şi luă de pe masă o fotografie mare, cu ramă scumpă. „Ea e", spuse laconic Darwin. Era portretul unei tinere femei cu diademă pe frunte. Sprâncene împreunate deasupra rădăcinii nasului, ochi limpezi, gât de lebădă – totul era foarte bine conturat şi autoritar. „O cheamă Evelyn, ştii, nu cântă rău şi sunt sigur că te-ai împrieteni bine cu ea", zise Darwin şi, luându-i portretul, îl mai privi o dată gânditor înainte de a-l pune la loc. „Ei bine, spuse el, trântindu-se pe divan şi întinzându-şi imediat picioarele, ce noutăţi ai?"

Intră servitorul cu cocteilurile. Fără plăcere, Martin sorbi lichidul picant şi îi povesti pe scurt cum a trăit în decursul celor doi ani. Îl miră faptul că, de îndată ce tăcu, Darwin începu să vorbească despre sine, amănunţit şi cu satisfacţie, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată până atunci. Era ciudat să audă din gura lui leneşă şi castă discursuri despre succese, câştiguri, despre excelentele speranţe de viitor – deci, acum nu mai scria fostele lucruri încântătoare despre lipitori şi amurguri, ci articole cu problematică economică şi de

stat, îl interesa în mod deosebit un anumit moratoriu. Iar când Martin, în timpul unei pauze neașteptate, îi aminti niște episoade din trecut, comice, de la Cambridge – carul de foc, Rosa, bătaia – Darwin spuse indiferent: „Da, au fost vremuri frumoase" – și Martin remarcă cu groază că amintirile lui Darwin au murit sau sunt absente și că nu i-a rămas decât o mască decolorată.

„Dar ce face Vadim?" îl întrebă Darwin somnolent.

„Vadim e la Bruxelles, îi răspunde Martin, cred că și-a luat un serviciu. Însă familia Zilanov e aici, mă întâlnesc des cu Sonia. Tot nu s-a măritat."

Darwin slobozi un nor uriaș de fum. „Salut-o din partea mea, spuse el. Dar tu... Da, păcat că hoinărești aiurea. Uite, mâine o să-ți fac cunoștință cu cineva, și sunt sigur că o să-ți placă gazetăria."

Martin tuși. Venise momentul să aducă vorba despre lucrul cel mai important, pe care de mult visase să-l discute cu Darwin.

„Mulțumesc, spuse el, dar e imposibil, peste o oră plec din Berlin."

Darwin se săltă puțin: „Asta-i bună! Și unde pleci, mă rog?".

„Afli imediat. Acum o să-ți spun niște lucruri pe care nu le mai știe nimeni. Sunt de-acum câțiva ani – da, câțiva ani, dar asta nu are importanță..."

Se poticni. Darwin oftă și zise: „Am și înțeles. O să-ți fiu cavaler de onoare".

„Nu trebuie, te rog. Vorbesc serios. Știi, astăzi am vrut să mă întâlnesc cu tine ca să stăm de vorbă. Problema e că am de gând să trec clandestin frontiera din Letonia în Rusia – da, pentru douăzeci și patru de ore – apoi să mă întorc. Și iată de ce am nevoie de tine: o să-ți dau patru vederi, le vei expedia mamei mele câte una pe săptămână, să zicem – în fiecare joi.

Probabil că mă voi întoarce mai devreme, nu pot ști dinainte de cât timp voi avea nevoie ca mai întâi să explorez locurile, să stabilesc traseul și așa mai departe... Ce-i drept, am și obținut informații foarte importante de la un om. Dar, pe lângă toate acestea, s-ar putea întâmpla să mă blochez, să nu mă pot întoarce imediat. Mama, firește, nu trebuie să știe nimic, trebuie să primească scrisorile în mod regulat. I-am dat vechea mea adresă – e foarte simplu."

Tăcere.

„Da, desigur, e foarte simplu", spuse Darwin.

Iarăși tăcere.

„Numai că nu înțeleg la ce bun toate acestea."

„Gândește-te și o să înțelegi", spuse Martin.

„Un complot împotriva bătrânelor și blândelor soviete? Vrei să vezi pe cineva? Să transmiți, să aranjezi ceva? Recunosc, în copilărie îi iubeam pe acești bărboși posaci, care aruncau cu bomba în troica crudului guvernator."

Martin clătină posomorât din cap.

„Și dacă, pur și simplu, vrei să vizitezi țara tatălui tău – deși tatăl tău a fost elvețian, nu-i așa? – dacă ții așa de mult s-o vizitezi, n-ar fi mai bine să-ți iei viză și să treci granița cu trenul? Nu vrei? Îți închipui, poate, că după crima aceea din cafeneaua din Geneva unui elvețian nu i s-ar acorda viză? Nu-i nimic, îți fac eu rost de pașaport britanic."

„Vorbești pe-alături, spuse Martin. Credeam că o să înțelegi totul imediat."

Darwin își puse mâinile sub ceafă. Nu-și putea da seama dacă Martin îi aruncă sau nu praf în ochi și, dacă nu-i aruncă, ce motive îl împing la această întreprindere absurdă. Pufăi din pipă și zise:

„Dacă, să zicem, îți place riscul ca atare, n-ai de ce să pleci atât de departe. Hai să scornim ceva neobișnuit,

ceva ce poate fi făcut chiar acum, fără să ieşim din cameră. Iar pe urmă cinăm şi mergem la un *music-hall*".

Martin tăcea şi avea figura abătută. „Ce prostie, se gândi Darwin. E ceva ciudat la mijloc. A stat liniştit la Cambridge pe toată durata războiului civil de la ei, iar acum vrea să se aleagă cu un glonţ în frunte pentru spionaj. Mă trage sau nu mă trage pe sfoară? Ce discuţii idioate..."

Deodată Martin tresări, se uită la ceas şi se ridică.

„Ascultă, spuse Darwin pufăind din pipă, n-o mai face pe prostul. La urma urmei, e o impoliteţe din partea ta. Nu te-am văzut de doi ani. Sau povesteşte-mi la modul serios, sau recunoaşte că ai glumit – şi o să vorbim despre altceva."

„Ţi-am spus tot, zise Martin. Tot. Şi acum e timpul să plec."

Fără grabă îşi îmbrăcă pelerina, îşi ridică pălăria căzută pe duşumea. Darwin care, liniştit, stătea întins pe canapea, căscă şi se întoarse cu faţa la perete. „Rămâi cu bine", îi spuse Martin, dar Darwin tăcu. „Rămâi cu bine", repetă Martin. „Prostii, nu pleacă", se gândi Darwin şi căscă din nou, coborându-şi pleoapele pe ochi. Câtva timp se lăsă o tăcere amuzantă. Puţin mai târziu, Darwin râse încet şi întoarse capul. Dar în cameră nu era nimeni. Părea chiar de neînţeles cum Martin izbutise să iasă fără să facă nici un zgomot. Darwin se gândi că Martin s-a ascuns undeva. Stătu întins încă vreo câteva minute, apoi, cercetând cu atenţie camera de-acum întunecată, îşi lăsă picioarele pe parchet şi se ridică. „Gata, ajunge, ieşi", spuse el, auzind un foşnet uşor între dulap şi uşă, unde era o nişă pentru geamantane. Nimeni nu apăru. Darwin se apropie şi privi în ungher. Nimeni. Era doar o bucată mare de hârtie de ambalaj, rămasă de la cumpărăturile din ajun. Aprinse lumina. Căzu pe gânduri,

apoi deschise uşa care dădea în coridor. Şi coridorul era cufundat în linişte, luminat, tăcut... „Ducă-se la naiba", zise el şi iarăşi căzu pe gânduri, însă brusc se scuturâ şi începu să se îmbrace, preocupat, pentru cină.

Sufletul îi era neliniştit, ceea ce în ultimul timp i se întâmpla foarte rar. Apariţia lui Martin nu numai că-l emoţionase ca un ecou gingaş din zilele studenţiei, fusese neobişnuită în sine – totul la Martin era neobişnuit, acest ten bronzat cumva grosolan, vocea parcă gâfâită, o expresie nouă, arogantă în ochi şi cuvintele lui ciudate, enigmatice. Dar Darwin, care în ultimul timp dusese o viaţă temeinică, aşezată, care se emoţiona foarte puţin (chiar şi atunci când făcea declaraţii de dragoste), care se obişnuise atât de bine cu gândul că, după neliniştile şi distracţiile tinereţii, a ieşit pe un drum bine pietruit – Darwin, deci, reuşi să se descotorosească de impresia neobişnuită lăsată de Martin, să-şi argumenteze că toate acestea n-au fost decât o glumă nu prea inteligentă şi că, chiar astăzi, Martin îşi va face din nou apariţia. Era de-acum îmbrăcat cu smochingul şi-şi examina în oglindă silueta puternică şi faţa năsoasă, când deodată sună telefonul de pe noptieră. Nu recunoscu de îndată vocea îndepărtată, micşorată de distanţă, care răsuna în receptor, deoarece aşa se potrivise că nu vorbise niciodată până atunci cu Martin la telefon. „Îţi amintesc de rugămintea mea, spuse neclar vocea. Zilele astea îţi trimit scrisorile, expediază-le câte una. Trenul meu pleacă chiar acum. Îţi zic: trenul. Da-da, trenul meu..."

Vocea dispăru. Darwin trânti cu zgomot receptorul în furcă şi câteva clipe se scărpină pe un obraz. Apoi ieşi iute din cameră şi coborî. La recepţie, ceru mersul trenurilor. Da, absolut exact. Mare drăcovenie...

În seara aceea nu se mai duse nicăieri, tot aştepta ceva, începu să-i scrie logodnicei, dar nu avea ce-i

scrie. Trecură câteva zile. Miercuri primi un plic gros de la Riga şi găsi în el patru vederi cu Berlinul, adresate doamnei Edelweiss. Pe una din ele, în textul scris în limba rusă, observă o propoziţie în engleză: „Merg des cu Darwin la *music-hall*". Lui Darwin nu-i veni la îndemână. Joi dimineaţa, cu sentimentul neplăcut că participă la o treabă urâtă, puse prima – după dată – vedere în cutia poştală albastră de la colţ. Trecu o săptămână: expedie a doua vedere. Apoi nu mai rezistă, plecă la Riga, unde îl vizită pe consulul britanic, se duse la biroul de adrese, dar nu află nimic. Martin parcă s-ar fi topit în aer. Darwin se întoarse la Berlin şi, fără chef, puse a treia vedere în cutie. Vineri, în clădirea editurii lui Zilanov, intră un bărbat uriaş, care se vedea că era străin, şi Mihail Platonovici, privindu-l cu atenţie, îl recunoscu pe tânărul englez care, la Londra, îi făcea curte fetei lui. Cu voce sacadată, în germană, Darwin îi relată ultima lui discuţie cu Martin şi istoria cu retrimiterea scrisorilor. „Staţi puţin, spuse Zilanov, daţi-mi voie, aici ceva nu-i în ordine, i-a spus fiicei mele că va lucra la o fabrică de lângă Berlin. Sunteţi sigur că a plecat? Ciudată istorie..." „Mai întâi am crezut că glumeşte, zise Darwin. Dar acum nu ştiu ce să mai cred... Dacă într-adevăr..." „Totuşi, ce ţicnit, spuse Zilanov. Cine şi-ar fi putut închipui? Un tânăr cumpătat, serios... Ştiţi, pur şi simplu nu-mi vine a crede: trebuie să fie o festă la mijloc. Iată ce zic: înainte de toate trebuie să aflăm dacă nu cumva fiica mea ştie ceva. Haideţi la mine."

Sonia, văzându-i pe tatăl ei şi pe Darwin şi remarcând o expresie neobişnuită pe chipurile lor, pentru o sutime de secundă se gândi (există asemenea coşmaruri de o clipă) că Darwin a venit s-o ceară în căsătorie „Alo, alo, Sonia", exclamă Darwin cu o dezinvoltură prefăcută; însă Zilanov, privindu-şi fiica cu

ochii lui tulburi, o rugă să nu se sperie și imediat, aproape din prag, îi povesti totul. Sonia se făcu albă ca pânza la față și se lăsă să cadă pe scaunul din vestibul. „Dar e îngrozitor", spuse ea încet. Tăcu, apoi se plesni ușor peste genunchi. „E îngrozitor", repetă ea și mai încet. „Ți-a spus ceva? Ești la curent?" o întrebă Zilanov. Darwin își freca obrazul, se străduia să n-o privească pe Sonia și simțea pornirea cea mai îngrozitoare care îi poate da ghes unui englez: dorința de a izbucni în plâns. „Sigur că știu tot", zise Sonia, cu vocea subțire, în crescendo. În profunzimea încăperii apăru Olga Pavlovna și soțul îi făcu semn cu mâna să nu deranjeze. „Ce știi? Răspunde limpede", spuse el și atinse umărul Soniei. Deodată, ea se frânse în două și izbucni în plâns, sprijinindu-și coatele pe genunchi și obrajii în palme. Apoi se îndreptă, sughiță ca și cum s-ar fi sufocat, înghiți nodul din gât și, printre hohote de plâns, începu să țipe: „Au să-l omoare, Dumnezeule, au să-l omoare...". „Stăpânește-te, îi spuse Zilanov. Nu mai țipa. Îți cer să explici calm, clar ce a vorbit cu tine. Olga, condu-l pe acest domn undeva – cum unde? – în salon, nu-i nimic că-s electricienii, astea-s fleacuri... Sonia, încetează cu țipetele! Ai s-o sperii pe Irina, îți cer să încetezi..."

Mult timp o calmă, mult timp o descusu. Darwin ședea singur în salon. Tot acolo un muncitor își făcea de lucru cu priza și lumina ba se aprindea, ba se stingea din nou.

„Desigur, fata are dreptate să ceară măsuri urgente, spuse Zilanov, când, împreună cu Darwin, ieșiră iarăși în stradă. Dar ce se poate face? Și nu știu dacă totul e chiar atât de romantic cum i se pare ei. Ea însăși e întotdeauna înclinată spre așa ceva. E o fire foarte nervoasă. Nu pot înțelege cum un tânăr destul de îndepărtat de problemele Rusiei, care e mai curând de

formaţie străină, s-a putut dovedi capabil de... o faptă glorioasă, dacă vreţi. Desigur, o să iau legătura cu cineva, poate că va trebui să fac un drum până în Letonia, dar speranţe prea mari nu sunt, dacă într-adevăr a încercat să treacă frontiera... ştiţi, e ciudat, căci tot eu, da, tot eu i-am comunicat cândva doamnei Edelweiss că i-a murit primul soţ."

Trecură încă vreo câteva zile. Se lămuri un singur lucru: e nevoie de răbdare, trebuie să aştepte. Darwin plecă în Elveţia – s-o prevină pe Sofia Dmitrievna. Totul era cenuşiu; când sosi la Lausanne, cernea o ploaie măruntă. Sus în munţi mirosea a zăpadă topită, de pe crengile copacilor curgeau picături de apă: noiembrie se umezise brusc după primele geruri. Automobilul închiriat îl duse repede până în sat, derapă la o curbă şi se răsturnă în şanţ. Şoferul scăpă doar cu o mână luxată; Darwin se ridică, îşi puse pălăria pe cap, scuturã de pe palton zăpada apoasă şi îi întrebă pe nişte gură-cască dacă proprietatea lui Heinrich Edelweiss este departe. I se arătă drumul cel mai scurt – pe cărăruie, prin pădurea de brazi. Ieşind din pădure, el traversă şoseaua şi, înaintând pe o alee, văzu o casă vopsită cu verde şi cafeniu. Înaintea porţii, în pământul negru, rămaseră, după ce trecu, urmele adânci ale modelelor de cauciuc de pe tălpi; aceste urme se umpleau încet cu apă tulbure, iar portiţa, pe care Darwin nu o închisese bine, scârţâi din pricina rafalelor de vânt umed şi se deschise, legănându-se puternic. Mai târziu se aşeză pe ea un piţigoi, vorbi cât vorbi, apoi se mută în zbor pe o creangă de brad. Totul era foarte umed şi fără luciu. Peste o oră luciul se pierdu şi mai mult. Din adâncimea grădinii triste, brun-cenuşii, ieşi Darwin, închise portiţa în urma lui (care se deschise imediat la loc) şi porni înapoi – pe cărare, prin pădure. În pădure se opri şi-şi aprinse

pipa. Paltonul lui larg, cafeniu, era descheiat, pe piept îi atârnau capetele fularului multicolor. În pădure era liniște, se auzea doar un susur ușor, undeva, pe sub zăpada umedă și cenușie, alerga apa. Darwin ascultă atent și, cine știe de ce, clătină din cap. Tutunul, de-abia aprinzându-se, se stinse ; pipa scoase un sunet neajutorat când el supse în gol. Darwin spuse ceva încet, se scărpină îngândurat pe obraz și porni mai departe. Văzduhul era ceţos, poteca era traversată din loc în loc de rădăcini, cetina neagră îi atingea uneori umerii, cărarea întunecată șerpuia printre trunchiurile copacilor, pitoresc și misterios.

Sfârșit

Postfaţă

Probabil că Nabokov însuşi şi-a explicat cel mai bine pasul uriaş pe care l-a avut de făcut când, după un segment important de operă scris în limba rusă, a fost nevoit să „emigreze" în engleză. Mărturisirea pe care o citäm în continuare este inserată în prefaţa la versiunea rusă a cărţii *Vorbeşte, memorie*: „Ştiind la perfecţie, din copilărie, englezeşte şi franţuzeşte, aş fi putut trece, pentru necesităţile scrisului, de la limba rusă la o limbă străină fără dificultate, dacă aş fi fost, să zicem, un Joseph Conrad, care, înainte de a începe să scrie englezeşte, nu a lăsat nici o urmă în literatura de origine (cea poloneză), iar în limba aleasă de el (cea engleză) s-a folosit cu măiestrie de formule gata pregătite. Când, în 1940, m-am decis să trec la limba engleză, ghinionul meu consta în faptul că mai înainte, în decurs de cincisprezece ani şi ceva, am scris ruseşte şi în aceşti ani mi-am pus amprenta pe unealta, pe mijlocitorul meu. Trecând la altă limbă, nu renunţam astfel la limba lui Avvakum, Puşkin, Tolstoi – sau a lui Ivanov, a dădacei, a publicisticii ruse –, într-un cuvânt, nu la limba comună, ci la un dialect individual, vital. Obişnuinţa îndelungată de a mă exprima în felul meu nu-mi permitea să mă mulţumesc cu clişee în limba nou aleasă – şi dificultăţile monstruoase ale viitoarei reincarnări şi spaima despărţirii de o fiinţă vie, domesticită m-au cufundat mai întâi într-o stare de care nu e nevoie să vorbesc prea mult ; voi spune numai că nici un scriitor aflat la un anumit nivel nu a trecut prin aşa ceva înaintea mea"[1].

Am transcris acest citat destul de lung, pentru că ni se pare foarte important ca autoapreciere stilistică a scriitorului şi, dacă vreţi, ca apreciere – deloc modestă – a

1. Vl. Nabokov, *Alte ţărmuri*, Moskva, 1989, p. 18.

locului pe care și-l rezervă în literatura universală. Nu este un secret pentru nimeni că Vladimir Nabokov s-a exprimat nu tocmai elegant la adresa unor scriitori importanți, cum ar fi Faulkner, Sartre, Hemingway, Thomas Mann sau chiar Dostoievski, ca să nu mai vorbim de faptul că literatura scrisă în Rusia sovietică i se părea a emana (cum citim în romanul *Glorie*) „miasma bibliotecilor de închisoare". Firește, în aceste biblioteci cărțile sale nu aveau cum să pătrundă și, în consecință, nici în unele țări din estul Europei (la noi, de exemplu, personalitatea lui Nabokov nu putea fi aproximată decât dintr-un număr special al revistei *Secolul XX*). Pe de altă parte, atitudinea sa față de actul scriiturii, în care vedea orice, dar nu oglindirea istoriei, a realului, i-a conferit de la bun început reputația de scriitor dificil, ceea ce, după cum se știe, este întotdeauna în detrimentul asimilării de către un public mai numeros. Celebritatea sa în sânul emigrației ruse s-a limitat la publicul „select", cunoscător, cititorul obișnuit – după cum aflăm din mărturia unei bibliotecare din sudul Franței – fiind derutat de complexitatea prozei lui și preferându-i lecturi mai ușoare.

De altfel, informațiile despre receptarea lui Nabokov în perioada interbelică sunt destul de contradictorii. Un congener, de pildă, de la distanța anilor, scrie: „A avut succes în emigrație, chiar foarte mare. Însă ciudat: deși provenea dintr-o veche familie aristocratică, le plăcea mai ales evreilor – cred că din pricina unui spirit de putrefacție și descompunere, pe care îl avea în firea lui. Acestuia i se adăuga o mare virtuozitate"[1].

Desigur, precizarea „națională" de mai sus nu face decât să întărească impresia unei anumite antipatii a emigrației ruse față de Nabokov, care – și datorită exceselor sale publicistice – se vede plasat între două tabere antagonice. De o parte, Rusia bolșevică: „Disprețuiesc credința comunistă, ca idee a josnicei egalități, ca o pagină plicticoasă din istoria sărbătorească a omenirii, ca pe ceva care atentează prostește la eul meu liber, care încurajează ignoranța,

1. *Cf.* O.N Mihailov, *Regele fără regat*, în Vl. Nabokov, *Exterminarea tiranilor*, Moskva, 1989, p. 10.

tâmpenia și mulțumirea de sine"[1]; pe de altă parte, emigrația deposedată: „Despărțirea mea, care durează de mult, de dictatura sovietică nu este în nici un caz legată de aspectul material. Îl disprețuiesc pe rusul retrograd care îi urăște pe comuniști pentru că, pasămite, i-au furat băneii și deseatinele"[2]. După cum se poate observa, actul disprețului este îndreptat în ambele direcții; însă el spune ceva nu numai despre destinatarii atitudinii, ci și despre cel care o are. Disprețul nu este în nici un caz un semn de confort, lucru ce pare să ni-l confirme poezia *Petersburg*, scrisă în 1921:

Ca mine-s mulți; noi rătăcim
fără de somn prin lumea largă
și știm că din mormânt orașul
va re-nvia cândva, va fi
sublim și vesel, nou în toate,
atât de nou, încât, se poate,
ce ne-a fost drag nu vom găsi.

Mai sentimental în versuri decât în proză, Nabokov își divulgă mai târziu acea „originală hipertrofiere a nostalgiei după copilăria pierdută", pe care o citim, de pildă, în poezia *Biletul* (1927), mai ales în ultimele versuri:

Și-așteptă undeva, indiferent,
Cu tainice sertare dinainte,
Slujbașul ce cândva îmi va întinde
Acel râvnit, spre țara mea, bilet.

Corifeul noii literaturi proletare, Demian Bednâi, în chiar organul de presă al partidului (*Pravda*), îi răspunde cu acea cruzime lozincardă și profetică, în fond inumană, care îi caracteriza pe cei capabili să cânte din vagoanele cu gratii ce îi duceau spre lagărele de exterminare – „Nu știu o altă

1. V. Sirin, *Jubileul. Cu prilejul împlinirii a zece ani de la lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917*, *apud* O.N. Mihailov, *op. cit*, p. 9.
2. Vl. Nabokov, *Alte țărmuri*, p. 46.

țară/ În care omul să respire atât de liber" (cei care au citit *Arhipelagul GULAG* al lui Soljenițân știu că episodul „muzical" nu este o invenție):

> Ei și? Puneți-vă-n Berlin pe „fantasieren",
> C-ai noștri clești sovietici vor slăbi;
> Aflați dar toți – și tu, poete Sirin:
> Nici morți nu veți ajunge acea zi!

O profeție împlinită... Din 1927 numele lui Nabokov nu a mai fost pomenit în Rusia bolșevică timp de câteva decenii, pentru a reapărea foarte târziu, în atacurile la așa-zisa pornografie a romanului *Lolita*.

Pentru cititorul român, poate, este nevoie de o precizare: până la stabilirea în Statele Unite (1940), Nabokov a semnat cu pseudonimul Vladimir Sirin. *Sirin* este o pasăre paradiziacă, cu sâni și chip de femeie; în limba rusă cuvântul mai are și semnificația de „bufniță". Sirin, în existența sa berlineză, a fost, cum se exprima un critic, „larg cunoscut în cercuri restrânse", pierzându-și pe rând admiratorii din varii motive, dar mai ales pentru că nu înțelegea să lupte împotriva bolșevicilor cu „arma" literaturii. Ivan Bunin, după un prim moment de încântare, a ajuns să-l definească astfel: „splendoare, strălucire și totală absență a sufletului"[1]. Avea dreptate? Greu de spus, pentru că Bunin – prin pretențiile sale normative pe care le prezenta literaturii din emigrație – nu făcea altceva decât că impunea o „comandă socială", ce-i drept alta decât cea care domnea în Rusia bolșevică, dar care rămânea, totuși, comandă. Nabokov, pe de altă parte, este și el un scriitor „cu doctrină"; în postfața la ediția americană (1958) a *Lolitei*, notează: „Cândva, mi-au trebuit cam patruzeci de ani pentru a inventa Rusia și Europa Occidentală, iar acum eram nevoit să inventez America"[2]. Firește, fiind vorba de o „invenție", ea are procedura ei, *scrisul*. În legătură cu acesta, referindu-se la

1. *Cf.* O.N. Mihailov, *op. cit*, p 10
2. Vl. Navokov, *Despre cartea intitulată* Lolita, în vol.: *V.V. Nabokov: pro et contra*, I. Sankt-Petersburg, 1997, p. 83.

Gogol (dar și la sine), Nabokov vorbește despre imaginație, considerând că (aici încercăm să refacem calamburul din original) ea „este nepreţuită atunci când este neaţintită", cu alte cuvinte, literatura este gratuită, scriitorul (oricine ar fi el) nu are ce spune, „operele lui, precum toată marea literatură, sunt un fenomen de limbaj, nu unul de idei"[1].

* * *

Seria romanelor lui Nabokov începe cu *Maşenka* (1926), despre care un contemporan scrie: „O carte care are drept titlu numele eroinei şi nu are, de fapt, eroină"[2]. Acelaşi recenzent consideră că Maşenka, absentă fiind, este alegoria Rusiei. Un loc comun al criticii prozei lui Nabokov este acela că această proză se centrează pe nostalgia după paradisul pierdut al copilăriei şi adolescenţei, nostalgie înecată în disperarea provocată de „vulgaritatea" din prezentul scriiturii. Al doilea loc comun provine de la un articol din 1937 al lui Vl. Hodasevici[3], în care Nabokov este definit drept un scriitor „al procedeului" (legătura cu şcoala formalistă rusă este evidentă). Firește, cele două perspective nu se exclud, dar ambele sunt parţiale şi, în prefeţele târzii la traducerile în engleză ale romanelor sale, Nabokov le ia în derâdere, mai adăugând şi numeroase şarje la psihanaliza practicată la Viena. Cert este că cititorul educat în spiritul marii literaturi ruse din secolului al XIX-lea resimţea un anume disconfort pentru lipsa de miză „realistă" a cărţilor lui Nabokov, amintindu-şi întotdeauna apelativul cu care îl gratulase Korolenko, acela de „flecar". Pe marginea romanului *Glorie*, de pildă, un critic glosa: „Bine scris, face plăcere. Dar nimic mai mult. Cititorul este invitat să admire şi asta-i tot. Nu este chemat nicăieri. După lectură, în inima

1. Vl. Nabokov, *Nikolai Gogol*, în vol. *Invitaţie la eşafod. Romane. Povestiri. Eseuri critice şi Memorii*, Chişinău, 1989, p. 628.
2. N. Andreev, *Sirin*, în vol.: *V.V. Nabokov: pro et contra*, I, Sankt-Peterburg, 1997, p. 222.
3. Vl. Hodasevici, *Despre Sirin*, în vol.: *V.V. Nabokov: pro et contra*, 1, p 247.

lui nu s-a schimbat nimic"[1]. Problema e că în rusește titlul romanului era *Podvig* (*Faptă eroică*), iar în text tocmai această faptă eroică lipsește. Exact ca în *Maşenka*: înşelarea orizontului de aşteptare al cititorului începe încă din titlu. Cu alte cuvinte, la Nabokov este imposibilă, ca să-l parafrazăm pe Gherea, lectura „cu tendință". Ca şi Daniil Harms, Nabokov (o spune aproape textual undeva) nu este interesat decât de un cititor, şi acel cititor este *el însuşi*. Din acest punct de vedere, foarte caracteristic pentru respectiva „doctrină" este romanul *Glorie*.

Aici, din perspectiva personajului central, Martin Edelweiss, „ideea" cărții ar fi autodepăşirea eului, antrenarea lui pentru suprimarea în sine a fricii şi singularizarea acestui eu, distilarea vulgarității din el. Tuşele largi, respirația narativă amplă nu sunt specifice scrisului nabokovian; avem în față mai degrabă opera unui botanist care filmează necontenit evoluția unei plante, vizionează de nenumărate ori pelicula şi notează într-un jurnal infimele nuanțe observate în metabolismul acesteia; evoluția plantei pare a fi marcată decisiv de trauma strămutării pe un sol străin, din care rădăcinile ei, deşi viguroase, nu pot extrage toate sevele de care ar avea nevoie pentru maturizarea deplină. Întrucât filmul este total, secvențele care inițial păruseră să nu aibă prea mare importanță se dovedesc ulterior semnificative, ordonându-se într-o serie aproape simbolizantă – şi cu aceasta am precizat întru câtva filiația autohtonă a prozei nabokoviene cu romanul simbolist, al cărui principal promotor în Rusia a fost Andrei Belîi. După cum se ştie, eroul romanului simbolist este bine-cunoscutul căutător al adevărului, dar este un solitar care caută adevărul pe „verticală", în el însuşi; pentru acest personaj, eul nu este în nici un caz o parte din lume, ci mai degrabă lumea este o parte, nu foarte importantă, a eului. De aici impresia de focalizare, de îngustare deliberată a perspectivei, de dificultate a lecturii.

Revenind la aserțiunea botanică de mai sus, să consemnăm că numele Edelweiss („floare-de-colț") pune deja o pecete

1. V. Varşavski, *V. Sirin, Glorie*, în vol.: *V.V. Nabokov: pro et contra*, I, p. 233.

pe destinul eroului, ca și câteva „mărci" caracterologice: altitudine, puritate, raritate. Căutând adevărul său, Martin Edelweiss se află într-o permanentă ascensiune, anii săi de ucenicie se consumă ca o pregătire pentru o *faptă* cu atât mai sublimă, cu cât finalitatea ei este lipsită de orice tendință moralizatoare sau spectaculară pentru *alții*. Descoperind, la cincisprezece ani, că nu posedă sânge rece autentic, înnăscut, s-a decis ferm să se comporte întotdeauna cum, în locul lui, s-ar comporta un om într-adevăr curajos. Martin este un Raskolnikov urmărindu-și cu aceeași tărie ideea fantastică, cu deosebirea că „fapta" sa nu se răsfrânge asupra cuiva anume, ci asupra propriului eu, ca o cauterizare continuă a tumorilor de trivialitate pe care și le descoperă printr-o autoanaliză nemiloasă. În adolescență, singurul episod pasibil de a deveni cât de cât eroic se dovedește în cele din urmă o bufonadă, prima experiență erotică reușită plutește pe valurile aceleiași trivialități, marcată de pseudoliteratură, și Martin are în primul rând de luptat cu surplusul de imaginație, care îl făcea să înfrumusețeze retrospectiv întâmplările, introducându-le într-un cod estetic vag, conturat de lecturi și vise. Devenind amintiri, întâmplările, sentimentele, lecturile ating desăvârșirea pe care eroul o caută zadarnic în prezent. Aderența la ideal îl împinge mereu – pe altă ușă – în acea trivialitate de care vrea să se descotorosească, o trivialitate de obicei textualizată, cum este povestea pe care i-o debitează prostituatei din Londra sau lui Darwin, colegul de la Cambridge, față de care își exagerează jenant puțina experiență de viață. Codul cavaleresc pe care și-l impune Martin, susținut de atmosfera și anturajul de la universitate, este un înveliș artificial, de sub care răzbat semnele predestinării. Acuarela de deasupra patului lui de copil, reprezentând o ademenitoare potecă șerpuind prin pădure, este un prim semn al acestei predestinări: „La tinerețe, amintindu-și vremea aceea, se întreba dacă nu cumva odată sărise într-adevăr de pe căpătâiul patului de-a dreptul în tablou și dacă nu cumva această săritură fusese începutul călătoriei fericite și chinuitoare în care se prefăcuse apoi toată viața lui". La fel, luminile văzute pe geamul vagonului în timpul unei călătorii pe când

era mic îl cheamă, astfel că înaintea marii încercări le caută, găsește în sudul Franței sătucul Molignac, are aici revelația vieții simple, printre dealuri mitologice, ca alternativă la fatala (probabil) tentativă de „a arunca o privire în necruțătoarea noapte a Zoorlandei".

La Cambridge își descoperă Martin atracția și apoi repulsia literalmente fizică față de Archibald Moon, profesorul care își imaginează Rusia ca pe ceva definitiv, irepetabil, ca pe o mumie ascunsă la el în cabinet, pe care o studiază cu un atașament suspect, pentru a o cuprinde într-un singur volum gros, pus sub semnul unui citat din Keats: „Eternă bucurie-i frumusețea". Și peste toate acestea, dragostea neîmpărtășită, amară, poate principalul mobil al aventurii, care, ca în romanele americane de duzină, trebuie cucerită printr-o faptă ieșită din comun. În eros, eroul se dovedește superior celorlalți pretendenți la grațiile Soniei: Darwin, după nonconformismul studențesc, se logodește și devine *doar* un ziarist de succes; scriitorul Serghei Bubnov, care împrumută fără jenă relatările Soniei despre jocul ei cu Martin „de-a Zoorlanda", o iubește cu patimă, dar și cu o doză suspectă de luciditate; Martin este singurul care merge până la capăt în această „ruletă" sinucigașă. Nu are importanță ce vrea să facă Martin o zi și o noapte în Rusia bolșevică, important e că *merge până la capăt.* Precum șahistul Lujin (din romanul *Apărarea Lujin*, 1929), Martin Edelweiss are nevoie de această *mutare* decisivă pentru a-și lua destinul în stăpânire.

În prefața la ediția americană a romanului (1971), scriitorul vorbește de două „trucuri" care l-au creat pe Martin Edelweiss: primul este absența mizei politice, călătoria sa finală în interzisa Zoorlanda nu face altceva decât „să prelungească până la sfârșitul ei nelogic acea potecă de basm, care șerpuia printre copacii desenați în tabloul ce atârna în camera lui de copil"[1]. Al doilea truc este acela că printre însușirile cu care este înzestrat personajul nu se află nici un talent deosebit; surplusul de fantezie al lui Martin Edelweiss nu are alt „suport" decât propria viață.

---

1. Vladimir Nabokov, *Prefața la traducerea engleză a romanului* Glorie, în vol.: *V.V. Nabokov: pro et contra*, I, p. 71.

Martin este eroul fără „rol" din perspectiva englezului Darwin. „E ceva ciudat la mijloc. A stat liniștit la Cambridge pe toată durata războiului civil de la ei, iar acum vrea să se aleagă cu un glonț în frunte pentru spionaj"; la fel de enigmatică și absurdă apare nefupta acestuia și pentru revoluționarul de profesie Zilanov, care o și desemnează cu atributul de „glorioasă": „Nu pot înțelege cum un tânăr destul de îndepărtat de problemele Rusiei, care e mai curând de formație străină, s-a putut dovedi capabil de... o faptă glorioasă, dacă vreți". Și tot acesta dă verdictul că „speranțe prea mari nu sunt". În lumina acestei lipse de speranțe, dincolo de limitele temporale ale romanului, mama lui Martin plânge recitind scrisorile fiului ei – și speră...

Despre Martin Edelweiss, Nabokov scrie că este „cel mai bun, cel mai cinstit și cel mai înduioșător" dintre personajele sale tinere, acordându-i chiar calitatea de „rudă îndepărtată" a sa[1]. Și tot în legătură cu acest personaj descoperim câteva pasaje care contrazic afirmația curentă că Nabokov n-a știut nici de Dumnezeu, nici de diavol. Avem romanul unui personaj „împlinit", care și-a văzut visul cu ochii. Un roman strălucit, dar și strălucitor.

Emil Iordache

1. *Ibidem*, p. 72.

Cuprins

Glorie 7

Postfață (Emil Iordache) 209

În seria de autor „Vladimir Nabokov"

au apărut:

Lolita
Ada sau ardoarea
Vorbeşte, memorie
Invitaţie la eşafod
Ochiul
Disperare
Lucruri transparente
Rege, damă, valet
Povestirile lui Vladimir Nabokov
Maşenka
Originalul Laurei
Apărarea Lujin
Vrăjitorul
Un hohot în beznă
Adevărata viaţă a lui Sebastian Knight
Pnin
Blazon de bastard
Priveşte-i pe arlechini!
Darul
Foc palid
Glorie

www.polirom.ro

Coperta: Laurenţiu Midvichi
Tehnoredactor: Gabriela Gheţău

Bun de tipar: octombrie 2014. Apărut: 2014
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la: GANESHA PUBLISHING HOUSE – Bucureşti
tel.: 021 423.20.58, tel./fax: 021 424.98.13,
e-mail: contact@ganesa.ro, web: ganesa.ro

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA